

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

שלה

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת **נחמיה ומזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות שבת

קריאת ספר תורה

- א. מנהג ק"ק חסידים "בית א-ל" יכב"ץ ביום שב"ק אין עולין לס"ת רק ז' עולים דוקא חוץ מן המפטיר, והם כנגד חג"ת נהי"ם, וזה סדר מעלתם על פי הסוד, הששי גדול מכולם שהוא כנגד היסוד והשני לו במעלה הוא השלישי שהוא כנגד תפארת, והשלישי במעלה הכהן שהוא כנגד חסד, ואחריו הלוי שהוא כנגד גבורה, ואחריו הרביעי שהוא כנגד נצח, ואחריו החמישי שהוא כנגד הוד, ואחריו השביעי שהוא כנגד מלכות.²
- ב. כהן קורא בתורה ראשון, ואחריו לוי, ואחריו ישראל. והמנהג פשוט שאפילו כהן עם הארץ, קודם לחכם גדול בישראל.³
- ג. פשט המנהג בכל קהילות ישראל שאם מעלים מוסיפים אין מעלים רק אחרי העולה הששי, ואחריהם

עיונים והארות

אולם מנהג ק"ק חסידים "בית א-ל" יכב"ץ, ביום שב"ק אין עולין לס"ת רק ז' עולים דוקא חוץ מן המפטיר. (דברי שלום ברשימת המנהגים אות לד)

ובטעם הדבר שעולים שבעה איתא בגמ' (שם) חמשה כנגד רואי פני המלך (שבעה הם אך חמשה מהם חשובים - רש"י) ששה כנגד ששה שעמדו מימינו של עזרא, וששה משמאלו (נחמיה ה, ד) ובשבת שבעה כנגד שבעה רואי פני המלך.

וכתב הב"י (סי' רפב) כתוב בשבלי הלקט (סי' עז) בשם הגאונים: למה קורין ז' בתורה, שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבית הכנסת כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו, יאזין מפי הקורין ז' פעמים ברכו ויצא ידי חובתו עכ"ל.

ובזוה"ק (ויקהל דף רו) כתב וז"ל: בהאי יומא בעי לסלקא שבעה גוברין לקבל שבעה קלין דאינון רזא דאורייתא, ובזמנין ובמועדין חמש גו רזא דא, ביומא דכפורי שית גו רזא עילאה דא. וכלא רזא חדא. ע"כ.

ב. כן מבואר בשעה"כ (דף עג ע"ג) מספר העולים בספר תורה ביום השבת הם שבעה, כנגד שבע ספירות, והם כהן - בחסד. לוי - בגבורה. ישראל - בתפארת. רביעי - בנצח. חמישי - בהוד. ששי - ביסוד. שביעי - במלכות.

וכ"כ מו"ר הבא"ח (פר' תולדות אות יז) וז"ל: שבת עולין לס"ת שבעה חוץ מן המפטיר, והם כנגד חג"ת נהי"ם, וזה סדר מעלתם על פי הסוד, הששי גדול מכולם שהוא כנגד היסוד, והשני לו במעלה הוא השלישי שהוא כנגד תפארת, והשלישי במעלה הכהן שהוא כנגד חסד, ואחריו הלוי שהוא כנגד גבורה, ואחריו הרביעי שהוא כנגד נצח, ואחריו החמישי שהוא כנגד הוד, ואחריו השביעי שהוא כנגד מלכות.

ג. שו"ע (סי' קלה סעי' ג-ד).

א. **איתא** בגמ' במגילה (כא.) כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב, קורין ארבעה. ביום טוב חמשה. ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה. אין פותחין מהן, אבל מוסיפין עליהן.

ונחלקו בראשונים אמאי קאי אין פותחין ואין מוסיפין:

דעת רש"י והרמב"ם (פרק י"ב מהלכות תפילה הט"ז) דמוספים קאי על יו"ט יו"כ ושבת. מאידך יש מפרשים והביאם הר"ן (יב: ד"ה מתני') דלא קאי אלא אשבת לחודיה אבל באינך יומי אין מוסיפין. והשו"ע והרמ"א (סי' רפב סעי' א) פסקו כהרמב"ם שמותר מזדינא להוסיף בשבת. וכ"כ הגאון חיד"א בברכ"י (או"ח סי' רפב אות ב) שמותר להוסיף בעולים הן בשבת והן ביו"ט וביו"כ.

וכתב המג"א (שם ס"ק א) דמשמע מכל הפוסקים שאפילו האידינא שכולם מברכים מותר להוסיף, שהרי גם בזמן התלמוד היה כל אחד מברך ואפילו הכי כתבו כל הפוסקים שמותר להוסיף. אמנם בהגהות הרי"ף ז"ל כתב הרשב"ץ (בתשב"ץ ח"ב סי' ע) שעתה שכל הקוראין מברכין אין להוסיף יותר משבעה אפי' בשבת כדי שלא נוסף בברכות שאינם צריכות. וכתב עליו הכנסת הגדולה (בהגהות הטור אות טו): ומנהג פשוט בינינו, כשיש חתונה או אבי הבן או בעל הברית בקהל להוסיף על שבעה. ונראה, דהיינו דוקא כשיש חתן או אבי הבן או בעל הברית בקהל, אבל בלתי סבה ראוי לחוש לדברי הרשב"ץ ז"ל. וכן עשיתי מעשה פה תירי"א באחד שהיה רוצה לפרוש לארץ מרחקים, ויום השבת קודם לכתו רצה לעשות שורה ולקרוא לכל קרוביו ומריעו ואהוביו לספר תורה, ולא הנחתיו להוסיף על השבעה, לחוש לסברת הרשב"ץ ז"ל. וכ"פ המשנ"ב (שם ס"ק ד) שבמקום הצורך כגון חתונה או ברית מילה וכל כה"ג אין לחוש לזה. מ"מ נכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח הצבור ובמקום שיש לחוש לתרעומות איזה אנשים כשלא יקראו להם לתורה א"צ לדקדק בזה. (ס"ק ה).

- עולה המשלים שהוא האחרון וקורא קדיש^ד.
- ד. חייב כל עולה לקרוא שלשה פסוקים בתורה, ובשבת שיש שמחה ומזמינים הרבה עולים לתורה יזהרו לקרוא לכל אחד שלשה פסוקים חדשים, ובדיעבד אפשר לחזור על אותם הפסוקים^ה.
- ה. נוהגים שהרב עולה שישי שהוא כנגד היסוד שאורו גדול מאד ומגולה והחכם ראוי לקבל האורות המגולים הללו^ו.
- ו. מעיקר הדין קטן עולה למנין שבעה וכ"ש שעולה לעליית מפטיר ויכול לקרוא בתורה בעצמו פרשת עלייתו. אמנם לא יעלה מפטיר בחובת היום כגון ביו"ט ובימים נוראים וכשיוצא ר"ח בשבת^ז, ומ"מ מנהגנו

עיונים והארות

ספר הזוהר על רבי כרוספדאי (שעה"כ שם), אבל הששי שהוא כנגד היסוד, כולו הוא מגולה לגמרי ולכן הוא מעולה מאד, וזהו הטעם שאמר בזוהר שלח לך גבי רבי כרוספדאי, חמיד לבא, דמיומוי לא סליק לס"ת אלא שתיתאי וכו'. ונמצא לפי זה שהששי הוא מעולה מכל השבעה עולים. גם נמצא שהששי והשלישי... מ"מ צריך שיהיו האנשים היותר חשובים במעלה שבכל העולים אז, כדי שיהיו ראויים לקבל האורות המגולים ההם כנז'. ועי' במג"א (ס"ק ט) שכתב מה שנהגו למכור ששי בפ"ע יש קצת סמך מהזוהר שלח לך עמוד שיי"ב.

וכתב המג"א (שם ס"ק יד) שיש מקומות שהרב קורא שלישי. ז. גמ' במגילה (כג): תנו רבנן, הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים, אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור.

וכתבו הגהות מימון פרק י"ב מהלכות תפילה (אות ע) בשם הירושלמי (ברכות פ"ז ה"ב) דאימתי קטן עולה למנין שבעה, חד אמר כדי שידע בטיב ברכה וחד אמר משידע למי מברכין וכן פסק מהר"ם עכ"ל.

וכתב הר"ן (יג. ד"ה הכל) לפי עיקר הדין שמברכים רק הפותח והמסיים, אז באלו העליות לא יעלו קטנים ונשים, דא"א שיצאו בברכתם. מיהו, עכשיו שכל אחד מברך, יכולים לעלות גם בהתחלה ובסוף. ולדעת הרקח (סי' שלז) אין קטן עולה אלא אחר עליה ג'.

להלכה כתב השו"ע (סי' רפב סעי' ג), הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שידוע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. ע"כ. וברמ"א: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים. ע"כ.

כתב המג"א (ס"ק ה'), אבל לא עולים למנין שלשה. ובעולות שבת כתב עוד דה"ה למנין דה"ו שיש בר"ח ויו"ט ויוה"כ ג"כ אין עולה. (משנ"ב ס"ק י"א)

וכתב הכה"ח (ס"ק כ"ד), והאידינא לא נהיגי לקרות קטן אלא למפטיר. (מגן אברהם שם, אליה רבה אות ו', תוספת שבת שם, רבנו זלמן אות ז'). ומיהו, משמע דלאחר שנשלם מנין הקרואין מותר לקרותו, ואין נוהגין כן. וכן כתב המטה יהודה (אות ו') דרבים נוהגין שלא להעלות הקטן כלל בין בשבת בין בשאר ימים. ויש מקומות שתקנו שאפילו גדול ועדיין הוא בחור שלא נשא אשה, שאינו עולה בשבת שחרית. והזכיר מנהג

ד. בן כתב הגאון החיד"א בלדוד אמת (בסי' ז אות יט). **כתב** הרב שמואל ויטאל בן מהרח"ו בשעה"כ (דף מ"ט בהגהה) וז"ל: מספקא לי ביום שיש חתונה שעולים לס"ת יותר משבעה, אם יותר טוב לעלות שישי למנין, או יותר טוב שיעלה סמוך למשלים אעפ"י שעלו יותר מששה ושבעה, ונלע"ד שיותר טוב הוא לעלות סמוך למשלים לפי שהסמוך והמשלים צריכין לקרות בדבר חדש בס"ת משא"כ בעולים באמצע שחוזר כל אחד וקורא מה שקרא חבירו וא"כ אינו נקרא שישי אלא הסמוך לשביעי כנלע"ד.

וכתב עליו החיד"א (במחזיק ברכה סי' רפב אות ה) דדבריו צדקו כאשר השישי חוזר על קריאת החמישי, אך אם בשישי קורא קריאה חדשה הוא יותר מעולה מכולם. וכתב שכן שמע מפה קדוש חכם ומקובל זלה"ה שהעיקר לעלות שישי הראשון עפ"י ד"ד זוה"ק (שלח לך קסד:).

ה. **במשנה** (תענית כו: ומגילה כג:) איתא, הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, וכתב בסידור רש"י (סי' תקג) שהם שלשה פסוקים כנגד תורה נביאים וכתובים. וצריך הש"צ להיות נבון וחכם ולהפסיק לכל עולה ג' פסוקים מתחילת הפרשה באופן שיהיה לכל עולה, ג פסוקים חדשים.

וכשאי אפשר ומוכרחים לחזור הקריאה, הנה דעת המרדכי (מגילה ד. תתלא) ושו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ע) שאסור לש"צ לחזור פסוקי הקריאה פעם אחר פעם לריבוי העולים.

אולם דעת שו"ת הריב"ש (סי' פד) דשרי לקרוא לעולים הרבה אע"פ שקורא זה מה שקורא זה. והביא דברי הב"י (או"ח סי' רפב) וכתב שכן נוהגים העולם.

ונפסק בשו"ע (סי' רפב סעי' ב) וז"ל: מותר לקרות עולים הרבה, אע"פ שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך אין בכך כלום. עכ"ל.

מכל מקום ירא שמים היכול לזהר לא יעלה כשאין קוראים לו מחדש, ואיש על העדה שדבריו נשמעים בקהל עדתו ינהיג שיקראו העולים כולם מחדש איזה פסוקים נוספים. ויזהרו שלא יפסקו מלקרוא בפחות מג' פסוקים בסוף פרשה.

ו. **מנהג** בית אל שהש"ץ עולה תמיד ששי סמוך והוא דוקא מברך ברכות ספר תורה תחילה וסוף ככוונה והשאר כשיעלו אין מכוונים. (דברי שלום אות לה).

כתב בשעה"כ (דף מט ע"א) גם ראיתיו (להאריז"ל) שבכל ימי השבת לא היה עולה לס"ת אלא ששי כמ"ש בע"ה בשם

- בק"ק חסידים "נהר שלום" כמנהג בית – אל שהקטן לא עולה למנין שבעה ואפילו למפטיר עד שיהיה בן י"ג שנים שלמים ה.
- ז. אין מניחים אב ובנו לעלות לתורה זה אחר זה, וכן ב' אחים זה אחר זה משום עין הרע. ואם כבר עלה לא ירד. אבל כשקוראין במפטיר בספר תורה אחר כגון בשמחת תורה בחתן תורה וחתן בראשית אין מקפידין ט.
- ח. מנהג הספרדים שהחתן עולה לתורה בשבת שבתוך ז' ימי חופתו, ומכל מקום טוב שיעלה גם בשבת שקודם החתונה. ונהגו לשיר ולזמר קודם שקוראים החתן לעלות לתורה, וכן לזרוק סוכריות וחבילות ממתקים ושקדים וצימוקים לסימן טוב ולמזל טוב יא.

עיונים והארות

בשבת שאין מוציאין ס"ת אחרת למפטיר אבל אם מוציאין ס"ת אחרת מותר וכן אם המפטיר אינו בר מצוה עדיין מותר. ונחלקו האחרונים מה הדין במקום שאין מזכירים שם העולה אי שרי להעלות אב ובן יחד. דעת המשנ"ב (ס"ק כא) דכל זה למנהג אשכנזים שקוראים לעולים לתורה בשמם, אבל לאותם הנוהגים שאין קוראים לעולה בתורה בשמו, מותר לאב ובנו או לשני אחים בזה אחר זה לעלית שביעי ולעליית מפטיר. והוכיח כן מלשון הרמ"א שכתב לא יקראו השני "בשמו".

אולם דעת ההלכה ברורה (סי' קמא) דמנהג בני ספרד שאין להעלותם אף שאין קוראים בשמם תחילה משום שסו"ס מזכירים שמם במי שברך לאחר הקריאה. וכ"כ הכסא אליהו (ס"ק ב). וכן דעת הכה"ח (ס"ק לב) להחמיר בזה ושכן המנהג. וכן פסק מו"ר מופת הדור ביחודה דעת (ה"ג סי' ג).

י. **עי'** בספר טעמי המנהגים (אות תקלט) וז"ל: טעם שמולכין את החתן בשבת שקודם החתונה אל הביהכ"נ וקורין אותו לתורה ובשבת שאחר החתונה גם כן, משום שראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני המקום, וכשבנה בית המקדש, בנה שני שערים, א' לחתנים וכו', והיו ישראל הולכין בשבתות ויושבין בין שני שערים הללו. והנכנס בשער חתנים, היו יודעין שהוא חתן, והיו אומרים לו, השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות כו'. משחרב בית המקדש, התקינו שיהיו חתנים הולכים לבתי כנסת ולבתי מדרשות, ואנשי מקום רואין את החתן ושמחים עמו, ויצאו ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. ועליהם הוא אומר, בא"י גומל שכר טוב לגומלי חסדים (פרקי דר"א יז). ומזמרים לאחר הקריאה "אחד יחיד ומיוחד, אל נדרש לבר לבב אשר שואל, אך טוב לישראל, הללויה".

יא. **בשו"ע** (סי' קעא, סעי' ז) כתב, וזורקין לפניהם [חתן וכלה] קליות ואגוזים.

וכתב בטעמי המנהגים (אות תקמ), טעם שזורקים על החתן בשבת שקודם החתונה כשעולה לתורה אגוזים ושקדים וצמוקים, משום שאגוז' בגימטריא 'חטא', ובגימטריא 'טוב', לרמז שמוחלין לו על כל עוונותיו ומכפרין לו כל חטאתיו, ושקדים הוא פרי הממהר להתבשל ולהוציא פרי, כן גם כן יזכה להוציא פירותיו ולהוליד תולדות, וצמוקים המה ענבים גרועים עם מעט לחלוחית, לרמז לו שלא תוכל אותו אשתו להביאו לידי חטא כמו חוה, שסחטה ענבים ונתנה לאדם הראשון, אבל ענבים ההמה [הצמוקים] גרועים המה ואין בהם לחלוחית.

זה הרשב"ץ (חלק ב סימן רסא) וכתב, שציבור שהסכימו ותיקנו שלא יעלה בחור בתורה, תקנתם תקנה, ואם עשו חרם, החרם חל לפי שקריאת התורה בציבור אינה אלא דרבנן יעו"ש. ועיין לעיל סימן קל"ה אות ח"י. עכ"ל.

ודעת מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שבת ב הלכות קריאת התורה הלכה n-ז) וז"ל: שהכל עולים למנין שבעה ואפי' קטן ואפי' אשה, אבל אמרו שאשה לא תעלה מפני כבוד הציבור. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות, עולה לתורה במקום הצורך אף למנין שלשה, וכל שכן מי שעודנו פחות מגיל בר מצוה, וחסרים לו ימים אחדים להשלים י"ג שנה ויום אחד, וחינכו אותו במצות הנחת תפילין, והוריו באים עמו לבית הכנסת בקול רנה ותודה, רשאים לכתחלה להעלותו בשני ובחמישי ועולה למנין שלשה, ביום שמחת לבו.

קטן לענין קריאה בס"ת:

כתב המ"ב (ס"ק י"ג), קטן אינו יכול להוציא את הציבור בקריאת ס"ת. ואם אין מי שיקרא, מסתפק הפמ"ג דאפשר דיש להקל.

ודעת מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ט) וקטן שהוא פחות מגיל בר מצוה, לכתחלה לא יהיה שליח צבור לקרות כל הפרשה בספר תורה להוציא הרבים ידי חובתם, ומכל מקום בזמן שאין שם איש הבקי לקרות בספר תורה את הפרשה בטעמיה כדת, יכול הקטן לקרוא כל הפרשה בספר תורה. עכ"ל.

ח. **רב"ש** (ברשימת המנהגים אות לד).

ט. **כתב** השו"ע (סי' קמא סעי' ו) וז"ל: יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע.

מ"מ כתבו שיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף ס"ק ד') וא"ר (ס"ק ח) ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (דין עליית קריאת התורה אות לא) והמשנ"ב (ס"ק יח) והכה"ח (ס"ק כח), דאם כבר עלה לתורה, אפי' עדיין לא התחיל לברך, אין מורידין אותו, וכ"ש שכבר התחיל לברך.

והרמ"א כתב, ואפי' אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מהרי"ל). וכתב המשנ"ב (ס"ק ט), אף שמפסיקין בקדיש בינתים, מ"מ מקרי זה אחר זה כיון דאין מפסיק אחר בינתים. ודוקא

- ט. חתן בר מצוה עולה לתורה בשבת שלאחר הבר מצוה י.¹
- י. הקורא בתורה יזהר להכין הקריאה היטב בטעמים ונקודות כהוגן, ויש לו לחזור הפרשה שלש פעמים, וקריאת הפרשה שמו"ת נחשבת לשתיים י.²
- יא. הנקרא לעלות לתורה ילך בזריזות לבימה, אבל לא ירוץ משום כבוד ביהכ"נ וכבוד הציבור, וילך בדרך הקצרה משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו י.³
- יב. כשיורד מהבימה לאחר הקריאה, ירד בדרך שהיא ארוכה לו עד מקומו, שלא תהא נראה כמשאוי עליו. ואם שתי דרכים שוות, עולה בדרך שהיא לו ימין, ויורד בצד שכנגדו י.⁴
- יג. מעיקר הדין אין צריך להמתין עד שיבוא העולה אחריו כיון שהשליח ציבור עומד שם תמיד י.⁵, והמנהג להמתין עד שמתחיל השני את הברכה, והמדקדקים ממתנינים עד סיום הקריאה והברכה שלאחריה ויורדים בין גברא לגברא י.⁶
- יד. העולה לס"ת יראה תחלה מקום הקריאה, ויסתכל בפסוק הראשון שעתידי לקרות י.⁷, וטוב להעביר טליתו, ולנשק מקום הקריאה י.⁸. ואח"כ יכסה הכתב ע"י מפה, ויברך ברכת התורה י.⁹, ויסיר המפה ויקרא. ואחר

עיונים והארות

הראוי לקרות אחריו. ע"כ. וכתב הכה"ח (ס"ק מג) ז"ל: והטעם כתב בלבוש משום כבוד ספר תורה שלא יניחנה לבדה, וכן כתב הסולת בלולה במקור חכמה (אות ו), והוא ממסכת סופרים (פרק יד הלכה ד) כמו שכתב היפה ללב אות ז'. ואם כן משמע מזה דאם הש"ץ תמיד עומד אצל הספר תורה ורק העולים אחד יורד ואחד עולה אין צריך להמתין המסיים עד שעולה אחר כיון שאין הספר תורה מונחת לבדה. עכ"ל.

י. **מג"א** (שם ס"ק ח) ז"ל: המנהג להמתין עד שמתחיל השני הברכה עיין סוף סי' קמ"ז והמדקדקים חוששין שבדרך לא יוכל לשמוע הקריאה כהוגן לכן ממתניין עד שיסיים השני ויורדים בין גברא לגברא.

יה. **שו"ע** (סי' קלט, סעי' ד), ופותח הספר קודם שיברך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו.

יט. **במג"א** (ס"ק יד) כתב, לנשק הספר תורה אחר הקריאה, ומזה נשתרבו המנהג לנשקה גם קודם הקריאה, וכעין זה לגבי תפלין שנוהגין לנשקן כהנחתן ובחליצתן. ובקיצור של"ה (עמ' קלח, בד"ה אחר) כתב, וכשנושק הספר תורה ינשקה דוקא ע"י מפה או טלית. ובשערי אפרים (שער ד, סעי' א) כתב, ונוהגין שהעולה לוקח הטלית או המעיל של הספר תורה, ומעבירו על מקצת העמוד במקום שיש לו לקרות, ונושק הטלית או המעיל, והוא מנהג ותיקין.

וב**ספר** ניומקי או"ח (סי' קלט סעי' א) ערער על ענין הנשיקה במקום הכתב ז"ל, ולא למשמש באותו מקום בספר תורה בטליתו ומנשק, שזהו אינו כלל מדינא, ולא ממדת חסידות, אדרבה, גורם הרבה קלקול לספר תורה.

כ. **ברמ"א** (שם סעי' ד) כתב בשם הכלבו, ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו אל הצד, שלא יהא נראה כמברך מן התורה. אמנם הב"ח והט"ז כתבו שאין לעשות כן.

וכתב על זה המשנ"ב (ס"ק יז), רצה לומר שאין צריך לגלול הספר תורה בשעת ברכתו, וליכא למיחש שמא יאמרו ברכות כתובות בתורה והוא מברך מן הספר דהכל יודעין שאין ברכות כתובות בספר תורה.

יב. **מג"א** (סוף סי' רפב).

יג. **בן** איתא במדרש תנחומא (יתרו טו) ז"ל: "וידבר אלהים, זה שאמר הכתוב, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. ואח"כ ויאמר לאדם, למדך התורה שאם תהיה בן תורה לא תהא רוחך גסה לומר דבר לפני הציבור עד שתפשוט אותה בינך ובין עצמך שתיים שלש פעמים. מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן רבים לקרות בס"ת בצבור ולא רצה לעלות. א"ל תלמידיו, רבנו, לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימיך ולמה נמנעת מלעלות? א"ל העבודה לא נמנעתי לקרות אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שתיים שלש פעמים, שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הציבור עד שיפשוט אותה שתיים שלש פעמים בינו לבין עצמו. ע"כ.

וב**בוזה"ק** (ויקהל רז) ז"ל: מאן דסליק למקרי באורייתא, יסדר אינון מלין בקדמיתא בביתיה, ואי לאו, לא יקרי באורייתא. מנלן, מההוא דיבור, עד לא ישמע אורייתא לעמא קדישא, מה כתיב, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, ולבתר ויאמר לאדם. עכ"ל.

ו**התוספות** (מגילה לא): כתבו שאין לקרוא עד שיכין הפרשה שלש פעמים, וכ"כ הטור (או"ח סי' קלט סעי' א) שיסדר הפרשה בינו לבין עצמו פעמיים ושלש וכ"פ השו"ע.

יד. **בן** כתב בשו"ת תרומת הדשן והביאו מרן בב"י ובשו"ע (סי' קמא סעי' ז) העולה למגדל, עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו. ובלבוש (סעי' ז) מבאר הטעם משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו עד שיבא ממקומו.

וכתב המ"ב (שם ס"ק כה) מי שקורין אותו לעלות לתורה, יש לו לילך בזריזות מיד ולא ירוץ משום כבוד ביהכ"נ וכבוד הציבור. (שערי אפרים)

טו. **שו"ע** (שם) וירד מהמגדל בדרך אחר, שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו; ואם ב' הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, ויורד בפתח שכנגדו.

טז. **כתב** הרמ"א (סי' קמא סעי' ז) ז"ל: ולא ירד עד שעלה כבר

שגומר, יחזור ויכסה הכתב במפה ויברך ברכה אחרונה יא. ויזהר בעת שמברך, לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה ולא בתיק, ויניח שתי ידיו בעת הברכה אחת מצד זה ואחת מצד זה, ויכוין לכלול השמאל בימין, ואחר שגומר הברכה שלפניה, מסיר יד השמאל וישאר אוחו ביד ימין בלבד ע"י מפה יב. טו. העולה לס"ת לא יסמוך עצמו על העמוד או על כסא התיבה, וכן החזן הקורא יזהר בכך יג. ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול בלי לסמוך, מותר יד.

טז. העולה אומר "ברכו את ה' המבורך", והעם עונים אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". וחוזר העולה ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" כדי שיכלול עצמו בכלל המברכים יד.

יז. יש מקומות שהעולה אומר קודם ברכו את ה', "ה' עמכם" ומשיבים לו "יברכך ה'" ואח"כ אומר ברכו, ומנהג יפה הוא יז.

יח. יזהרו הן הקורא בתורה והן העולה שלא ליגע בידיהם בגיולי הספר תורה אלא באמצעות מטפחת, וכבר משעת פתיחת ההיכל חל האיסור, וגם כשאין הס"ת פתוח במקום הקריאה יגלגלו עם המטפחת, וב"ה בימינו יש גלגלת ואין צורך לנגוע כלל בשעת הגלילה יז.

עיונים והארות

האורות העליונים כאמור, אבל שלא בשעת קריאת ס"ת, כגון שצריך לתקנו, או שאוחזו לצורך אחר, אין כאן חיוב לאחוז בו ע"י המטפחת יע"ש.

כג. שו"ע (סי' קמא סעי' א) וז"ל: צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור אלא אם כן הוא בעל בשר. הגה: וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מרדכי הלכות קטנות). בא"ח (שם אות ט).

כד. שו"ע (שם) אא"כ הוא בעל בשר וכתב המשנ"ב (ס"ק ז) וה"ה חולה או זקן הרבה שקשה לו עמידה בלי סמיכה אך יזהר שיסמוך קצת ולא יסמוך כ"כ עד שאם ינטל אותו דבר יפול ואם א"א לו לסמוך כ"א בענין זה והוא צריך סעד לתומכו מותר גם בזה אך לא ישען על המפה שעל השלחן שתשמיש קדושה הוא אלא על השלחן עצמו:

כה. שו"ע (סי' קלט סעי' ז) וז"ל: אחר שענו העם: ברוך ה' המבורך לעד, חוזר המברך ואומר: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כדי לכלול המברך עצמו בכלל המברכים.

כו. כתב הגאון החיד"א (לדוד אמת, תורת השלמים סי' כה אות ו) וז"ל, כשעולה לקרות בס"ת י"א השם עמכם, ואינם מזכירים את השם בפירוש, לפי דברי הזוה"ק דאין להזכיר השם אלא על מילה, ומאי דכתיב והנה בעז וגו' יש ליישב כמ"ש אני הדל בריש נחל קדומים בס"ד. ע"כ. וכן דעת רבנו יעקב רקח בספרו שערי תפילה (ברכות ס"ת א) ועיין בכתר שם טוב (עמוד רמה) שכתב עוד טעמים בזה.

כז. כן הוא בברייתא (סופרים ג, כג) איתא וז"ל: א"ר יוחנן כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום וכ"ה בגמרא מגילה (לב). אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום. - ערום סלקא דעתך? אלא אימא: נקבר ערום בלא מצות. - בלא מצות סלקא דעתך? - אלא אמר אביי: נקבר ערום בלא אותה מצוה. אמר רבי ינאי בריה דרבי ינאי סבא משמיה דרבי ינאי רבה: מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלל ספר תורה.

ובביאור הלכה (סד"ה ורואה) כתב, ודע שיש פוסקים שסוברים דאם רוצה לגלול ואחד כך לברך עדיף טפיו, אלא דהלכה כר' יהודה שאינו מחוייב לעשות כן, ועל פי זה נוהגין איזה מקומות שרואין וגוללין ואחר כך מברכין, ונהרא נהרא ופשטיה (אחרונים).

ועיין בשער הכונות (ענין קריאת ס"ת, דרוש ג) שכתב, תכסה הכתיבה על ידי מפה של הספר תורה, ואז תברך ברכת התורה שלפניה, ואח"כ תפתח ותקרא. עכ"ל.

כא. אשל אברהם בוטשאטש (סי' קמד). בא"ח (שנה ב' פר' תולדות אות ח"ו).

כב. שו"ע (שם סעי' יא), הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. וברמ"א, וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע (א, ח) לא ימוש ספר תורה הזה מפ"ך (וגו') חזק ואמץ".

וז"ל הבית יוסף (שם, בד"ה כתב): "וכן כתב בירושלמי א"ר יוסי בר בון, כד סלקי לדוכנא לברוכי, האי מאן דברין נקיש עמודא דתורה בידיה, שנאמר (דברים לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה. בב"ר לא ימוש ספר התורה 'הזה' מפ"ך, מלמד שהיה ספר תורה בידו של יהושע, שאין לומר הזה, אלא למי שתופס החפץ.

והמג"א (ס"ק יג) כתב, ובכתבים כתוב שבשעת הברכה יאחז 'בשתי' ידיו ביריעות התורה. ובמשנ"ב (ס"ק לה) כתב, היינו דיאחוז בעמודי ספר תורה.

וב"כ הבא"ח (שם) וז"ל: ויזהר בעת שמברך, לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה ולא בתיק, ויניח שתי ידיו בעת הברכה אחת מצד זה ואחת מצד זה, ויכוין לכלול השמאל בימין, ואחר שגומר הברכה שלפניה, מסיר יד השמאל וישאר אוחו ביד ימין בלבד ע"י מפה.

וכתב עוד הבא"ח וז"ל: וכן כתב רבנו ז"ל כל זה בשער הכונות. וכתב שם מהרש"ו ז"ל דאין חיוב לאחוז הס"ת במטפחת אלא רק בעת קריאת התורה בציבור, שאז מתגלים

יט. צריך לומר ברכו והברכות בקול רם^כ, ולפחות צריך שישמעו עשרה אנשים ברכו והברכות^{כט}. וציבור השומעים צריכין לכוין לברכות העולה ויענו אחריהם "אמן", כדי שיעלו להם להשלים מנין מאה ברכות שחסר מנין בשבת. ועל כן יאמר העולה בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו ויוכלו לענות אמן^ל.

כ. הבעל קורא אומר "אמן" בקול רם, ומושך בו קצת יותר מן הצבור, כדי שיבינו שמתחיל לקרות ויטו אוזן לשמוע, וטוב שיפסיק קצת בין "אמן" להתחלת הקריאה^{לא}.

כא. הנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא^{לב}.

כב. העולה לתורה יקרא עם הקורא בלחש מלה במלה, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאוזנו^{לג}.

כג. השליח ציבור הקורא בתורה יכוין להתחיל ולסיים בדבר טוב^{לד}.

עיונים והארות

ס"ק ה), ועל כן מצוה על העולים שיברכו בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו, ויכולו לענות אמן.

ובן יש להקפיד שלא יסיים הברכה מיד קודם שהציבור יסיימו לומר ברוך הוא וברוך שמו.

לא. משנ"ב (סי' קמא ס"ק יז) וז"ל: וכתבו האחרונים שהמנהג שהקורא עונה אמן עם הצבור בקול רם וממשיך בו קצת יותר מן הצבור בכדי שיבינו שמתחיל לקרות ויטו אוזן לשמוע ומתחיל לקרות מיד וטוב שיפסיק קצת בין אמן להתחלת הקריאה שלא יהא נראה מחמת נגינת אמן שהוא דבוק אל מה שקורא. עכ"ל.

לב. שו"ע (סי' קו סעי' ב).

לג. מרן הב"י (או"ח קמא) הביא בשם רבנו יצחק אבוהב ז"ל שהעתיק דברי הזוה"ק (פר' ויקהל ד, רז) וז"ל "ואסיר למקרי בספרא דאורייתא בר חדא בלחודוי, וכולא צייתין ושתקין בגין דישמעון מילין מפומיה כאילו קבילו לה היא שעתא מטורא דסיני, ומאן דקרי באורייתא להוי חד קאים עליה ושתיק, דלא ישתמעון בר דבור חד בלחודוי לא תרין דבורין, לשון קודש חד וחד הוא ולא תרין דבורין, ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו, וגריעותא דיקרא דאורייתא אשתכח בס"ת ובעי חד קלא, מתרגם חד ורזא דא קליפה ומוחא כולא שתקין וחד קארי, דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר איהו לעילא וכל עמא לתתא. ע"כ. ואמר שראוי לחוש לדבריו, וכתב הב"י זכיון שלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד, א"כ בזמננו שהש"צ קורא, העולה אסור לקרות אע"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרוא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים, ועוד הא אפשר שישמע מהש"צ ויכוין לבו ויצא יד"ח, ושוב כתב שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרוא בלחש ולא ישמיע לאזניו. וסיים וז"ל "וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו" ע"כ.

ופסק בשו"ע (סי' קמא סעי' ג) וז"ל: לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק, או ש"צ קורא והעולה לא יקרא בקול רם, ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו

ובשעה"כ (דף מט ע"ב) בשם רבנו האריז"ל כתב, וז"ל "גם צריך ליזהר כשיעלה לקרוא בס"ת שיאחז בס"ת בשני ידיו ולא בתיק כי אם ביריעה עצמה, יד אחת מצד זה ויד אחת מצד זה, אבל תאחז אותו ע"י מפה של הס"ת ולא בידך ממש כאמרם ז"ל כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום מאותה מצוה" עכ"ד. וכ"כ הבן איש חי (ש"ב פר' תולדות אות ח"י) וז"ל, ויזהר בעת שמברך לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה וכו'. אבל שלא בשעת קס"ת כגון שצריך לתקנו או שאוחזו לצורך אחר, אין כאן חיוב לאחוז בו ע"י המטפחת יעו"ש.

כה. שו"ע (שם סעי' ו), אומר ברכו והברכות בקול רם, והאומרם בלחש טועה, וי"א שצריך לחזור ולברך בקול רם. הג"ה, כדי שישמעו העם ויענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד".

וכתב בבה"ל (סו"ס נז), דאם הש"ץ אמר בלחש ולא שמעו ממנו ט' אנשים רק איזה אנשים יחידים, וענו ברכו, ועל ידיהם נשמע הקול לאחרים, וענו גם הם ברכו, בודאי יחיד השומע להקהל שמברכים, אסור לו לענות עמהם ברכו, שגם הם ענו שלא כדיו, כיון שלא שמעו על כל פנים ט' מהמברך עצמו... ובדבר זה נכשלין בעו"ה הרבה אנשים שמברכין על התורה בלחש, שאין שומעין ממנו רק אנשים הסמוכין לו העומדים על הבימה, ועל ידי זה נשמע למרחוק לקהל ועונין ביהל"ו, ומחטיאין בעצלותן את הרבים.

כט. כ"ב המג"א (שם ס"ק י), שאין לאמרו כי אם בעשרה, והאומרם בלחש אינו מועיל דהוי יחיד, ואם כן הוא הדין לקדיש וברכו.

ל. שו"ע (סי' רפד סעי' ג), צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה, ולברכות המפטיר, ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחסר מנינים בשבת.

וכתב הכה"ח (שם ס"ק יז) בשם החסד לאברהם, ועל כן מצוה על העולים שיברכו בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו ויוכלו לענות אמן, והאומרים הברכות בלחש עליהם נאמר (קהלת ט, יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. וכ"כ המשנ"ב (שם

כד. נהגו לעמוד בשעה שאביו או הרב עולה לתורה, ובמקומות שנהגו כך חיוב הוא על התלמיד או הבן לעשות כן. ונהגו לנשק ידי החכמים והאבות לה.

כה. אסור לדבר בשעת קריאת התורה שהוא בזיון התורה, שמסיר אזנו מלשמוע דבר ה', וגדול עונו מנשוא, ואשרי מי שנותן כבוד לתורה ל', ואיסור זה הוא משעה שנפתח הס"ת לקרות בו ל'.

כו. גם ללמוד ולפלפל בדברי תורה אסור בשעת קריאת התורה לה. ואפ' בין גברא לגברא אסור לדבר בדברי תורה לה. ואמנם ללמוד לעצמו בלא לדבר בין גברא לגברא מותר מ.

כז. מעיקר הדין מותר לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, ואפ' שאינו קורא באותו פסוק שהש"ץ קורא מ. ויש אוסרים מכיון שצריך לשתוק ולשמוע הקריאה מפי הש"ץ וכן נכון וראוי

עיונים והארות

שאפילו מי שיוצא באמצע הקריאה נאמר עליו (ישעיה א, כח) ועוזבי ה' וכו', כדאמרינן בגמרא (ברכות ח), כל שכן בזה שעומד בבית הכנסת ואינו רוצה להטות אזנו לתורה, ולבד זה מצוי כמה פעמים חילול השם על ידי זה ברבים, כגון שהוא עומד במזרח ביהכ"נ ועונו נראה לעין כל, ויש בזה חשש דלא תחללו את שם קדשי, גם כמה פעמים המעשיות שלו מעורבין בלה"ר ורכילות מראשן ועד סופן... ואשרי מי שנותן כבוד לתורה, וכמו שנאמר (שמואל א' ב, ל) כי מכבדי אכבד.

לז. כ"ב המשנ"ב (שם ס"ק ז) שהמג"א (ס"ק ג) מצדד לומר דמשעה שנפתח הספר תורה, אפילו לא התחיל עדיין הקורא לקרות גם כן אסור, וכן משמע דעת הגר"א בביאורו, דמשעה שפתחו הספר תורה כדי לברך אסור לספר.

לח. שו"ע (שם סעי' ט), כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר אפילו בדברי תורה. וכן העיר בעל ערוך השלחן (שם, סעי' י), ומימינו לא ראינו ולא שמענו שאפילו היותר גדול בתורה ילמוד בשעת קריאת התורה.

וכתב המג"א (שם ס"ק ח), אפילו בדברי תורה, אפילו להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר איסור. ובמשנ"ב (שם ס"ק ט) כתב, ולאפרושי מאיסורא מותר לומר בדרך קצרה, אם אי אפשר להפריש על ידי רמיזה.

ומבאן תוכחה מגולה לאותם אשר במקום לשמוע ולהקשיב לש"צ בקריאת התורה קוראים עלונים וכדו' שאם אסרו ללמוד ולדבר בדברי תורה בשעת הקריאה ק"ו וכ"ש הוא שיהיה אסור מלקרוא שום דבר אחר וה' הטוב יכפר ולא ימנע טוב להולכים בתמים.

לט. שו"ע (שם סעי' ב), אסור לספר אפילו בדברי תורה אפילו בין גברא לגברא.

מ. שו"ע (שם). ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש. וכ"כ הא"ר (ס"ק ז).

מא. שו"ע (שם) ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכתב המשנ"ב (ס"ק יא) כיון שהוא מעין מה שקורא הש"ץ אף על פי שאין קורא ממש בפסוק שהש"ץ קורא (פמ"א).

לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו. וכ"כ הבא"ח (שם אות כ).

לד. כ"ב הרמב"ם (פי"ג מהלכות תפלה ה"ח) וז"ל, כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב, אבל פרשת האזינו קורא הראשון עד זכור ימות עולם. עכ"ד. ועפ"ז כתב הרמ"א בהגה (סי' קלח סעי' א) "שהקורא בתורה יכוין שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב ולסיים בדבר טוב" ע"כ.

לה. בכה"ח (סי' קמא ס"ק לה) הביא בשם ספר לדוד אמת (להחיד"א) שכתב, ויש מקומות שנוהגין כשהרב עולה וכן האב, כל זמן שקורא בתורה, התלמיד או הבן עומד על עומדו במקומו, ובמקומות שנהגו כך נעשה הדבר חובה על התלמיד או הבן, שאם לא יעמוד נראה שהוא מזלזל, ובכל כבוד שנהגו אם אינו עושה דומה לביזוי... ויש מקומות שנהגו לעמוד גם כן כשעולה אחיו הגדול וחמיו".

ומרן הבי"י (יו"ד סי' רמב) כתב בשם שה"ל וז"ל, ואם הוא בביהכנ"ס בציבור וקראו לרבו לקרות בתורה אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד. עכ"ל. וכן פסק בשו"ע (שם סעי' יח) אבל באביו כשעולה לתורה כשמנהג המקום שעומדים, חייב לעמוד ואם אינו עומד הוי ביזוי ח"ו לאביו. וכ"כ בכתר שם טוב (עמוד רמו) ולכן בזמננו פה באר"י נוהגים בני עדות המזרח לעמוד כשאביו או זקנו עולים לתורה, ולכן צריך לעמוד מפניהם. וכ"כ בחסד לאלפים (יו"ד רמב, ה). ולכן יש לזהר בזה וגם אם אביו מוחל לו ומתיר לו שישב, איכא בהא זילותא מפני הרואים שאין יודעים שאביו מוחל, ובפרט היכא דאיכא זלזול לכן יעמוד ולא ישנה מנהג המקום.

לו. שו"ע (סי' קמו סעי' ב), כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר.

והביאור הלכה (ד"ה והנכון) כתב, והנה כל זה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותן האנשים המפקירין את נפשותם ומספרין בשיחה בטלה בעת הקריאה, אם בין גברא לגברא שהספר סתום אסור לספר עם חברו (ולכמה פוסקים אסור אפילו בדברי תורה), כמה יגדל האיסור בעת שהספר פתוח, שבזיון הוא, כשמסיר אזנו מלשמוע דבר ה', וגדול עונו מנשוא,

לנהוג^{מג}. אבל בין גברא לגברא מותר לכו"ע^{מג}.
 כח. בשעת קריאת התורה אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, ואפילו אם עדיין לא התחילו לקרות^{מז}.
 וי"א שאפילו שהוא כבר שמע קריאת התורה, ורק נכנס לביהמ"ד לחפש אדם וכדומה, גם כן אסור^{מז}.
 כט. בין גברא לגברא מותר לצאת אם זה לצורך גדול^{מז}, ואם כבר שמע קריאת התורה או בדעתו לשמוע
 במקום אחר, מותר לצאת בין גברא לגברא אף שלא לצורך גדול^{מז}.
 ל. אחר שסיימו הקריאה דהיינו עליית "משלים" קודם קריאת המפטיר אומר העולה חצי קדיש^{מח}, כדי
 להפסיק בין עיקר הקריאה לקריאת המפטיר, ואין המפטיר ממנין העולים שאינו קורא ג' פסוקים אלא
 מפני כבוד התורה^{מט}.
 לא. בשבת שהפרשיות מחוברות נוהגים שהעולה רביעי קורא סיום פרשה ראשונה ותחילת פרשה שניה^נ.
 לב. כתוב בשעה"כ: בפרשת בחוקותי ראיתו לרבנו האריז"ל שעלה ביום השבת שקרא בפיו ובקול רם
 הקללות של פרשת בחוקותי כחכמי קהילות ספרד^{נא}.
 לג. גם ראיתי למורי האר"י ז"ל כשהיינו מתפללים בבית מדרשו שעלה ביום שבועות וקרא עשרת הדברות
 בפיו בקול רם כדרך שנוהגים חכמי קהילות כמנהג ספרד^{נב}.
 לד. אין מפסיקים באמצע עשרת הדברות ושירת הים ולא במ"ב מסעות שבפרשת מסעי, וכן בפרשת
 התוכחות שבחוקותי ובכי תבוא, ובשמונה פסוקים אחרונים שבתורה^{נג}.

עיונים והארות

מה. שו"ע (סי' רפב סעי' ד).
מט. מ"ז (שם סעי' ד)
נ. כתב הלבוש (סי' רפב סעי' ד) כששתי הפרשיות מחוברות
 נוהגים ומדקדקים שהרביעי יקרא סוף פרשה ראשונה ותחילת
 פרשה שניה כדי לחלקם בשווה בין השבעה עולים ע"כ.
וכתב ספר "עיבור שנים" שהרביעי יהיה ממוצע ומחבר
 שתיהם, וכתב בשם קונטרס אחר שהמנהג שהעולה
 שלישי מחבר שתיהם ואין הדבר מעכב. ע"כ. וכ"כ הגאון
 חיד"א (מחזיק ברכה סי' רפב אות ז) שודאי אינו לעיכובא, מיהו
 חיובא רמיא על הש"ץ לנהוג כמנהג ולא לשנות.
ומפי' זקנים וסופרים שמענו שהעולה רביעי סגולה למעוכבי
 שידוך שימצאו זיוגם בנקל.
נא. שעה"כ (דף עג ע"ג).
נב. שעה"כ (שם).
נג. ובתלמוד ירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) איתא א"ר סימון בשם
 ריב"ל אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים
 ועשרת הדברות וקללות שבתורת כהנים וקללות שבמשנה
 תורה" ע"כ. וכן הוא במסכת סופרים (פ"ב ה"ג) ועפ"ז כתב הרב
 דוד אבודרהם ז"ל (סדר הפרשיות) שנהגו שלא להפסיק בקריאת
 שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתו"כ ושבמשנה תורה
 אלא אחד קורא אותם עכ"ד.
ובפרשת התוכחות שבספר ויקרא אין מפסיקים בהם
 כדאיתא במשנה (מגילה לא.) אין מפסיקין בקללות
 אלא אחד קורא את כולם. ובגמרא א"ר חייא בר גמזא א"ר
 אסי דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו,
 ור"ל אמר לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות, תנא כשהוא
 מתחיל, מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים, מסיים

מב. כ"ב הכה"ח (סי' רפה ס"ק לא) וז"ל: ובספר קיצור של"ה (דף
 פ"א ע"ב) כתב דהעושים כן לא יפה עושין כי מן הראוי לשמוע
 מן השליח ציבור והוא ישתוק ומה שאמרו רז"ל שישלים עם
 הציבור כלומר כל זמן שהסדרה זו היא עם הציבור דהיינו מן
 המנחה בשבת ואילך עד מנחה של שבת הבאה, וכן כתב
 בסדור חסד לאברהם למה"ר אברהם טובייאנה דף ק"ו ע"א
 בדיני קריאת ספר תורה בצבור ומצוה מן המובחר שיהיה ביד
 כל אחד חומש ויבינו בו כל מה שיוציא מפיו השליח ציבור
 ואין לעסוק אפילו בדברי תורה באותה שעה ומי שלא קרא
 שנים מקרא ואחד תרגום אינו רשאי לקרות בשעה זו ע"כ,
 והכי נקטינן ודלא כמו שכתבו בבית יוסף ובדרכי משה. יפה
 ללב אות ז'. ועיין עוד מה שכתבנו בזה לעיל סימן קמ"ו אות
 ט"ז יעו"ש. עכ"ל. וכ"כ הפר"ח הביאו המשנ"ב (סי' קמו ס"ק טו)
 שמעיקר הדין אסור לעסוק בשעת קריאת התורה אפי'
 בשמו"ת. וכ"כ המג"א (ס"ק ה) בשם השל"ה. וכ"ד הגר"א
 במעשה רב.
מג. משנ"ב (שם ס"ק טו).
מד. שו"ע (שם סעי' א) אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח.
 וכתב הביאור הלכה (ד"ה כשהוא) מלשון זה משמע דאפילו
 לא התחילו עדיין לקרות אסור מכיון שכבר נפתח הספר.
מה. מג"א (סי' קלח ס"ק א) משמע דבכה"ג אסור.
מו. שו"ע (שם) אבל בין גברא לגברא שפיר דמי. וכתב המג"א
 (ס"ק ב) דוקא לצורך גדול. (סדר היום).
מז. כ"ב בכף החיים (שם ס"ק ג) לאחר שמביא השיטה שסובר
 שדוקא לצורך גדול מותר, כתב מיהו נראה זה שכבר שמע
 ויצא ידי חובתו או שדעתו לשמוע בבית הכנסת אחר במקום
 שמתפלל, מותר לצאת בין גברא לגברא אפילו בלא דוחק, וכן
 עמא דבר.

לה. ישתדל כל אדם לעלות לתורה לפחות פעם אחת בחודש ויעיל מאד לנשמתו ולהשגה בתורה יי. לו. מנהג ק"ק חסידים בית א-ל יכב"ץ שהש"ץ עולה תמיד שישי סמוך והוא דוקא מברך ברכות ס"ת תחילה וסוף בכוונה ושאר מכוונים כשיעלו אין מכוונים יי. וכן מנהג ישיבתינו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ שעולה ראש ישיבתנו הש"ץ מו"א ועט"ר הרב החסיד רבי שלום שמואלי שליט"א לעליית השישי ומכוין בברכת התורה תחילה וסוף אך שאר המכוונים אין מכוונים בברכת התורה בעלייתם. לז. פשט המנהג לעשות מי שבירך לעולה בסיימו הקריאה בתורה ואין בזה איסור שאילת צרכיו בשבת ויו"ט יי.

מאמרי הזוה"ק

פרשת שלח בענין לשון הרע

המרגלים בשעה שדיברו לשון הרע נלקח מהם נשמות י"ב השבטים שהיו בהם

שלח לך דף קנח.

וַיִּשְׁלַח אֶתְּם מֹשֶׁה וגו' ממדבר פארן על פי ה' **כָּלֶם אַנְשִׁים** ראשי בני ישראל המה (במדבר יג, ג). **כָּלֶהוּ וּפְאִין הָוּ, וַרִּישֵׁי דִישְׂרָאֵל הָוּ** כולם צדיקים היו וראשי בני ישראל היו אלה המרגלים. **אֲבָל אֲנֹנִן דְּבָרוּ לְגַרְמִייהוּ עֵיטָא בִישָׂא** אבל הם הנהיגו לעצמם עצה רעה, ואז פרחו מהם נשמת השבטים, כמש"כ רבנו האר"י (בשער הפסוקים) ששנים עשר מרגלים אלה הם כנגד י"ב שבטים. **אִמְאֵי נְטִלֵי עֵיטָא דָּא** ומדוע לקחו עצה רעה זו. **אֶלָּא אָמְרוּ, אִי יִיעֲלוּן יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא, נְתַעֲבַר אַנְן מְלַמְּהוּ רִישֵׁין** אם יעלו ישראל ויכנסו לארץ ישראל יעבירו אותנו מלהיות ראשים כי א"י היא בחינת רחל, והם היו בחינת דור המדבר בחינת לאה, **וַיִּמְנִי מֹשֶׁה רִישֵׁין אַחֲרָנִין** וימנה משה רבנו ראשים אחרים שהם בחינת רחל, **דְּהָא אַנְן וְכִינֵן בְּמַדְבְּרָא לְמַהוּ רִישֵׁין** שהרי אנחנו זכינו להיות ראשים במדבר, **אֲבָל**

עיונים והארות

והשיב דאין איסור בדבר, דדוקא דבר המביא לידי בכי או צער אסור, אבל כשבא לברכו מצד הנדבה שעשה ואומר מי שבירך אין בו חשש ע"כ. והוסיף מרן וכתב הטעם שבנוסח מי שבירך אין תפלה ובקשה, אלא לומר שירצה השם פעלו וצדקתו שעושה, ועוד כיון שהוא נוסח קבוע לכל, והש"צ מוסיף לכל אדם מה שנצרך אם בנים זכרים או בת זוג כשרה ורפואה הרשות בידו ע"כ. והביא דבריו הגאון החיד"א בברכ"י (סי' רפד אות יד). והוסיף שם עוד לימוד זכות על מנהג זה.

ורבנו הרי"ח ז"ל כתב דיש סגולה לאחר קריאת התורה לברך את העולה, בהיות והאדם נעשה כלי מקבל ברכה וראוי לברכה על ידי צינורות השפע שנפתחו בקריאתו בתורה וראויה הברכה שתשפיע באותה שעה.

בפסוק שלאחריהם. ע"כ. וכ"פ הרי"ף ורא"ש (מגילה שם) והרמב"ם (פי"ג מהלכות תפלה ה"ז).

גד. כ"ב הבא"ח (ש"ב פר' תולדות אות כ) וז"ל: וישתדל האדם לעלות לס"ת לפחות פעם אחת בחודש. וכ"כ אמת ליעקב ניניו (קריאת ס"ת אות כא). וכ"כ הגאון חיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' לז).

נה. דב"ש (ברשימת המנהגים אות ל"ה)

נו. כתב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' יא) בשם תשובת רבנו יעקב בירב ז"ל והשיב על שנשאל אם מותר לעשות בשב"ק מי שבירך לחולה וכיוצא אם אין בו משום המתפלל על החולה שיאמר שבת היא מלזעוק וכו'.

בְּאַרְעָא לֹא נֹזְבִי אבל בארץ ישראל לא נזכה להיות ראשים. **וְעַל דְּנִמְלִי עֵיטָא בִישָׂא לְנִרְמִייהוּ** ועל שלקחו עצה רעה לעצמם, **מִיתוּ אֲנֹנִי, וְכָל אֲנֹנִי דְנִמְלָן מְלִייהוּ** מתו הם וכל אותם שקבלו את דבריהם.

שחטטאו ישראל במרגלים נכנסה בהם זוהמת הנחש ולא יכלו ליכנס לארץ עד שיוסר מהם

שם דף קסא.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, אֲלִמְלָא הָווּ עֵיילִין יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא, בְּסִימְנָא (דף קסא ע"א) (נ"א באומנא) **דְּלִישְׁנָא בִישָׂא** אם היו עולים ונכנסים עם ישראל לארץ ישראל בסימנים ובאמונתו של הנחש שהיא לשון הרע שריכלו המרגלים על א"י, **לֹא הָוּה קָאִים עֲלֵמָא רְנַעָא חַד** לא היה עומד העולם אפי' רגע אחד, ולכן נשארו במדבר ארבעים שנה כדי לתקן חטא לשון הרע. **מֵאַן אֲמַנָא דְּלִישְׁנָא בִישָׂא** ומי הוא האומן הגדול בלשון הרע [א], **נְחָשׁ** הוא הנחש, שהוא הראשון שדיבר לשון הרע וזה היה על הקב"ה כידוע. **וְרִזָּא דְּמַלְחָה** וסוד הדבר, **מִדְּאַתָּא נְחָשׁ עַל חֲוָה אֲטִיל בַּה זִוְהַמָּא** משבא הנחש על חוה והטיל בה זוהמה כי א"י היא טוד המלכות הנק' חוה ועם ישראל קיבלו הזוהמה מהנחש דרך המרגלים שדיברו לשון הרע ואז היה נחשב כאילו בא הנחש על חוה.

על הכל הקב"ה מוחל חוץ מעוון לשון הרע

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, וְעַל בְּלָא מְחַל קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, פֵּר מִן לִישְׁנָא בִישָׂא על כל העוונות מוחל הקב"ה חוץ מהעוון של לשון הרע. **בְּגִין דְּבִתִּיב הִיּוֹת וּכְתוּב (תהלים יב, ה), אֲשֶׁר אָמְרוּ לְשׁוֹנְנוּ נְגַבִּיר שְׁפַתֵינוּ אֲתַנּוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ.** לשון המדברת גדולות ונעלה על הכל, היות וזה ברשותינו ונוכל לדבר מה שנרצה ואז כופר בעיקר.

כמה רעות וצרות נסבבו על ידי לשון הרע של המרגלים

תָּא חַיִּי בא וראה, **בְּמַה עֶבֶד הָהוּא לִישְׁנָא בִישָׂא** כמה רעות עשה אותו לשון הרע של אותם המרגלים, **גָּזַר עַל אֲבַתְתָּנָא דְּלֹא יִיעוּל לְאַרְעָא** נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ הקודש ו**מִיתוּ אֲנֹנִי דְּאָמְרוּ** ומתו אותם המרגלים שאמרו לשון הרע. **וְאַתְגָּזַר בְּכִיָּה לְדָרִי דְּרִין** (פל שְׁבַן הָכָא דְּאַפִּיקוּ לִישְׁנָא בִישָׂא עַל בְּלָא) ונגזר בכי על עם ישראל לדורי דורות. **בְּכִיכּוּל בִּיּוֹן דְּאַפִּיקוּ עַל אַרְעָא קְדִישָׁא** כיון שהוציאו לשון הרע על ארץ הקודש, **בְּאִילוּ אֲפִיקוּ עֲלֵיהּ** כאילו הוציאו כביכול

עיונים והארות

ובן מות וחיים ביד הלשון, פי' שידוע שנקצב לאדם כמה ידבר במשך שנות חייו, על כן אם ידבר בדברי תורה יאריך את ימיו, ואם ח"ו ידבר דברים בטלים או לשון הרע יקצר ימיו, הרי מות וחיים ביד הלשון.

יד ולשון - גימט' ת', הרומז תחיה או תמותה, לרמז שמות וחיים ביד הלשון.

[א] **לשון - גימט' בו** אהבה בו שנאה. **לשון יש בו דין ויש בו מידת רחמים ש' דלשון גימט' ברחמיים.** ל"ן דלשון גימט' אלהי"ם שהיא מידת הדין. וז"ש רבותינו מות וחיים ביד הלשון כלומר אדם בלשונו יכול לפעול במידת הדין ולהרוג, ויכול בפיו לפעול במידת הרחמים ולהחיות.

על הקב"ה. בְּגִין כִּי קִנִּי קוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא עַל דָּא, בשביל כך קינא הקב"ה על זה (פְּלוּמֵר קִנִּי לשְׁמִייה) וְקִאִימוּ יִשְׂרָאֵל בְּלָחוּ לְאַשְׁתַּצָּאָה מֵעֲלָמָא, וח"ו עמדו כל ישראל כולם להכלות ולהשמד מן העולם אֲלִמְלָא בְּעוֹתִיָּה דְּמִשָּׁה אם לא תפילתו ובקשתו של משה רבנו שביטל את הגזרה ובמקום שימותו בפעם אחת כולם מתו במשך ארבעים שנה ורק אותם שמגיל עשרים עד ששים.

יש ממונים שלוקחים דיבורים לא טובים שמדברים בנ"א, וב"מ מטמאים בזה אח"כ לדברי תורה שמדברים אותם אנשים

פקודי דף רטג:

וּמַחֲאֵי רוּחָא בִּישָׁא וּמִזָּה הַרוּחַ הַרַע, תְּלִיין פְּמָה גְּרֵדִינִין אַחֲרֵינִין תְּלוִיין בעלי דינים אחרים, דְּאֲנוּן מְמַנֵּן לְאַחֲרָא מְלָה בִּישָׁא שהם ממונים לאחוז דיבור רע של לשון הרע, או מְלָה מְנוּפָא דְּאֲפִיק בַּר נָשׁ מְפִיָּה או דברי טיגוף של ניבול פה שמוציא האדם מפיו, וְלִבְתָּר אֲפִיק מְלִין קְרִיִּשִׁין ואח"כ כאשר מוציא האדם מפיו דברים קדושים של תורה ותפילה, או בעלי הדינים מטמאים בדיבורים הללו את דברי התורה והתפילה. וְוִי לֹזֵן, וְוִי לְחִיָּהוֹן אוֹי לְהֵם אוֹי לְחִיָּהֶם, אֲלִין אֲנוּן בְּנֵי נָשָׁא דְּנִרְמִי לְאֲלִין גְּרֵדִינִין אַחֲרֵינִין לְשִׁלְטָאָה אלה אותם בני האדם שגורמים שאלה בעלי דינים אחרים ישלטו, לְמַפְנֵם אַתָּר קְרִיִּשָׁא כדי לפגום במקום הקודש של השכינה. וְוִי לֹזֵן בְּהַאי עֲלָמָא, וְוִי לֹזֵן לְעֲלָמָא דְּאֲתֵי אוֹי לְהֵם בִּזָּה הָעוֹלָם, אוֹי לְהֵם לְעוֹלָם הַבָּא. בְּגִין, דְּאֲלִין רוּחִין מְסֻאָבִין, נְטֻלִין הַאי מְלָה מְסֻאָבָא היות שאלו הרוחות הטמאות לוקחות את המלה והדיבור הטמא שמוציא מפיו, וְכַד אֲפִיק בַּר נָשׁ לְבְּתָר מְלָה קְרִיִּשָׁא וכאשר מוציא האדם אח"כ דיבור קדוש מפיו, אֲקִדְיָמוּ אֲלִין רוּחֵי מְסֻאָבִין, וְנְטֻלִי הַהִיא מְלָה מְסֻאָבָא, וּמְסֻאָבִי לְהַהִיא מְלָה קְרִיִּשָׁא, וְלֹא זָכִי בִּיהַ בַּר נָשׁ, וְכַבִּיכּוֹל תְּשֵׁשׁ חִילָא קְרִיִּשָׁא. מקדימות אלו הרוחות הטמאות ולוקחות את אותה מילה ודיבור טמא ומטמאות את אותו דיבור קדוש בכח דיבור הטומאה שיצא קודם מפיו ואינו זוכה בו האדם שיעלו תורתו ותפילתו למעלה וע"י זה כביכול נחלש כח הקדושה ב"מ.

רוח אחת ישנה שכאשר מתעוררים בנ"א לדבר לה"ר, מתעוררת היא ומביאה ב"מ מות לגויי הארצות

פקודי דף רסד:

תַּחֲזוּת אֲלִין תַּחַת אֵלוּ הַב' רוּחוֹת שְׁהֵם אִף וְחַמָּה, אֵית רוּחָא חֲדָא יֵשׁ רוּחַ אַחַת, דְּקִיָּמָא עַל כָּל אֲנוּן מְאִירֵי דְּלִישְׁנָא בִּישָׁא שעומדת על כל אותם בעלי לשון הרע, דְּכַד מְתַעֲרֵי בְּנֵי נָשָׁא בְּלִישְׁנָא בִּישָׁא שכאשר מתעוררים בני אדם לדבר לשון הרע, או תְּהוּא בַּר נָשׁ דְּאֲתַעֲרֵי בְּלִישְׁנָא בִּישָׁא או אותו אדם יחיד שמתעורר לדבר לשון הרע, בְּרִין אֲתַעֲרַת הַאי רוּחָא בִּישָׁא מְסֻאָבָא דְּלְעִילָא, אז מתעורר זה הרוח הרע הטמא שלמעלה דְּאֲקִרֵי שְׁנַקְרָא סַכְסִיכ"א, וְאִיהוּ שְׂאִירֵי עַל תְּהוּא אֲתַעֲרוּתָא דְּלִישְׁנָא בִּישָׁא והוא שורה על אותה ההתעוררות של הלשון הרע, דְּשְׂאִירֵי בִּיהַ בְּנֵי נָשָׁא שהתחילו בו בני אדם לדבר, וְאִיהוּ עָאֵל לְעִילָא והוא עולה למעלה ומקטרג,

וְגֵרִים בְּהָיוּ אֶתְעָרוּ דְלִישָׁנָא בִישָׁא וגורם ע"י אותה התעוררות של לשון הרע, **מוֹתָא וְחֶרְבָּא וְקִטּוּלָא בְּעֶלְמָא** (דף רסה ע"א) מיתה וחרב והרג בעולם. **וְוִי לְאֲנוּן דְּמִתְעָרִי לְהַאי סְמָרָא בִישָׁא** אוי לאותם אנשים שמדברים לשון הרע ומעוררים לאותו צד הרע, **וְלֹא נְמָרִי פְּמִייהוּ וְלִישְׁנֵהוּן** ולא שומרים פיהם ולשונם, **וְלֹא חֲשִׁי עַל דָּא** ולא חוששים על איסור לשון הרע, **וְלֹא יִדְעֵי דְהָא בְּאֶתְעָרוּ דְלִתְתָּא, תְּלִיא אֶתְעָרוּ דְלְעִילָא, בֵּין לְטַב בֵּין לְבִישׁ** ולא יודעים כי בהתעוררות שלמטה תלויה התעוררות של מעלה לטוב ולרע.

מעלת עסק תורתינו הקדושה

מבאר והולך שע"י עסק התורה ועבודת ה' משיגים הצדיקים שכר רב בגן עדן ורומז כל זה בפרשת המרגלים

שלח לך דף קנט:

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, מִפְּרִשְׁתָּא דָּא אֹלִיפְנָא רוּחַ דְּחֶכְמָתָא אמר רשב"י מפרשה זו דמרגלים למדנו סוד החכמה, **וְאֶשְׁתַּמְעוּ מִנֵּה רִזִּין עֲלָאִין וַיִּקְרִיִן** והבנו ממנה סודות עליונים ויקרים. **תָּא חַוִּי, קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְשַׁבַּח בְּאוֹרֵייתָא וְאָמַר, אֲוִילוּ בְּאוֹרְחֵי, אֶשְׁתַּדְּלוּ בְּפּוֹלְחָנִי** בא וראה הקב"ה משתבח בתורה ואמר לעם ישראל, בבקשה, תלכו בדרכי והשתדלו והתדבקו בעבודתי, **וְהָא אָנָּא מְעִיִּל לְבוֹן לְעֶלְמִין טָבִין, לְעֶלְמִין עֲלָאִין** ואני אכניס אתכם לעולמות טובים ולעולמות עליונים שהוא ג"ע העליון. **בְּנֵי נְשָׂא דְלֹא יִדְעֵי, לֹא מְהִימְנֵי, וְלֹא מְסַתְּפְלֵי** בני אדם שאינם יודעים בתורה ולא מאמינים ולא מתבוננים בתורה ובזכות של ג"ע ועוה"ב, **קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָמַר, אֲוִילוּ אֵלִילוּ תְּהוּא עֲלֵמָא טָבָא, תְּהוּא עֲלֵמָא עֲלָאָה דְּכְסוּפָא** אמר הקב"ה, לכו ורגלו את אותו עוה"ב עולם דכולו טוב אותו עולם שכולם נכספים ומתאווים לזכות בו. **אֲנוּן אָמְרֵי, אֵיךְ נִיבּוּל לְאֵלְלָא לֵיהּ, וְלִמְנַדַּע כָּל הָאֵי** הם אומרים איך נוכל לרגל את אותו עולם ולדעת ולהכיר בזכות הגדולה של עוה"ב שיינתן לצדיקים לעתיד לבא הרי אנחנו כאן בעוה"ז ואין לנו קשר לאותו עולם שכולו טוב [ב].

עיונים והארות

שהוא דרושי התורה הנתונה. על פי ה'. וכל אותם החוקרים צריך שיהיו אנשים באים בימים מלומדי מלחמה בתורה לחקור המחקר הזה. וז"ש ראשי בני ישראל, מאלף שנכנסו למקרא יצא אחד להצליח בתורה. ואחר כך כשיתקבצו שנים עשר מפוזרים למשפחות, על כרחין לא כולם יצליחו להנצל מן הטעות כענין ארבעה נכנסו לפרדס אם לא על ידי אחד משני עניינים, האחד זכות התורה שהיא מסייעת הרבה כשעוסק בה לשמה. וז"ש ויקרא משה, שר התורה. ליהושע, תלמיד ותיק אל תורה. והענין השני, זכות אבות דהיינו כלב שנשתטח על קברי אבות והיינו סוד רמז המרגלים. אמנם העשרה מצאו עשר פרצות פרוצות לצאת מהתורה, כי לא רבים זוכים אל העטרה להתעטר בסוד עולם הבא כאומרו ראיתי בני עליה והם מועטים וכו' שאפילו שזוכים אל התורה, אינם זוכים להשיג הטוב הצפון.

[ב] מתחיל בפסוק שלח לך אנשים, והכוונה שהקב"ה פונה לאלה שאינם לומדים תורה ולא יודעים חכמתה ולכן אינם מאמינים, להם אומר הקב"ה לכו לרגל אחר העולם הטוב ההוא. וז"ל הרמ"ק: היינו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען. רצה לומר ארץ שמקבל שם האדם שכר על מה שנכנע בעבודה. אמנם אין הכל זוכים לעמוד על ענין התורה כדכתיב אחד מאלף מצאתי וכדפי' רז"ל. ולהכי איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו, שאין עולים אלא אחד לאלף לעמוד על חקירת הענין על ידי עסק העיון בתורה. ואפילו אותו שזוכה, אינו אלא אותו שנגזר עליו חכם מלמעלה, שעל ידי החכמה יוכל לחקור חקירת העיון.

וזוהו שאמר כל נשיא בהם. וישלח אותם משה, על ידי התעוררות רוחו של משה המתנוצץ בחכמי ישראל להצליחם בלימוד התורה, ממדבר פארן, מהדיבור המפואר

מַה פְּתִיב מַה כְּתוּב שֵׁם. עָלוּ זֶה בְּנֶגֶב שהוא בימין ששם התורה כמ"ש מנורה בדרום הרוצה להחכים ידריים, לכן כתוב, "מימינו אש דת למו", **אֲשֶׁתְּדַלּוּ בְּאוֹרֵייתָא, וְתַחֲמוּן דְּהָא הִיא קַיִמָּא** **קַמְיִיכוּ, וּמְנַה תְּנַדְעוּן לִיָּה** השתדלו מאד ללמוד ולעסוק בתורה הקדושה ולא תתעסקו בהבלי העולם ותאוותיו ותהיו מנוגבים מזה ואז תזכו ע"י הלימוד ותשיגו מה זה עוה"ב והשכר של הצדיקים שהרי התורה היא עומדת לפניכם ולא בשמים היא כמו גן עדן, וממנה תדעו ותשיגו בעולמות העליונים. **וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא וְגו'.** תַּחֲמוּן מְנַה תְּהוּא עֲלֵמָא דהיינו תראו ותשיגו מהתורה שהיא רוחנית, את העולם הרוחני ג"ע וכל אשר בו, **דְּהָא יְרוּתָא דְאַחְסָנָא, דְאַנָּא עֵייל לְכוּ בְּהָ** שהרי היא ירושת נחלה אשר אני מביא אתכם בה, וכתב הגר"א זה מש"כ שהקב"ה נשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ היא ארץ העליונה ארץ החיים הנצחיים. **וְאֵת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עֲלֶיהָ, אֲנֹנִי צְדִיקִיָּא דְבִגְנִתָּא דְעֵדֶן, דְּקַיִמֵן שׁוּרִין בִּיקְרָא עֲלָתָה, בְּדַרְגִּין עֲלָיִן** אלה הצדיקים שבג"ע שנהנים מזיו השכינה שעומדים שורות שורות בכבוד עליון ובמדרגות עליונות כל אחד כפי הטרחה שטרח בזה העולם.

הַחֲזֹק הוּא תְּרַפָּה, בְּהָ תַחֲמוּ אִי זְכוּ לְכָל הָאִי בְּדֵ אֶתְקַפּוּ עַל יִצְרִיהוּן, וְתַבְּרוּ לִיָּה, אִי לָא ע"י התורה שתלמדו תדעו ותראו כי כל מה שזכו הצדיקים בעולם הבא לכל אותו הכבוד היות והתגברו על יצרם הרע, וגם שברו אותו שלא יוכל יותר לקום ולכן מקבלים שכר ג"ע כי נצחו היציה"ר ועזבו את החטא. **אוּ בְּדֵ אֶתְקַפּוּ בְּאוֹרֵייתָא, לְמַלְעֵי בְּהָ יִמְמָא וְלִילִיָּא** או שמקבלים שכרם מחמת שהתחזקו בתורה לעסוק בה יומם ולילה. **אוּ אִי אֲרַפּוּ יְדִיָּהוּ מְנַה. וְזְכוּ לְכָל הָאִי** או ח"ו הרפו ידיהם מן התורה ובכל זאת זכו לכל זה ובודאי שאם רפו ידיהם מן התורה לא זוכים לג"ע. **הַמְעַט הוּא אִם רַב, אִי סְגִיָּיִן אֲנֹנִי דְאַשְׁתְּדַלּוּ בְּפוּלְחָנִי, וְאַתְקִיפּוּ בְּאוֹרֵייתָא, בְּגִין דְּזְכוּ לְכָל הָאִי אִי לָא** התבוננו אם היו הרבה צדיקים שהשתדלו בעבודתי והתחזקו בתורה בשביל שזכו לכל זה או לא היו הרבה צדיקים כי אתם חושבים שאין הרבה בדור שזוכים לזה ועתה תלמדו ותראו שיש הרבה מאוד שזוכים ע"י לימוד התורה לג"ע.

וּמַה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רֹזָה. מְדִאוֹרֵייתָא תְּנַדְעוּן מהתורה תכירו ותדעו **מַה** היא אותה הָאָרֶץ העליונה. **מַה תְּהוּא עֲלֵמָא אִי אֲסִי טִיבוּ עֲלָתָה לִיתְבָּהָא, אוּ אִי אֲזַעִיר מְנַה בְּלוּם** מה הוא אותו עולם היינו גן עדן העליון אם מרבה חסד עליון ליושבים בו או החסיר והמעט, ואיזה שכר מגיע לצדיקים. **הַיֵּשׁ בְּהָ עֵץ אִם אֵינֶן, הָאִית בְּהָ אֵילָנָא דְחַיִּי, לְעֵלָם וּלְעֵלְמֵי עֲלָמִין, אוּ אִי צְרוּרָא דְחַיִּי אֲשֶׁתְּכַח בְּגִינוּהָ, אִם לָא** האם יש בה עץ חיים שהוא ז"א ומאיר לכל העולמות לעולם ולעולמי עולמים, או אם צרור החיים מצא בה שהיא רק הארת המלכות או שאין בה שום הארה.

(דף קס ע"א) **וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן. וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב,** פי' **בְּנֵי נֶשֶׁא סִלְקִין בְּנֵי בְּנֵי אָדָם** נכנסים בלימוד התורה **בְּנֵגֶב, בְּלִבָּא עֲצֵלָא, כְּמָאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּמִנְגַּנָּא,** **בְּנֵגִיבוּ, דְּחָשִׁיב דְּלִית בֵּיהּ אָנָּר** בנגב כמו שהנגב יבש ואין בו לחלוחית של שמחה וזריזות כן הם נכנסו לתורה בלב עצל וכבד כמו מי שעוסק באיזה דבר בחינם וביובש שחושב שאין בה שכר, **חָמִי דְּהָא עֵוִתְרָא דְּהָאֵי עֲלָמָא אָכִיד בְּגִינָה, חָשִׁיב דְּכֻלָּא הוּא** כי הוא רואה שהעושר של זה העולם אבד בשבילה, כלומר בגלל לימוד התורה וחושב שהבלי העוה"ז והעושר זה העיקר. **בְּנֵגֶב, כְּמָה דְּאִתְּ אָמֵר** (בראשית ח, יג) **חָרְבוּ הַמַּיִם, וּמְתַרְגְּמִינָן נְגִיבוּ** ומביא ראיה שנגב פי' יובש כי התרגום מתרגם על התיבה חרבו המים יבשו המים.

לְבַתָּר אח"כ כשמגיע לאמת כתוב **וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן, עַד דְּאִתִּי לְאִתְּחַפְּרָא בֵּיהּ, קְאָרִי וְשִׂאֲנֵי בֵּיהּ** פי' שבא להתחבר בתורה ולהדבק בשי"ת ולכן קורא בתורה שבכתב ושונה בתורה שבע"פ ואמר בלשון יחיד כי הרי אפי' אלף בני אדם נכנסים למקרא אחד יוצא להוראה. **וְשֵׁם** אלה הענקים שהיו חציים מלאכים וחציים בני אדם **אֲחִימֶן** פי', כולם אחים ואעפ"כ חולקים יחד **שֵׁשִׁי** ו' מיני חלוקות בתורה – טמא טהור אסור מותר, כשר פסול **וְתַלְמִי** דקדוקי תורה, כמ"ש על ר"ע שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, **תַּמְזָן חָמִי פְּלִיגָן סְנִיאִין** פי' ששם ראה שיש בתורה הרבה מאד חילוקים, **טָמֵא וְטָהוֹר, אָסוּר וּמוֹתָר,** (נ"א פֶּשֶׁר וּפְסוּל) **עוֹנְשִׁין וְאֲנָרִין** ויש עונש ושכר. **אֵלִין אַנּוּן אֲרִיחֵי דְּאוּרִייתָא, דְּקְדוּקֵי אוּרִייתָא** אלו הם דרכי התורה ודקדוקי התורה ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. **יְלִידֵי הָעֵנְקָא, דְּאִתְּיְלִידוּ מִפְּטָרָא דְּגִבּוֹרָה** שנולדו מצד הגבורה, כמ"ש הזוהר לקמן שאורייתא מסטרא דגבורה. המשתדל בתורה נקרא חבר לקוב"ה

וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה, פִּי' אֵלִין אַנּוּן שְׁבַעִין אַנְפִּין דְּאוּרִייתָא, שְׁבַעִין פְּנִים אֵית לָהּ, לְכָל סְטָרָא עֲשָׂרָה הם שבעים פנים שבתורה שהיא בחי' ז"א הכלול ו"ק עם המלכות הם שבע ספירות שכל ספירה כלולה מעשר ולכן התורה יש בה שבעים פנים ופירושים, כי כל צד מאותם ששה קצוות דו"א כלול מעשרה. **וְחֶבְרוֹן, דָּא אוּרִייתָא, מָאן דְּאִשְׁתַּדַּל בֵּיהּ אֶקְרִי חֶבֶר** וחברון היא התורה כי כל מי שמשתדל בה נקרא חבר לקב"ה. **לְפָנֵי צוּעֵן מְצָרִים,** פי' **תַּנִּינָן** היינו בא לרמוז על מה שלמדנו **אוּרִייתָא אֵית לָקְבֵל אוּרִייתָא** יש תורה כנגד תורה. **וְתֵינּוּ תוֹרָה שְׁבַכְתָּב, וְתוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה** שהם סוד וז"ן והם זה כנגד זה פב"פ בעת היחוד. **וְהָאֵי (מְלָכוֹת) חֶבְרוֹן, מִתוֹרָה שְׁבַכְתָּב נִפְקַת** וזה החברון שהוא התורה שבעל פה, דהיינו המלכות יוצאת מתורה שבכתב שהוא ז"א. **כְּמָה דְּאִתְּ אָמֵר** כמו שנאמר (משלי ז, ד) **אָמֹר לְחֶכְמָה אַחֲתֵי אֲתָּה** דהיינו ז"א אומר למלכות הנקראת חכמה תתאה, אחותי את. **וְהָאֵי נִבְנְתָה שְׁבַע שָׁנִין, דְּבְגִין כְּךָ אֶקְרִי בֵּת שְׁבַע** והיא נבנתה שבע שנים, כלומר משבע

ספירות של ז"א, ומשום כך היא נקראת בת שבע. ומש"כ **לְפָנַי צַעַן מְצָרִים**, היינו **כְּמָה דְאֵת אָמַר** כמו שנאמר (מלכים א' ה, י) **וַתֵּרֶב חֲכָמַת שְׁלֹמֹה מִחֲכָמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם וּמִכָּל חֲכָמַת מְצָרִים** כלומר התורה שבעל פה הבאה ממלכות הנקראת חכמת שלמה, היא חשובה ומשובחת יותר מכל חכמות חיצוניות.

דברי האגדה והדרשות וסודות התורה כולם ממקום אחד וממקור אחד באו

וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֲשַׁכּוּל היינו, **אֵלַיִן אֲנֹנִין מְלֵי אַנְדָּה, דְּרָשָׁה, דְּתַלְיִין מְסֻרָא** **דְּמַהֲיִמְנוּתָא** אלה הם דברי אגדה ודרשה שדורשים על דרך הסוד, שהאדם יכול לדרוש בה כפי הכנתו,

שתלויים מצד האמונה כמו ענבים התלויים באשכול, כלומר כפי הכנת האדם באמונה יכול לדרוש בסתרי תורה, ומי שאין אמונתו שלימה הוא דורש בתורה דרשות של דופי. **וַיִּבְרָתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְגו'** ואשכול ענבים אחד, היינו **אוֹלְפִין מִתַּמָּן רְאִישֵׁי פְּרָקִין, רְאִישֵׁי מְלִין** לומדים משם רק ראשי פרקים וראשי דברים, כי אין מוסרים להבא ללמוד סתרי תורה אלא ראשי פרקים, והם כעץ אשכול אחד ויש בו כמה גרגרי ענבים, **אֲנֹנִין דְּבָנֵי מְהִימְנוּתָא, חֲדָאן בְּמְלִין** אלו בני אמונה השלימה, שמחים באלה הדברים. בני אמונה הם כנגד יהושע וכלב, שהם כרתו את האשכול, והם שמחים, כי מאשכול ענבים נעשה יין המשמח לבב אנוש, **וּמִתְפָּרְקֵן מְלִין בְּגַוְיָהוּ** ומתברכים ומתברבים הדברים בקרבם, **וּמִסְתַּבְּלָן שְׂרָשָׁא חֵד וְעַקְרָא חֵד, וְלֹא אֲשַׁתַּבַּח בְּהוּ פְּרוּדָא** ומסתכלים ויודעים שכל התורה שבכתב ובעל פה, כולם משורש אחד וממקור אחד יצאו, ואין פרוד ביניהם, כי הם סוד ז"ן שאין פרוד ביניהם.

ישנם בנ"א שמפרידים בין תורה שבכתב לשבע"פ ואינם בני אמונה

אֲנֹנִין דְּלֹא מְשַׁתַּבְּחֵי בְּנֵי מְהִימְנוּתָא, וְלֹא אוֹלְפֵי אוֹרֵייתָא לְשִׁמְהָ, שְׂוִין לֵיהּ **לְמַהֲיִמְנוּתָא בְּפְרוּדָא** אבל אותם בני אדם שאינם נמצאים בני אמונה, ואינם לומדים תורה לשמה,

הם שמים ועושים את האמונה שהיא המלכות בפרוד מז"א, על ידי שמפרידים בין התורה שבכתב לבין התורה שבעל פה, **חֲדָא הוּא דְּכַתִּיב זֶהוּ שְׁכַתוּב וַיִּשְׁאוּהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים, בְּפְרוּדָא** דהיינו שמפרידים בין ב' התורות, וגם כשלומד דומה לו שהמאמרים סותרים זה את זה. ושואל **מַהוּ בְּמוֹט** מהו במוט איך נרמז כאן ענין פרוד. ואמר **כְּמָה דְאֵת אָמַר** כמו שנאמר (תהלים קכא, ג) **אֵל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ** שמתמוטט ונפרד מן אמונה. **וּמִן הַרְמוֹזִים וּמִן הַתְּאֲנִים, כִּלְאָ שְׂוִין לְהַנִּי מִיְלֵי לְסֻרָא אַחְרָא, לְסֻרָא דְּמִינְאֵי, לְסֻרָא דְּפְרוּדָא** היינו, כל אלה שאינם בני אמונה שמים ומפרשים את דברי התורה לצד אחר לצד המינים ולצד הפרוד, ואלה דורשים בה דברי מינות, ודרש מלת רמוני"ם שהיא נוטריקון ר"ע מיני"ם, ומלת תאני"ם, כמו תואנה הוא מבקש, בזה שדורשים בתורה דרשות של דופי.

מבאר המש טענות שטוענים אותם שאינם עוסקים בתורה כראוי

הָרָא הוּא דְבַתִּיב זְהוּ שְׁכֹתוּב וַיִּשְׁבּוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ. ומפרש וַיִּשְׁבּוּ מצד הקדושה, תִּיבִינ וְלִסְטָרָא בִישָׂא, וְתִיבִינ מֵאֲרָחָא דְקָשׁוּט דהיינו, הם שבים וחוזרים לצד הרע, וחוזרים מדרך האמת. אָמְרִי, מֵאִי אֲכַפֵּת לָן וְאֹמְרִים מֵה אִיכַפֵּת לָנוּ אִם אֲנֹנוּ לֹמְדִים אִו לֹא, הֵלֵא עַד יֹמָא לָא חֲמִינָא טָב לְעֵלְמָא, אֲעֵמְלָנָא בְּהַ, בִּיתָא רִיקָם. יְתִיבְנָא בְּקִלְנָא דְעֵמָא עַד הַיּוֹם לֹא רֵאִינֹנוּ טוֹב בְּעוֹלָם, עֵמְלָנוּ בְּתוֹרָה, וְעַם כֹּל זֶה בִּיתָנוּ הוּא רִיקָם מִכֹּל טוֹב. וְעוֹד אֲנֹנוּ יוֹשְׁבִים וְנַחֲשָׁבִים בֵּין הַמְּבוֹזִים בְּעַם, וְלִתְהוּא עֵלְמָא מֵאֵן יִזְבִּי וּמֵאֵן יִיעוֹל לְגוֹוִיָּהּ, טָב לָן דְּלֹא אֲמִרְחָנָא פּוֹלִי הֵאִי וְלְעוֹלָם הַבֵּא מִי יִזְכֶּה וּמִי יִכְנַס וַיְבֵא לְתוֹכֹוּ, שְׁהֵרִי עֵסֵק הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּדָה כֹּל כֵּךְ קֶשֶׁה, מוֹטָב הִיָּה לָנוּ אִם לֹא הֵיִינוּ מִטְרִיחִים עֲצֵמְנוּ בְּתוֹרָה כֹּל כֵּךְ. וַיִּסְפְּרוּ לֹו וַיֹּאמְרוּ וַגּוֹ' בֵּאֲנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ, כְּלוֹמֵר אֱלֹהֵי הַפּוֹרִשִׁים מִלִּמּוֹד הַתּוֹרָה לְעַסְקֵי עוֹלָם הַזֶּה אֹמְרִים, הָאֵ אֲעֵמְלָנָא וְלֹאִינָא, בְּגִינֵן לְמַנְדַּע חוֹלְקָא דְתְהוּא עֵלְמָא הֵרִי עֵמְלָנוּ וַיִּגְעֵנוּ לְדַעַת הַחֶלֶק שֶׁל עוֹלָם הַבֵּא. וְגַם זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ הִיָּא, טָב הוּא תְהוּא עֵלְמָא עֵלְאָתָה, בְּמָה דִידְעָנָא פְּאוֹרִיָּתָא, אֲכַל מֵאֵן יִכִּיל לְמוֹפִי בִּיהַ הֵיִינוּ טוֹב הוּא אוֹתוֹ עוֹלָם הַעֲלִיִּין כְּמוֹ שִׁידְעָנוּ מִן הַתּוֹרָה, אֲבַל מִי יִכּוֹל לְזַכּוֹת בּוֹ.

אָפֶם כִּי עֵז הָעָם, תִּקְיָה הוּא כלומר, מי שרוצה לזכות לתורה צריך להיות תקיף ועז וחזק בעשירות, דְּלֹא יַחְשִׁיב כָּל עֵלְמָא כְּלָל שֶׁלֹּא יִהְיוּ חֲשׁוּבִים אֲצֵלוּ כֹּל דְּבִרֵי הָעוֹלָם כְּלוֹם, בְּגִינֵן דִּיהֵא לִיָּה עוֹתְרָא סְגִיָּא לְאֲשִׁתְּדִלָּא בִּיהַ לִכֵּן צָרִיךְ שֶׁתְּהִיָּה לוֹ עֲשִׁירוֹת גְּדוֹלָה, שִׁיֻּכַּל לְהַשְׁתַּדֵּל בְּתוֹרָה בְּלֹא דַאגּוֹת, אִם כֵּן מֵאֵן הוּא דִּיזְבִּי בְּהַ מִי הוּא שִׁיֻּכַּל לְזַכּוֹת לְתוֹרָה וְלְעוֹלָם הַבֵּא. וְדֹאִי אָפֶם כִּי עֵז הָעָם הִיִּזְשֵׁב בְּאָרֶץ, מֵאֵן דְּבַעִי לְמוֹפִי בְּהַ, בְּעִי לְמַהוּי תִּקְיָה בְּעוֹתְרָא הֵיִינוּ מִי שְׁרוּצָה לְזַכּוֹת בְּהַ צָרִיךְ לְהִיָּתוֹר חֹזֵק בְּעֲשִׁירוֹת, בְּמָה דֹאִתְ אָמֵר כְּמוֹ שְׁנֵאמֵר (משלי יח, כג) וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עוֹזוֹת כְּלוֹמֵר הוּא עוֹנָה עוֹזוֹת בְּשִׁבִיל חוֹזֵק עוֹשְׁרוֹ, הֵרִי "עז" הַכּוֹנֵה בְּעֲשִׁירוֹת. וְהָעָרִים גְּדוֹלוֹת בְּצוֹרוֹת. בְּתִינ מְלִיִּין כְּלָ טוֹבָא, דְּלֹא יַחְסְרוֹן מְכַלָּא וְעוֹד בֵּאִים בְּטַעֲנָה כִּי הִלּוּמֵד תּוֹרָה צָרִיךְ שִׁיָּהוּ לוֹ בְּתִים מְלֵאִים כֹּל טוֹב, שֶׁלֹּא יַחְסֵר בְּהֵם כְּלוֹם, כְּמוֹ שְׁבַמְבַצְרִים אִינּוּ חֲסֵר בְּהֵם כְּלוֹם, כִּי מְכִינִים שֵׁם הַכֹּל. וְעַם כָּל דֹּא וְעַם כֹּל זֶה שְׁהוּא עֲשִׂיר וְלֹא חֲסֵר כְּלוֹם וְגַם יְלִידֵי הָעֵנֶק רֵאִינּוּ שָׁם, בְּעִי גּוֹפָא תִּקְיָה, גִּיבֵר פְּאָרִי. (דֹּאשְׁתַּכַּח תַּמָּן תְּדִירָא) בְּגִינֵן דְּהִיָּא מִתְּשֵׁת חִילִיָּה דְּכֵר נֶשׁ הֵיִינוּ, שְׁצָרִיכִים גּוֹף חֹזֵק גְּבוּר כֹּאֲרִי, בְּשִׁבִיל שֶׁתּוֹרָה מִתְּשֵׁת כְּחוֹ שֶׁל אָדָם לְאֲשִׁתְּדִלָּא בְּתְהוּא אִיסוּר וְהִתֵּר, טָמֵא וְטָהוֹר, כְּפֶשֶׁר וּפְסוּל כֹּאֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק בְּעִנֵּן אִיסוּר וְהִתֵּר, טָמֵא וְטָהוֹר, כֶּשֶׁר וּפְסוּל, שְׁהֵם שְׁלוֹשֶׁת יְלִידֵי הָעֵנֶק כְּמַבּוֹאֵר לְעִיל. אִם כֵּן מֵאֵן יִיכּוֹל לְזַכָּאָה בְּהַ מִי יִכּוֹל לְזַכּוֹת לְתוֹרָה וְלְעוֹלָם הַבֵּא.

ועוד אומרים אלה הפורשים מדרכי התורה, כדי לתרץ את עצמם, שאפילו מי שכבר יהיה עשיר, גם כן קשה לו לעסוק בתורה, כי **עמלק יושב בארץ הנגב היינו, אי יימא בר נש, דאפילו בכל דא יזבי** אם יאמר האדם שאפילו בכל זה יזכה להתגבר וללמוד תורה, הרי **עמלק יושב בארץ הנגב, הא יצרא בישא, קטיגורא, מקטרגא דבר נש, דישתבח תדיר בגופא** עמלק שהוא היצר הרע המקטרג, שמקטרג תמיד על האדם, נמצא תמיד בגוף, לכן מכנה את היצר הרע בשם עמלק, כי הוא השונא היותר גדול לישראל. **והחתי והאמורי וגו'** והיבוסים שהם ג' ממונים תחת המלאך דומה הרי, **כמה מקטרגי משתכחי תמן** והיבוסים שהם ג' ממונים תחת המלאך דומה, הרי כמה מקטרגים נמצאים שם. **בגין דלא יכיל בר נש למיעל בההוא עלמא בלל** נמצא שלא יוכל האדם ליכנס לעולם הבא כלל, אם כן **מאן יזבי ליה, ומאן ייעול בגייה** מי יזכה אליו, ומי יכנס בתוכו, **במלין אלין, ויניאו את לב בני ישראל** באלה הדברים הניאו ומנעו את לב בני ישראל מלעסוק בתורה. **בגין דאפיקו שום ביש עלה, כמה דאת אמר ויוציאו את דבת הארץ** לפי שהוציאו שם רע עליה, כמו שנאמר ויוציאו את דבת הארץ שהוא הגן עדן שדיברו עליו לשון הרע, לומר שאי אפשר להגיע אליו.

תשובות בני האמונה המשתדלים בתורה לטענות הנוכרים

אנון בני מהימנותא מאי קא אמרי אבל אותם שהם בני אמונה, מה הם אומרים ומשיבים להם, **אם חפץ בנו יהוה ונתנה לנו. ביון דישתדל בר נש ברעותא דלפא לגבי קדשא בריך הוא** היינו כיון שאדם משתדל ברצון הלב בעבודת הקב"ה, נותן לו הקב"ה חשק ללימוד התורה, כי **לא בעי מנן אלא לפא** אין הקב"ה מבקש מאתנו אלא לב טוב, **ויסתמרון תהוא רשימא קדישא** ועוד שישמרו את הברית קודש, **דבתיב** שכתוב (ישעיה ס, כא) **ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ** היינו אותם השומרים את ברית קודש הנקראים צדיקים, הם יירשו את ארץ החיים העליונה, כי ללימוד התורה צריכים הנהגה קדושה בכל הענינים.

אבל, (דף קס ע"ב) כתוב אחר כך **אך ביהוה אל תמרדו, בעי דלא ימרדון באורייתא** היינו שצריכים להזהר שלא ימרדו בתורה, כי התורה היא שמו של הקב"ה, והמורד בתורה מורד במלכות שמים, והיינו שלא יוציאו עליה שם רע לומר שאי אפשר לעסוק בתורה רק מי שיש לו עשירות וכל טוב, אלא **דאורייתא לא בעי עיתרא, ולא מאני דבספא ודהבא** שהתורה אינה צריכה עשירות, ולא כלי כסף וזהב, כי כל אחד יכול לזכות בה, אבל כמה מעלות טובות לתורה הקדושה. **ואתם אל תיראו את עם הארץ, דהא גופא תבירא, אי ישתדל באורייתא, ישבח אסוותא בכללא** כי גוף שבור וחולה אם יעסוק בתורה, ימצא רפואה בכל אבריו. **הדא הוא דבתיב** זהו שכתוב, (משלי ג, ח) **רפאות תהי לשךך ושקוי לעצמותיך** התורה תהיה רפואה לכל גופך, ותשקה ותתן מוח ולחלוחית לעצמותיך. **ובתיב** וכתוב

עוד על התורה (משלי ד, כב) כי חיים הם למוצאיהם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא התורה היא חיים ומרפא לכל בשרו של אדם, (כמחז"ל עירובין נד. חש בכל גופו יעסוק בתורה). וְכָל אֲנוּן מִקְטָרְגִי, אֲנוּן מִכְרֹזָאן וְאֲמָרִי וכל אותם המקטרגים שיש לאדם מתהפכים לו לאוהבים עד שמכריזים עליו ואומרים בעודו בעולם הזה, וכן אחר הסתלקותו כשעולה לגן עדן, פָּנּוּ אֶתֶר לְפָלְגֵי עֲבָדָא דְמַלְכָּא פנו מקום לפלוני עבד המלך, כדי שיוכל לעלות בלי שום עכוב ומונע.

הלומד תורה, האויבים מתהפכים לאוהבים ועוזרים ומסייעים לו בכל דבריו

בְּגִין כֶּךָ ולכך כתוב **אֵל תִּירָאוּ** את עם הארץ, שהם השונאים בעולם הזה, והמקטרגים בעולם הבא, ועוד **כִּי לַחֲמֵנוּ הֵם, אֲנוּן בְּנִרְמִייהוּ מְוַפְנֵן מְוֹזְנֵי בְּכָל יוֹמָא לְאֲנוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרֵייתָא** היינו, אלה המקטרגים בעצמם מכינים מזון בכל יום לאלה שעוסקים בתורה. **בְּמַח דְּאֵתֵי אֲמַר** כמו שנאמר באלהיו הנביא (מלכים א' יז, ד) **וְאֵת הָעוֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ. וְכַתִּיב** ועוד כתוב שם (שם שם, ו) **וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבֶשֶׂר** הגם שהעורבים הם עופות טמאים מסטרא אחרא, עם כל זה היו מביאים מזון לאלהיו הנביא. **סָר צַלְמֵי מַעְלֵיהֶם. מֵאֵן צַלְמֵי שׁוֹאֵל מִי הוּא צַלְמֵי, וּמְשִׁיב. דְּיָא תּוֹקְפָא דְּדִינָא קִשְׁיָא** זהו התוקף של דין הקשה, שמשם יונקים החיצונים, וכיון שסר צלם שהוא כת הדין, ממילא נעשו אנשי שלומו של האדם להטיב עמו. **מֵאֵי טַעְמָא אֲעִידִי** מהו הטעם שסר ונסתלק מהם דין הקשה. **מִשׁוּם דִּיהוּה אֲתָנוּ אֵל תִּירָאוּ. כִּלְאָ אֲעִידֵיאוּ בְּגִין אוּרֵייתָא** היינו שכל כחם מתבטל בזכות לימוד התורה. **וּפְאָה חוּלְקִיהוֹן דְּאֲנוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרֵייתָא לְשִׁמְהָ, דִּהָא מִתְקַשְׁרֵי בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְפָשׁ** ומסיים רבי שמעון דרוש זה ואומר כי אשרי חלקם של אותם העוסקים בתורה לשמה, כי הם מתקשרים בקב"ה ממש. **וְאֶקְרוּן אַחִים וְרַעִים** ונקראים לו אחים ורעים. **הָדָא הוּא דְּכַתִּיב** זהו שכתוב שאמר הקב"ה לישראל, (תהלים קכב, ח) **לְמַעַן אַחֵי וְרַעֵי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ** כמחז"ל (בסוף ברכות), תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו' שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, ואחים הם בלימוד התורה שבכתב ובעל פה, ורעים הם בלימוד סודות התורה.

מאמרי הפרשה

"שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אַבְתְּיוּ תִשְׁלְחוּ כָל נְשִׂיא בָהֶם" (יג, ב).

מוסר המרגלים

הזוהר בפרשתנו, מפרט את כל התהליך שעברו המרגלים, ממנו ניתן ללמוד כיצד האדם צריך להתנהג עלי אדמות. והדבר הראשון הוא - השתיקה: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג). וכבר ראינו בשלהי הפרשה הקודמת, מה שקרה עם מרים הנביאה שדברה לשון הרע על משה רבנו כדי להוכיחו ולהדריכו, ואף שדיברה רק עם אהרן אחיה קדוש ה'. ועוד, שלפי דעתה אמרה דברים טובים, עם כל-זה נענשה בעונש הצרעת, שהוא עונשו של המדבר לשון הרע, ולא הועילו לה צדקות ומעשים טובים ומדרגת הנבואה לה זכתה להצילה מהעונש. וזו אחת מעשר זכירות שאנו חייבים לזכור בכל יום.

ובסדר עולם רבה (פ"ח) אמרו, כי ביום כ"א בסיון ב' אלפים תמ"ט ליצירה, דיברו מרים ואהרן על משה רבנו על כך שנוהג בפרישות, וטענתם היתה, והלא גם אנחנו נביאים, גם לאהרן יש אשה, ואני מרים יש לי בעל ובכל-זאת מתנהגים אנו בדרך כל העולם. וא"כ, גם משה צריך לנהוג כמנהג כל הארץ, ולא לפרוש מאשתו.

והטעם שחשבו כך, מפני שהם היו נביאים במדרגה גבוהה מאוד שאין לנו שום השגה במעלתם, והיו מקיימים את המצוות במדרגות רמות, והיו להם סודות גדולים בכל דבר, ובוודאי שחיייהם של אהרן עם אשתו אלישבע בת עמינדב, וכן של מרים עם בעלה כלב בן יפונה - לא היו חיים רגילים כדרך העולם, אלא היתה בהם קדושה גדולה מאוד שאין כמותה בעולם, וללא ספק היו מייחדים העולמות העליונים, ולכן התפלאו על כך שמשה פרש מאשתו, שהרי יש בזה סודות עליונים, ולא הבינו מה שעשה משה. ועל אף שכוונת מרים היתה לשם שמים במה שדיברה לשון הרע - נענשה בחומרה.

סמיכת מעשה המרגלים למעשה מרים

כתב רש"י, כי פרשת שלח לך הייתה צריכה להיות לכאורה אחרי פרשת קורח, כי קודם היו "בחצרות" ושם היה המעשה עם קורח ועדתו, ורק אח"כ היה מעשה המרגלים בפארן. וא"כ מדוע הקדימה התורה את פרשת המרגלים לפרשת קורח?

אלא, רצתה התורה להסמיך את פרשת המרגלים למעשה מרים, לומר שהמרגלים ראו מה שקרה עם מרים ולא לקחו מוסר, ודיברו לשון הרע על ארץ ישראל.

ואע"פ שהמרגלים דיברו רק על עצים ואבנים, עם כל זה נענשו, כיון שלארץ ישראל יש נשמה, כמו שכתוב (ישעיהו מב, ה): "נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה". וכידוע, מעלת ארץ ישראל גדולה עד מאוד, שהרי היא כנגד השכינה הקדושה, וממנה הושתת העולם. ומפורסמת היא בכל העולם, כמו שכתוב (יג, כב): "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים". ופירש רש"י, כי חברון הייתה הגרועה שבכל ארץ ישראל, ולמרות זאת היתה חשובה פי שבע מצוען שהיא המקום המעולה שבארץ מצרים, ומצרים מעולה מכל העולם.

איך אפשר לזלזל במתנה כה יקרה?

בפרשת דברים (א, כב) כתוב, שכאשר באו ישראל למשה לבקש ממנו לשלוח מרגלים, היו כולם מעורבבים - הקטן לפני הגדול והגדול לפני הקטן, זה דוחק בזה וזה דוחק בזה, ולא היו בדעה אחת כלל.

ומשה עומד ותוהה איך אפשר לעשות כדבר הזה? הרי הקב"ה אמר שנותן לכם את ארץ ישראל במתנה, ואתם אומרים לשלוח מרגלים? הלך משה ונמלך בקב"ה. אמר לו הקב"ה: כבר במצרים הוצאתי אותם מבית עבדים ביד רמה והלעיגו עלי, וכל מה שאני אומר להם, הם מלעיגים. העברתי אותם את הים, לקחתי אותם במדבר והקפתי אותם בעוני

כבוד. כמה אותות ומופתים הראיתי להם, נתתי להם את התורה, ופתחתי להם שבעה רקיעים, ועל הכל מלעיגים. עכשיו אני רוצה לתת להם מתנה שאין כמותה בעולם, והיא ארץ ישראל. ואילו הייתי מוכר להם והם היו מלעיגים - ניחא, אבל אדם הנותן מתנה, אין זה דרך ארץ לסרב לו.

וזאת, מלבד שאני ה' אלוהיהם והם בני, וכאשר אני נותן להם מתנה, בוודאי היא מתנה מעולה וחשובה מאוד - כי הכל הולך לפי כח הנותן. כי אם העשיר ייתן שקל לחברו, יצחק עליו. וכן הגיבור - אם יהרוג זבוב, הרי ישם עצמו ללעג וקלס. וא"כ כאשר הקב"ה נותן לנו מתנה חשובה ביותר, בוודאי היא גדולה כפי מעלתו.

ועוד, שאילו היו צריכים למלחמות וכו' כדי לכבשה ניחא. אבל - כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו (תהלים מד, ד), אלא אני ה' בידי נותן להם, וא"כ מדוע רוצים הם לשלוח מרגלים? ועוד, כבר נשבעתי ליעקב (בראשית כח, יג): הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. וגם עשיתי להם טובות גדולות ונסים רבים - יציאת מצרים, קרעתי להם את הים, מתן תורה, מן, שלו, באר, ענני כבוד, והם נקראים בנים למקום, ואין אדם נותן לבנו אלא מיטב שדהו ומיטב כרמו.

אך אם הם עדיין לא מקבלים, ורוצים דווקא לשלוח מרגלים אע"פ שאינני מסכים, אם תרצה - "שלח לך" לדעתך להנאתך, ומכל מקום אני מייעץ לך לשלוח צדיקים חכמים נשיאים, ושלא יהיו צבועים, וברוח הקודש שלך תראה אם הם טובים ותוכם ככרם. וזהו שאמר: וישלח אותם משה על פי ה'.

טענותיהם של עם ישראל

בא משה ואמר לעם ישראל את דברי ה', אך הם טענו, כי אמנם רוצים אנו לדעת האם אכן היא ארץ ככל הארצות ואפשר לחיות בתוכה ע"פ הטבע, או שהיא ארץ "על טבעית", וכל מי שחי בתוכה כאילו חי בפלטרין של מלך, ולכן מדת הדין מתוחה שם, וא"כ נדרש מהם לחיות למעלה מיכולתם, כי הם רוצים לחיות בלא דין מתוח, ככל העמים. **ועוד**, הם חששו מלהתעסק בגשמיות, שכן עד עתה הם היו כתינוק בבטן אמו המקבל הכל מוכן - לחם מן השמים, בארה של מרים, לבושים נקיים ומגוהצים, המן נבלע באברים ולא צריכים לנקביהם. ואם יכנסו לארץ ישראל, יצטרכו לעבוד בחרישה זריעה וכו'.

אמנם זו טעות גדולה, כי רק בארץ ישראל אפשר להגיע לגדולות, כי יש בה ניסיונות, ואוירה מחכים, ורצה הקב"ה שתהיה לו דירה בתחתונים, וכמו הוולד שתכליתו לצאת לחוץ, ורק שם יוכל להתעלות ולהגיע לתכלית האמיתית של חייו.

עוד טענו עם ישראל, שמענו שהענקים הללו שמעו את דבר בואנו, ועשו להם מטמוניות, שם החביאו את כל כספם וממונם, ונמצא שאנחנו נכנס ולא נמצא כלום, ולכן צריכים מרגלים ש'יחפרו' את הארץ ויתבוננו היכן המטמונים. **כששמע** משה רבנו את דבריהם, הסכים עמהם, אבל בעיני הקב"ה לא מצא חן, ולכן נענשו שהם לא יזכו לראות ולהיכנס לארץ ישראל רק הבנים שיבואו אחריהם.

והדבר יובן ע"פ משל, למלך שבנו הנסיך הגיע לפרקו לשאת אשה, אמר לו המלך: הבאתי לך נערה יפה מאוד ונאה במעשיה, עשירה ובת טובים אשר אין כמותה בעולם. אמר לו הבן: קודם אני רוצה לשאול עליה ולבדוק את מעשיה. והיה קשה לאביו המלך על שאינו מאמינו, אמר המלך איך אעשה, אם אומר לו שאיני מסכים עמו, יאמר כי מן הסתם כעורה היא. סוף דבר, אמר לו המלך: לך תראה אותה, ותראה שאני צודק, אבל היות ולא האמנת לי - אני נשבע שאיני נותנה לך אלא לבנדך! כך, כיון שה' אמר והם לא האמינו, אמר הקב"ה: לא אתן אותה להם אלא רק לבניהם.

לא ידעו ערכה של ארץ ישראל

והמרגלים לא ידעו באמת את ערכה של ארץ ישראל, מדוע היא נבחרה מכל הארצות, ואיזו סגולה מיוחדת יש לה שהיא חביבה מכל העולם. הם לא ידעו שהיא נבראה ראשונה וממנה הושתת העולם, שנאמר (משלי ה, כו): "עד לא עשה ארץ וחוצות, וראש עפרות תבל" ופירש רש"י: ארץ - אלו שאר הארצות. חוצות - מדבריות. תבל - זו ארץ ישראל.

ודע לך, כי המקום היחידי הראוי לשם "תבל" - הוא ארץ ישראל, שהיא מתובלת מכל הארצות. כי כל הארצות כמה שהן יפות ויש להן בתים יפים, גינות ופרדסים, מעינות וכו', בכל זאת יש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום. כמו שכתוב (דברים ה, ט): "ארץ אשר... לא תחסר כל בה".

ועוד, שיש בה "תבלין" מיוחד שאין בשום מקום, שהיא התורה הקדושה - חכמה ותבונה, "כי מציון תצא תורה" (ישעיהו ב, ג), וגם היא שער השמים לקבלת התפילות להוריד שפע, ומסוגלת ליראת שמים, לקדושה, לטהרה, לנבואה ולרוח הקודש, וכמו שאמרו (בבא בתרא קנח): אורא דארץ ישראל מחכים. ואבותינו חשקו בה, כי הם הבינו את מעלתה, אבל עם ישראל במדבר לא ידעו שום דבר מזה, ולכן בסופו של דבר שלחו מרגלים. **ומבואר** בספרי (דברים פסקא ז), כי אלמלא שלחו את המרגלים לא היה צורך לכלי זיין. ויש לבאר זאת, על פי מה שאמרו (במדבר רבה שלח טז, יא), אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה על ידי שהיו שלוחי בשר ודם, נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, אבל לעולם הבא אני משלח לכם מלאכי ויפנה את הדרך, שנאמר (מלאכי ג, א): הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני.

נמצא, שעבודתם היתה לפנות את הדרך, וכמו שהמסעות במדבר היו בכדי להכניע את כל כחות הסט"א שמשכנם במדבר, כמו שכתוב בזוהר הקדוש (פרשת תרומה דף קנז), כמו כן היו חפצים להכניע קודם את כל כח הקליפות מלכי נענן, ואחר כך ממילא היו כולם נכבשים בקל. וכמאמר הכתוב (ישעיהו כד, כא): יפקוד ה' על צבא המרום במרום - ואחר כך - ועל מלכי האדמה על האדמה.

וידוע, שעיקר חיות החיצונים היא, ממה שנמצאים בישראל עבירות ומעשים בלתי מוזכרים. ומובן שבכדי להכניע את החיצונים - צריכים להיות אנשים קדושים וטהורים מכל עניני תיעוב, ואם נמצא אף באחד מהם מעשים לא מטהרים, שוב יש להם אחיזה על ידו לינק מן הכלל כולו, שכל ישראל הם כאיש אחד. ועל כן, מצורע משולח חוץ למחנה ישראל, למען לא יינקו החיצונים דרכו מכלל ישראל. ומובן, שכל זה הוא אחר שעברו ישראל את הירדן והתערבו זה בזה ונעשו כלם כאיש אחד חברים, אבל קודם לא היתה להם אחיזה באמצעות הפרט בכל הכלל.

גדולתם של המרגלים

וכאשר ראה הקב"ה כך, אמר למשה שישלח מרגלים צדיקים. והמרגלים היו כולם חכמים גדולים, נשיאי ישראל שאין כמותם בעולם, כל אחד ראש בני ישראל הוא. וזה רמוז בפסוק: "שלח לך אנשים" - סופי תיבות: **חכ"ם**. כמו שהחכם יודע למול את הבן, ולהסיר הקליפה והערלה של הילד, כן הם ידעו להסיר את קליפת כנעני גרגשי אמורי פריזי חיוי יבוסים חתי, שראשי התיבות שלהם עם הכולל עולה: סמא"ל. והם ידעו את סוד הדבר, והיה להם כח לשלוח בסטרא אחרא ובקליפות.

ולא עוד, אלא שמשה שלח אותם, והקב"ה עיבר בהם נשמות השבטים, ולכן כתוב: "בני ישראל המה", כלומר שבניו של יעקב אבינו מעוברים בתוך כל אחד ואחד מהמרגלים, וזהו שאמר: "כל נשיא בהם" - נשי"א ראשי תיבות: נשמות שבטים ילוו אותם, שהם בני ישראל ממש. (שם משמואל).

ואמר על כך רבי יעקב אבוחצירא זיע"א (מחשף הלבן), כי הדבר רמוז ב"כולם אנשים", שכן אנשים - ראשי תיבות: אלו נשמות שבטי יה מעוברות, שהיו מעוברות בהם נשמות השבטים.

חששם של המרגלים

ומבוא בספר 'שפתי צדיקים' (להר"פ מדינוביץ בפרשתנו), כי בוודאי לא הסתפקו המרגלים בכוחו ויכולתו של השם יתברך, אלא באמת יודעים היו שהיכולת ביד הקב"ה להנהיגם למעלה מהטבע, שכן כבר הורגלו בכמה ניסים פלאיים, אמנם היו סבורים, אחר שכבר נתלכלכו בכמה חטאים, ב'עגל' וגם ב'מתלוננים', אולי גרם החטא שאין אנו כדאין עוד שיעשה הקב"ה עמנו ניסים, ולהנהיגנו למעלה מהטבע. ובאמת, זו הייתה כוונת השם יתברך בשליחת המרגלים, כדי שיראו שם את הנפילים בני ענק, ויבינו שבדרך הטבע אי אפשר להם לכבוש את ארץ ישראל, ואעפ"י כן יכנסו לארץ ויקבלוה בתורת מתנה, או אז יוכחו לראות, כי לעולם רחמי הקב"ה אב הרחמן על בניו רחומיו, ולעולם יעשה להם ניסים מחמת אהבתו עליהם.

וכבר אמר החתם סופר (השלם, ריש ויצא ד"ה במדרש) לפרש את הפסוק (תהלים קכא, א): אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. שהאדם מתבונן ורואה כי אין לו כל דרך ישועה הנראית לעין, ובמה יתחזק? עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ! שכן אף הוא ברא את השמים ואת הארץ 'יש מאין', ואם כן מה לך כי תיבהל על נפשך, אף אם נראה לך כי ישועתך איננה קיימת במציאות, היא כבר תבוא ותצמח דוגמת בריאת השמים והארץ, ואף אם יש צורך - יבא אותה הבורא יש מאין.

וידוע, שבעבור הבטחון עצמו יושע מכל מיני מצירים ומציקים. ומפורש הוא במדרש (שוח"ט, תהלים כה על הפסוק 'אלוקי בך בטחתי אל אבושה'), וז"ל: היו שומרי המדינה עוברין, ומצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, ואמר אל תכוני כי

בן ביתו של מלך אני, כיוון ששמעו כן, הניחוהו ושמרוהו עד הבוקר. בבוקר הביאוהו אצל המלך ואמרו לו 'בן ביתך' מצאנו אמש, אמר לו המלך: בני, מכיר אתה אותי? אמר לו: לאו. אמר לו המלך: אם כן היאך אתה בן ביתי? אמר לו: בבקשה ממך, אני איני בן ביתך, אבל 'בך בטחתי', שאלמלא אמרתי להם כן היו מכים אותי... אמר להם: הניחו לו, הואיל ובטח בי הניחו לו. וכן אמר דוד: 'אלוקי בך בטחתי' ובשביל כך 'אל יעלצו אויבי לי', ולא אני בלבד, אלא גם כל קויך לא יבוש.

מדוע דוקא יהושע וכלב ניצלו, ומדוע משה רבנו התפלל במיוחד על יהושע והנהגה, י"א שבטים התעברו בי"א מרגלים, אבל שבט לוי לא היתה לו נחלה בארץ ישראל, ולא הוצרך לשלוח מרגלים, ובמקומו נחלק שבט יוסף לשנים - מנשה ואפרים. ומי שנתעברה בו נשמת מנשה - התעברה בו גם נשמת יוסף, כמו שכתוב: "למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי". רואים אנו, כי כשמוזכר מטה אפרים שגם הוא בנו של יוסף לא כתוב יוסף, אלא רק "למטה אפרים הושע בן נון", ונמצא, שמי שנתעברה בו נשמת אפרים, נשאר בלא עיבור. ולכן נתיירא משה וברכו, וקרא לו 'יהושע', הוסיף לו את האות 'י', לאמור: "ה' יושיעך מעצת מרגלים. ובכך המשיך לו את נשמת לוי שלא היה מרגל משבטו, כי לוי הוא המעשר שבשבטים. ואמר רשב"י (מדרש רבה בראשית פרשה מז פסקא א), כי את האות 'י' הזו, לקח אותה הקב"ה משרי אשת אברהם ונתנה ליהושע, ופייס הקב"ה את האות 'י' ואמר לה: הנה מתחילה היית בשם של נקבה, ועתה את בשם של זכר. ועוד, כעת את תהיי בראש האותיות של התיבה ולא בסוף המילה כמו שהיית קודם אצל שרי.

ולפי זה יובן, מדוע אומרים יהושע בן נון בחיריק ולא בן בסגול, כי באות 'י' שבשרי אין ניקוד, ואם ניקח את האות 'י' משרי וניתן אותה ליהושע, כעת צריך לנקד אותה בשו"א, ומהיכן ניקח את הניקוד? אלא, היה נקוד סגול תחת ה'ב', ולקחנו מהמילה - בן, את שתי נקודות שו"א, ונשארה נקודה אחת ונעשה בן נון. ועוד, יהושע לקח שכר עשרה אנשים שהם המרגלים, ולכן ניתוספה לו אות 'י' יתרה. ואמנם, משה רבנו היה צריך להיות אחד מהמרגלים מטעם שבט לוי, אך הוא שלח את תלמידו יהושע, ולכן נתעברה נשמת לוי ביהושע.

ובלכתם, לקחו עצה רעה להוציא דיבת הארץ רעה, ולכן נסתלקו מהם נשמות השבטים, ורק יהושע וכלב חיו בין האנשים ההם, כי יהושע התפלל עליו משה כי הוא שליחו, וכלב התפלל אצל אבות העולם, ולכן מהם לא נסתלקו נשמות השבטים.

כלב גלגול אליעזר עבד אברהם ולכן הלך לחברון

והנה צריך להבין, מדוע דווקא כלב הלך לחברון? וכתב רבנו האר"י ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה לו, דף מד ע"ב), שאליעזר עבד אברהם התגלגל בכלב בן יפונה.

והנה, בתרגום יונתן על הפסוק (בראשית יד, יד): "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן" כתוב, שכאשר שמע אברהם שנשבה אחיו לוט, חגר את נעריו בכלי זיין ולא רצו ללכת עמו, ובחר מהם את אליעזר בן נמרוד שהיה משול בגבורתו ככולם, שאליעזר גימטריא 318, ורדף עד דן.

נמצא אפוא, כי אליעזר בנו של נמרוד בן כוש אחי כנען בן חם בן נח, כי אחרי שניצח אברהם את נמרוד בכבשן האש נתן לו את בנו לעבד, והיה אליעזר עדיין בכלל ארוה, עד שהסכימו מן השמים שיכנס בכלל ברוך ע"י ששירת את אברהם אבינו ע"ה באמונה, ואח"כ נהפך משחור ללבן, כי השחור שבו נדבק בלבן הארמי, ולכן קראו לו כולם 'לבן הארמי' בלשון סגי נהור.

וכאשר בא אצל לבן כדי לקחת את רבקה, אמר לו לבן (בראשית כד, לא): בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פיניתי הבית - את העבודה זרה, כי היה לו בית גדול והיה עשיר גדול, והיה לו חדר לעבודה זרה, ופינה ממנו את העבודה זרה לכבוד אליעזר שהיה צדיק גדול, והוא גרם לתיקונו של אליעזר שיתגלגל בכלב בן יפונה. לכן כתוב בו: "ויבוא עד חברון", 'עד חברון' - גימטריא: זה הוא אליעזר, [עם ב' הכוללים].

וזהו שאמר אברהם (בראשית טו, ב): "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", והוא יירש אותי. וראה את זה אברהם ברוח הקודש, שאליעזר יתגלגל בכלב בן יפונה שיירש את חברון.

כיון שהוציאו שם רע - לא יוכלו לשלחה

והנה, כניסת המרגלים לארץ ישראל היא היתה הביאה הראשונה. והגמרא (סנהדרין כב:) אומרת, כי אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. ויש בזה סוד גדול של יום החתונה, שבו ניתן לאשה את הכח לכל הצאצאים שהיא עתידה להביא לעולם.

וכניסת המרגלים לארץ ישראל נמשלה לאשה - בליל הכלולות, והמרגלים היו צריכים להכין את הכלי, ובכך, תוך ג' ימים כבר הייתה ארץ ישראל מתמלאת מהמוני עם ישראל. אלא שהמרגלים הפרו את הברית והוציאו לעז על ארץ ישראל, וכתוב בתורה (דברים כב, יג-יד): כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע, ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים. וכאשר נתגלה שזה שקר, כתוב (דברים כב, יט): ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו. ולכן, עם ישראל קשורים לארץ ישראל, שכיון שהוציאו עליה שם רע, לא יוכלו לשלחה לעולם.

דמות יהושע ועזרא כדמות סנדלפון ומטטרוון

והנה, יהושע זכה להכניס את עם ישראל לארץ ישראל, ואחריו זכה עזרא הסופר לעשות כן. וכתוב במדרש (מגלה עמוקות אופן כז), כי עזרא ויהושע הם דמות סנדלפון ומטטרוון, עזרא במקום סנדלפון ויהושע במקום מטטרוון, דאיהו נער, ומשרתו יהושע בן נון נער, והם מבערים תרין קליפין - אלו עשו וישמעאל.

ונקרא יהושע בן נון, משום שדומה לדג, לשמוע תחנונים שלו בקרב הארץ. ויהושע גימטריא: יופיאל ורויאל - שרי התורה.

מדוע ניתן למשה לשלוח מרגלים?

וצריך להבין, מדוע נתן הקדוש ברוך הוא אפשרות שכזו למשה רבנו לשלוח את המרגלים, אשר גרמו לתוצאות חמורות, לחורבן בית המקדש ולבכיה לדורות בתשעה באב, וגם התעכבו עם ישראל במדבר ארבעים שנה כנגד ארבעים יום שתרו המרגלים את הארץ (כדלהלן יד, לד), שהרי אם לא היה את מעשה המרגלים - היינו נכנסים מיד לארץ זבת חלב ודבש, ומקיימים את כל המצוות?

ויש לומר, כי התעכבות עם ישראל במדבר היתה לטובתם, שהרי אילו היו נכנסים מיד לארץ ישראל, לא היו מספיקים ללמוד תורה ממשה רבנו, שהרי נגזר עליו שלא להיכנס לארץ ישראל, כמו שכתוב (שמות ו, א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" דוקא עתה תראה, ואין אתה רואה מלחמת שלושים ואחד מלכים.

וכן מצינו באלדד ומידד שהתנבאו במחנה שמשה רבם תנוח נפשו, ויהושע כובש את הארץ. ואם כן, בחמשה חודשים הללו מאז יציאת מצרים ועד עתה, כמה תורה הספיקו ללמוד ממשה, וגם לאחר שהיו נכנסים לארץ, הלא לא יהיו מיושבים ללמוד תורה, כי שבע שנים כבשו את הארץ ושבע שנים חילקו אותה, הרי שבוודאי לא היתה נשמרת התורה בלבבם, והיו שוכחים כל מה שלמדו.

לכן לא מנע הקדוש ברוך הוא ממשה מלשלוח את המרגלים, אולם אמר לו, איני מצוה לך, כדי שלא יהרהרו אחר מידותי. ואכן, על ידי חטא המרגלים נתגלגל הדבר שהתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה, וזכו שמשנה רבנו ילמדם תורה במשך ארבעים שנה בלי דאגות של פרנסה, כי היה להם מן, וגם לא חסרו להם בגדים, שנאמר (דברים ת, ד): "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה". הבגדים גדלו עמם, ומהם היו גוזרים לתינוקות הנולדים לעשות להם בגדים.

בארה של מרים

ומה גם, שזכו לשתות מבארה של מרים ארבעים שנה, כי במים הללו היתה סגולה מיוחדת שמי ששותה מהם היו נפתחים לו מעיינות החכמה, ותורת משה היתה נשארת בלבו מבלי לשכוח.

כיום, אין ידוע לנו היכן נמצאת בארה של מרים. אך רבנו האר"י ז"ל ידע היכן היא, וגילו לו זאת מן השמים, כי נשלח לעולם הזה למען תלמידו רבי חיים ויטאל (מהרח"ו), בכדי להעביר לו את חכמת הקבלה. כמו כן נודע לו, כי נותרו לו שנה או שנתיים לחיות, ובזמן הזה עליו להעביר את חכמתו לרבי חיים.

והנה באותו זמן הגיע האר"י ממצרים לצפת (והיה אז בערך בגיל שלושים ושש), וגם רבי חיים הגיע מדמשק לצפת, ונסמך להוראה מפי מרן הבית יוסף, כיון שהיה בקי גדול בש"ס, וכל מי שהיה יודע את כל מסכתות הש"ס עם פירוש הר"ן בעל פה - היו סומכים אותו.

באותה העת, היה לומד מהרח"ו עם קבוצה של תלמידי חכמים את חכמת הקבלה, ומכיון שלא הכיר כל כך את כח חכמתו של האר"י בקבלה, לכן לא ראה צורך ללכת אליו ללמוד אצלו.

פעם למד עם תלמידיו קטע בזוהר ובקבלה, ונתקלו באיזו קושיה שלא ידעו את פתרונה. ישב מהרח"ו בתענית, וביקש שיסייעוהו מן השמים להבין את הסוגיא. אמרו לו בחלום מן השמים, כי רבי יצחק לוריא אשכנזי הוא יבאר לו את הענין.

הלך מהרח"ו להאר"י, וקודם כניסתו אמר לו האר"י: הגעת לכאן כדי שאבאר לך ענין פלוני, הנה כך וכך ביאורו. ואחר שנתרצה בפירושו, אמר לו האר"י: יש פירוש יותר בהיר מזה. ביקש מהרח"ו מהאר"י ז"ל לומר לו את הביאור הנוסף, וכן עשה. האר"י באר לו בצורה נוספת, ואמר לו כי יש בענין זה ששה פירושים כנגד ימות החול, ומיד אמרם לו, ומהרח"ו עומד משתאה לעומק ידיעותיו של האר"י.

או אז הוסיף האר"י ואמר לו, כי יש עמו פירוש נוסף מופלא מאוד, אך הוא אינו ראוי לשמעו. מהרח"ו ששמע זאת - הצטער מאוד, וישב בתענית לבקש רחמים מהשם יתברך שהאר"י יגלה לו את הפירוש השביעי. ואז הודיעוהו מן השמים, כי ילך שוב אצל האר"י וילמד אצלו חכמת הקבלה. האר"י ז"ל קבלו בשמחה, ואמר לו שיש לו עוד זמן קצר לחיות (כעשרים חדשים) ושהוא נשלח מהשמים למענו.

והנה, כשהתחיל האר"י לפרש לו את הפירוש השביעי, לא תפס רבי חיים את הביאור לרוב עומק הענין, ואז אמר לו האר"י שילכו יחד לימה של טבריה ושם ישתה מבארה של מרים. כשהגיעו לימה של טבריה, הצביע האר"י על מקום מסוים, ואמר לתלמידו שישאב מים וישתה, ומאז ששתה - נפתחו לו שערי שמים והבין את כל הגילויים שגילה לו האר"י הקדוש, וכך חיבר את ספריו - 'שמונה שערים', שהם: שער הכוונות, שער הגלגולים, שער רוח הקודש, שער מאמרי רשב"י, ועוד. ע"כ.

ואם כן, אנחנו יכולים לתאר לעצמנו לאלו הישגים גדולים הגיעו עם ישראל במדבר, כי על ידי שתיית מי הבאר - לא נשתכחה תורתם, ועל ידי אכילת המן זכו להתעלות רוחנית. וכמו שאמרו חז"ל (יומא עה:): על הפסוק (תהלים עח, כה): "לחם אבירים אכל איש" - מן שאכלו בני ישראל במדבר, היה מאכלם של מלאכי השרת, והיה נבלע במאיתיים וארבעים ושמונה אברים [אבירים - אברים].

וזה היה רצונו של הקדוש ברוך הוא, שעם ישראל יתעכבו מלהיכנס לארץ זבת חלב ודבש, כדי שיכנסו לארץ עם מטען גדול של תורה שהועיל לדורות.

סגולת הרפואה בבאר מרים

וידוע, כי בבארה של מרים היתה רפואה מיוחדת, שכל מי שנחלה והיה שותה ממימי הבאר - היה מתרפא. כמו שכתב ה'כלבו' (סי' מא) שנהגו הנשים לדלות מים מהבארות במוצאי שבת לאחר ברכו, משום שאז בארה של מרים עוברת על כל הבארות, ובכך יתכן שבאותו רגע שתדלה - תעבור שם הבאר.

ומעשה באשה אחת שבעלה היה מוכה שחין, והלכה לדלות מים במוצאי שבת, ונודמנה לה בארה של מרים ומילאה ממנה בלא ידיעתה. לאחר מכן, עמדה בחצר ופטטה עם חברותיה וחזרה לביתה באיחור, בעלה שהמתין לה רבות - כעס עליה מאוד, ובתוך כעסו הכה את הכד, ומחמת זה נפל הכד מידה ונשפך, ונתזו ממנו כמה טיפות על בשרו. ובכל מקום שנפלו המים - התרפא בשרו כבשר תינוק. הצטער הבעל מאוד, ואמר: אילו הייתי שותה מהמים הללו - כל גופי היה מתרפא. ועל זה אמרו חז"ל (קדושין מא.) הרגזן - לא עלתה בידו אלא רגזנותו (מדרש אגדה, הובא בבית יוסף אור"ח סי' רצ"ט).

ועתה נתבונן נא, אם המים הועילו לאותו מוכה שחין לרפאותו באותן מקומות שנגעו המים על בשרו, נתאר לעצמנו - למה זכו ישראל אשר שתו מבארה של מרים במשך ארבעים שנה.

ביאור ענין המרגלים

ומו"ר הגאון הגדול ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצוק"ל כתב בספרו "קול יהודה", שהנה בפרשה זו ישנן שאלות גדולות: א. כיצד קרה שהמרגלים הוציאו דיבת הארץ. והלוא אנשים אלו היו צדיקים, ראשי אלפי ישראל, וראו במו עיניהם את נסי ה', וכיצד אמרו שלא יוכלו לעלות, ולמה חשבו שבני ישראל יאמינו להם? ב. ועוד, כיצד האמינו העם ואף בכו בעקבות כך בכיה שנמשכה לבסוף לדורות? ג. ועוד יש לתמוה על כלב מדוע נכנס למבוכה כל-כך עד שהלך להשתטח על קברי אבות שלא יכשל? ד. ועוד יש להתפלא על תשובתם של יהושע וכלב, שאמרו: "ואתם אל תיראו וכו' כי לחמנו הם". ופירש רש"י 'נאכלם כלחם'. והוא פלא פלאים, וכי לא מצאו יהושע וכלב ביטוי אחר אלא שנאכלם כלחם? והלא דבר הוא!.

זמה שנראה להסביר וליישב את כל השאלות הללו, על פי דברי מרן הבן איש חי ועוד ספרים קדושים אחרים הוא כך: המרגלים ידעו כי כל הנסים והנפלאות הגלויים שהיו לישראל במדבר, ירידת המן, השלו, והבאר וכו', לא יהיו יותר בארץ ישראל, כי שם היו צריכים לעבוד בעצמם, לחרוש, לזרוע, לקצור, ולעבוד. וכן המלחמות שהיו להם במדבר דרך נסים ונפלאות גלויים שוב לא יהיו יותר בארץ ישראל, כי שם יהיו צריכים להילחם באופן טבעי, ולא ע"י שופרות וכדומה, אלא בנשק ממש.

מעשה, כשידעו המרגלים כל זאת, לכאורה הם צודקים, כי כפי ההגיון לא יתכן לעשות מלחמה 'חגבים' נגד ענקים, הם שראו במו עיניהם את הענקים וכל אנשי המדות שהיו שם, וראו את עצמם כחגבים, עליהם להגיד את האמת, שלפי הטבע לא יוכלו להילחם עם הענקים, כי מעשה לא יוכלו להילחם בשופרות כמו שהיה ביריחו טרם שנכנסו לארץ, וא"כ בודאי שלא יוכלו לעמוד בזה, ומעשה, עליהם מוטל להגיד מה שנראה לפי דעתם.

אמנם, בדבר אחד הם טעו, הם לא ידעו שגם בטבע גנוז הנס, וכפי שהיה באמת. ובגלל זה פחד כלב שמא גם הוא יטעה כמותם, כי לפי ההגיון הם לא יוכלו להילחם, ואכן הם צודקים, וא"כ עליו גם הוא להגיד את האמת. מסיבה זו, הוא הלך להשתטח על קברי האבות שלא יכשל, ובוזה נתיישב לנו הכל.

וזמה שאמרו "כי לחמנו הם", כתב המגיד מדובנא לבאר, כי כשם שהלחם הוא מן הצומח וכל מטרותו להחיות את החי והאדם, כך הכח שהושפע מן השמים לאותם בני ענק, לא נועד כי אם להעבירו בכוח העת לעם ישראל כאשר יכנסו לארץ, ולכן אין לנו לחשוש מהם כלל ועיקר.

מוסר חוצב להבות בחומר איסור לשון הרע

צא וראה, מה גרמו המרגלים שדברו לשון הרע על עצים ואבנים. כיצד עשו? כל נשיא הלך לשבטו בליל תשעה באב, ואסף את כל השבט והיה בוכה ומכה ראשו בכותל ומורט את זקנו, ומסביר להם בבכיות כמה ארץ ישראל קשה ואוכלת יושביה, וכי לא כדאי לבא לארץ ישראל וכו'. ואותו שבט היה בוכה ומצטער, וכל הלילה היו מייללים ובוכים, עד שלקראת הבוקר הלכו כל השבטים אצל משה ואהרן, ואז נגזרה עליהם אותה גזירה קשה.

ובכך הם גרמו - א. בכיה לדורות, כי ידוע הוא, שהם חזרו ביום שמונה לחודש אב וסיפרו את הלשון הרע לעם, ובלילה בכו העם וגרמו שנחרבו בתאריך הזה שני בתי המקדש. ב. גרמו למותם של כל דור המדבר. כי במשך 38 שנה, היה כל אחד מישראל חופר קבר בתשעה באב ונכנס לתוכו, ובכל פעם מתים כ-16-15 אלף איש. ג. שלא זכו להיכנס לארץ ישראל.

שקול כנגד שלש עבירות

ובגמ' (ערכין טו): איתא, תנא דבי רבי ישמעאל כל המספר לשון הרע - מגדיל עוונות כנגד ג' עבירות עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. כתיב הכא (תהלים יב, ד): לשון מדברת גדולות, ואילו בעבודה זרה וגילוי עריות כתיב (שמות לב, לא; בראשית לט, ט) לשון גדולה.

מות וחיים ביד הלשון

אמר רבי חמא בר חנינא: מאי דכתיב (משלי יח, כא): "מות וחיים ביד הלשון"; וכי יש יד ללשון? אלא לומר לך, מה יד ממיתה אף לשון ממיתה. ואם תאמר, מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך, אף לשון אינה ממיתה אלא מקרוב? תלמוד לומר (ירמיהו ט, ז): חץ שחוט לשונם, שאפילו ממרחק רב הלשון ממיתה, שנאמר (תהלים עג, ט): "שתו בשמים פיהם ולשונם תיהלך בארץ". (ערכין שם).

לשון הרע דומה לחץ

הנביא ירמיהו (ט, ז) מוכיח את ישראל: חץ שחוט לשונם מרמה דבר, בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. ומפני מה דימה את הלשון לחץ? ביאר רבנו הגר"א (הובא בקול יעקב להמגיד מדובנא על קהלת י, יא), כי הוא כמו שדרך היורה בחץ, שתחילה מושך החץ אל עצמו ואחר כך עוזב החץ, ועל ידי כך יורה למרחוק, וככל שיותר ימשוך תחילה לעצמו, כן יגדל כחו ותקפו של תנופת החץ. נמצא, שתגבורת מרוצת החץ היא עפ"י כמה שימתח וימשוך אליו.

כן הוא בדיוק אצל בעלי לשון הרע, מתחילים תחילה בשבח ואחר כך אומר הגנות והלשון הרע, וככל אשר ירבה תחילה לספר בשבח, כן יותר יאמנו ויתקבלו דבריו.

נתבונן במעשה דוד ויהונתן, שכאשר רצה לסמן יהונתן לדוד - אם שונאו אביו שאול או לא, עשו ביניהם סימנים בחץ, שאמר לו אם החץ ממך והלאה וכו'. ובשביל מה היו צריכים לחץ, וכי לא היו יכולים לדבר בפיהם? אלא כל זה עשו כדי שלא להיכשל בלשון הרע.

ומעשה ביהודי שהיה מספר לשון הרע כל ימיו ועבודתו בכך, יום אחד בא לרב לבקש תיקון, אמר לו הרב תיקונך הוא שתיקח עוף ותשחט אותו ותמרוט את הנוצות ותפזר אותם ברחובות קריה, ואח"כ תאספם, אם תצליח - יש לך תיקון. כלומר, קשה מאד התיקון ללשון הרע... אמנם, בודאי יש תקנה אם יעשה תשובה גדולה ויקבל עליו לעסוק בתורה, כמו שכתוב (משלי טו, ד): "מרפא לשון עץ חיים". (ילקוט שמעון, מצורע).

הלשון - לטוב ולמוטב

רבן גמליאל ביקש מטבי עבדו, לך לשוק ותביא לי את החלק הכי טוב של הבהמה, הלך והביא לו לשון משובחת. למחרת, אמר לו תביא לי את החלק הכי גרוע של הבהמה, הלך והביא לו לשון. שאל אותו: הא כיצד? כשרציתי חלק הכי טוב - הבאת לי לשון, וגם היא חלק הרע ביותר?! אלא, הלשון לפעמים היא הטובה ביותר ופעמים היא הרעה ביותר, תלוי איך ובמה משתמשים בה. כמו שרמזו שהכל נהיה "בדברו", כי אדם שמקדש את הלשון הוא בגדר צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

ומספרים חז"ל (ויקרא רבה לג, א), שפעם רבנו הקדוש עשה סעודה לתלמידיו מלשונות שחלקם היו קשים וחלקם רכים, והיו התלמידים בוררים הרכים, אמר להם: כך אתם תמיד צריכים לבחור לדבר רק דברים רכים.

הלשון דומה לחרב חדה

יהודה בנו של רבי חייא, חתנו של רבי ינאי - היה לומד בישיבה, ובכל ערב שבת היה בא לביתו, כאשר בדרכו היה הולך לפניו עמוד אש. ערב שבת אחד התעכב יהודה בלימודו ולא הגיע בזמן, אמר רבי ינאי לבני הבית: אם היה חי - לא יתכן שלא היה מגיע, וככל הנראה הוא מת, על כן כפו את מיטתו. ובאותה שעה מת רבי יהודה. (כתובות סב:) ואף שבוודאי רבי ינאי לא חפץ שימות חתנו, אך הלשון דומה היא לחרב חדה, וכל עוד הסכין חדה, אם היא פוגעת אפילו שלא במתכוון, היא פוצעת.

לא לחשוד בכשרים

ומעשה היה בעיה"ק צפת בזמן האר"י, שנתמנו עשרה שומרים לשמור שלא יכשלו אנשי הקהילה בעבירות, והאר"י היה אחד מהם. והנה יום אחד, אחד מהשומרים ראה אשה מקושטת יוצאת מחצר של אדם החשוד על אשת-איש, וכינס את כל השומרים שביניהם כאמור, היה גם האר"י, וסיפר להם את אשר ראו עיניו. אמר לו האר"י שעליו להיזהר קודם לבדוק את העניין היטב, כי הוא יודע שאשה זו כשרה. ואכן התברר, כי בעלה שלח לה איזה חפץ ביד השכן של אותו חשוד, ובאותה העת היא הלכה לקבל ממנו את החפץ. כאשר בא הממונה וסיפר על מה שהיה, אמר לו האר"י כי עליו לבקש את סליחתה של אותה אשה.

ולכן, צריך לבקש ולהתפלל לפני השם יתברך, שיציל אותו מלדבר לשון הרע, כמו שמצינו אצל כלב (מדרש אגדה בוכר, פרק יג סי' כב; הובא ברש"י כאן) שהלך להתפלל על קברי האבות בחברון ובכך זכה להינצל מחטא המרגלים, וכן יהושע התברך ע"י משה רבנו, וזכה להינצל מצרה זו.

דואג האדומי

וידוע, שבשעה שברח דוד והגיע לנוב עיר הכהנים, היה שם דואג האדומי. שאלו את דוד: "לחם הפנים, מהו שידחה את השבת?", אמר להם: "סידורו דוחה את השבת ולא לישנתו ולא עריכתו דוחין את השבת". אמר דואג: "מי הוא זה שבא להורות לפני?", אמרו לו: "דוד בן ישי הוא". וירא כי אחימלך הכהן הגדול נתן לדוד צידה לדרך, וגם חרב, ואף שאל לו באורים ותומים. ויבוא אל שאול ויאמר אליו: "מרדו בך כהני נוב". וישאלהו המלך: "מדוע זה תדבר כדברים האלה?", ויען דואג: "עברו הכהנים על ההלכה האומרת כי אין לשאול באורים ותומים כי אם למלך לבדו, וישאלו לדוד באורים ותומים". ויקצוף המלך מאוד ותבער בו חמתו, ויאמרו לו אבנר ועמשא: לא כן ההלכה, אלא שואלים למלך ולבית דין ולמי שצורך ציבור בו, ודוד צורך הציבור היה בו. ולמה זה המלך תרגז על הכהנים אשר הורגלו לשאול באורים ותומים בשביל דוד?!"

כשמוע שאול את הדברים הללו, שאל את הסנהדרין, ויאמרו לו ככל אשר הורוהו אבנר ועמשא. ולא שמע דואג אליהם, ושיכנע את שאול כי טעות בידי הסנהדרין היא, וכי הוא לבדו יודע את ההלכה. וישלח המלך לקרוא

לאחימלך ולכל הכהנים אשר בנוב, ויבואו כולם אליו. ויאמר שאול: "שמע נא בן אחיטוב, למה קשרתם עלי אתה וכן ישי בתתך לו לחם וחרב ושאלו לו באלהים?", ויען אחימלך ויאמר: "היש למלך ככל עבדיו אדם נאמן כדוד, ומדוע זה אמנע ממנו דברי אלהים, והרי לא מהיום שואל אני עבורו באורים ותומים!", ויקצוף שאול מאוד על אחימלך ויאמר לו: "בן מוות אתה. הן כמו פיך אמרת כי שאלת לדוד פעמים רבות באורים ותומים, לכן מות תמות אתה ובית אביך". ויצו שאול את אבנר ועמשא: "סובו והמיתו את אחימלך ואחיו הכהנים, כי עשו יד אחת עם דוד ולא גלו אזני כי בורח הוא מפני".

וכאשר לא רצו עבדי המלך לפגוע בכהנים, ויפן המלך לדואג ויאמר אליו: "אתה הכית את הכהנים בלשונך, הכם עתה בחרב", כאשר אמר שאול את הדברים האלו יצתה בת קול ותאמר: "אל תרשע הרבה", ויהרוג דואג האדומי את כהני נוב שמונים וחמשה איש במספר, ולא חס על אחד מהם, ויפגע אף בטף ובנשים, בסוסים ובחמורים ובשוורים - את כולם הכה לפי חרב. אמר דוד לדואג: אתה, גיבור ועשיר וראש לסנהדרין, מתעסק ברעה הזאת ואומר לשון הרע? למה עשית כן?!

לבסוף, רצה דואג להרוג את דוד בטענה שהוא מורד במלכות, אמר הקב"ה: מתורתי אתה מורד, סופך ללקות על ידי התורה. ולבסוף הרגו אותו תלמידיו שהיה מטהר הטמא, ומטמא הטהור.

והנה, דואג האדומי הוא היה החוטא - בזה שדיבר לשון הרע על דוד, ודוד לא היה הגורם, אלא היה נרדף מצד שאול, ואעפ"כ היתה תביעה על דוד, ועונש גדול נענש על כך, שאמר לו הנביא כי בידו הברירה או שיכלה זרעו ח"ו או למסרו ביד אויב. הרי מבואר כמה חמור איסור לשון הרע.

והגמרא בסנהדרין (קו): אומרת: אמר רבי יוחנן, שלשה מלאכי חבלה נודמנו לו לדואג, אחד ששיכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיזר אפרו בבתי כנסיות ובתי מדרשות. ולא היה חי אלא ל"ד שנים ואחיתופל ל"ג שנים, שנאמר (תהלים נה, כד): "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם".

זהירות יתירה בארץ הקודש

בשנת תרמ"ד, בא לפני רבנו החפץ חיים יהודי נכבד מן העיר רובזביץ שבפלך מינסק לשאול בעצתו בנוגע לעלייה לארץ ישראל. אמר לו החפץ חיים: דע לך, כי שם בארץ ישראל, שולטת בעוונותינו הרבים כוחה של דיבה רעה, זיק בלתי כבוי כפי הנראה, מדיבתם הרעה של המרגלים. לפיכך, הוסיף החפץ חיים ואמר, אם תזכה לעלות לארץ ישראל, עליך להזהר זהירות יתירה מלשון הרע. (ספר חפץ חיים חייו ופעליו).

מטרתם של הכלים המפוארים

ואודות כמה אדם צריך לשמור את הכלים שנתן לו הקב"ה - הפה הלשון והשפתיים - נלמד מהמעשה שלפנינו. מעשה היה בערבי כפרי שמצא מטמון גדול כלי כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, אף הכפרי לביתו וסיפר לאשתו על המציאה, הלכו שניהם והביאו את החפצים לביתם. אמר הכפרי לאשתו, כי כעת ירווח להם, שכן בתיבה הגדולה של הזהב - ישם תבן ומספוא לחמור, ובגביעי הכסף ובמגשים המפוארים - יתן אוכל לתרנגולים, ואת הכתר ישם על ראש הסוס להצילו מן הזבובים וכו'. ואח"כ הגיעו הדברים למלך, והמלך שלח לקנות ממנו את החפצים ושלח אותם לניקוי ושיפוץ, ולאחר מכן הזמין את הכפרי והראה לו את מעלתם, ומה מטרתם האמיתית. כן האדם, יש לו אברים חשובים מאוד, וצריך לדעת להשתמש בהם במצוות ולא בעבירות.

הלשון שהביאה את הגלות

הגמ' בשבת (נו): אומרת: אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה! אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו. ע"כ.

לא להפקיר את הפה

ומעשה היה באיזה מלך שהיה מאוד אהוב לבני מדינתו, והיה לו עבד כושי שהיה אוהב לשחק עמו 'שחמט' היות והיה פיקח גדול. יום אחד, נכנס אחד משרי המלוכה ושמע איך המלך פונה לכושי בתואר "אדוני", והיה מביט מרחוק וכועס, כיצד המלך קורא לעבד אדוני, והרי קורין כך רק לשרים ולרמי מעלה. מה עשה? הלך ואסף את השרים וסיפר להם את הענין, ונכנסו כולם למלך. מששמע המלך את דבריהם כעס מאוד, וסיפר זאת לכושי. הכושי בחכמתו אמר למלך שיתן לו לסדר את הענין.

הלך העבד והזמין את אותו שר לשחק עמו 'שחמט', ובינתיים משך אותו במשחקים, באחד המשחקים, הופיע המלך, וביקש להצטרף למשחק. והנה, בלהט המשחק, נפלט מפיו של השר וקרא למלך "כושי", מתוך הרגלו במשחקים הקודמים לקרוא כך לעבד עמו שיחק. כעס עליו המלך, ופסק את דינו למוות. השר התחנן לפניו ואמר לו כי זו רק היתה פליטת פה אומללה שנבעה מתוך הרגל. אמר לו המלך: ומדוע אתה לא דנת אותי לכף זכות שקראתי כך לעבד גם מתוך הרגלי לדבר עם השרים!?

אנו למדים מכך, שעל האדם לא להפקיר את פיו, בכדי שלא יתרגל לדבר לשון הרע, וצריך האדם כאשר שומע לשון הרע - למחות ולא לשתוק, ולהראות שהוא מתנגד לדברים.

למחות מיד על לשון הרע

מסופר על כפרי אחד שהיה שואב המים של הפריץ. פעם אחת, הגישו לפריץ תה והיה בו מעט חול, שאל הפריץ: מי שם לי חול בכוס התה שלי? משהתברר כי השואב הביא את המים כשהם מעורבים בחול, קרא לשואב וציווה עליו שמעתה ואילך יסנן את המים שלש פעמים קודם שיביאם אליו. יום אחד, פרצה דליקה אצל הפריץ, ושלחו מיד את השואב להביא מים מהנהר לכבות את השריפה, אך השואב השתהה זמן רב, שכן היה עליו לסנן את המים... צעק עליו הפריץ: שוטה שבעולם! כאשר המים לשתיה - אזי יש לסננם, אך כאשר הם מיועדים לכיבוי אש, אין זמן לסננם, ואדרבה, החול שבהם מסייע הוא לכיבוי!

כך, כאשר אנחנו רואים אש מתלקחת של לשון הרע, איננו צריכים לבדוק קודם אם אנו ראויים למחות, או שמא גם אנו נגועים בעוון זה ולכן לא מן הראוי שנמחה, כי כעת הצורך למחות מיד, גם אם אנו לא צדיקים גדולים.

המדבר לשון הרע מתגלגל בכלב

כתוב (במדבר לב, מב): "ויקרא לה נובח" - ודרשו (שער הגלגלים פ"ה), כי מי שמדבר לשון הרע [ראשי תיבות ל"ה] מתגלגל בכלב נובח. כמו שכתוב (ישעיהו נו, יא): "ההכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה", כי מגולגלת בתוכם נפש שדיברה לשון הרע - לכן לא ידעו שבעה, כי אין להם מזונות ופרנסה, כמו הכלב שנובח כשרוצה לאכול. וגם שם הקלי' של הכלב הוא "בלאדן" אותיון בל-אדון, שהוא כופר בעיקר. וראשי התיבות: לה נובח בשמו - נב"ל, לרמוז, שהמדבר לשון הרע הוא נב"ל, ואם נשמר בלשון, הרי הוא חסי"ד - גימטריא נב"ל.

ועוד, "ויקרא לה נובח" ר"ת ול"נ גימטריא אלהים, לרמוז שמידת הדין מתוחה עליו.

קליפת כלב

ו**כתב** הגאון חיד"א (אהבת דוד דרוש ד'), כי מצא בכתב יד קדמון שהעגל שעשו במדבר היה שור וחמור (עי' תיקוני זוהר דף קמב.), חציו שור וחציו חמור, ובכך שלט בהם הנחש, ר"ת נחש שור חמור. ולכן המדבר לשון הרע לוקה בצרעת שהיא גימטריא "שור חמור" [760]. ואמר הזוהר הקדוש (בשלה דף ס"ה ע"א) על הפסוק (דברים כב, י): לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כי מהחוזק שלהם יוצאת קליפה קשה מאוד והיא נקראת "כלב", שכן אותיות אמצעיות של שו"ר וחמו"ר עולה בגימטריא כלב. ובקליפה קשה זו, מתגלגל המדבר לשון הרע, רחמנא ליצלן.

מהיכן הנחש נושך?

כתוב במדרש פליאה: שאלו את הנחש: איך אתה נושך? אמר: מבין השיניים. והוא פלא.

אמנם, הביאור הוא, שאם תשים את האותיות 'שטן' מתחת לתיבת 'נחש' כזה:

נ ח ש

ש ט נ

יצא, כי ב' האותיות הראשונות הן "שן", וב' אותיות אחרונות הן גם "שן", וב' אותיות האמצעיות הן "חט". וזה ביאורו: שאלו את הנחש מאיזה כח אתה נושך את האדם? אמר: מבין השיניים, כי הסיבה היא רמוזה בין האותיות "שן", כלומר, בגלל החטא של האדם. (בן יהודע שבת סג:).

ה**קב"ה** נתן את הפה ואת הלשון ללמוד תורה, ואם לא לומד תורה, מאכילים אותו גחלי רתמים (חגיגה יב:). וידוע, כי גחלי רתמים בוערים במשך שנה, כמסופר על אב ובנו שהלכו ביער והדליקו מדורה מעצי רתמים, וחזרו לבייתם. ולאחר שנה עברו שוב באותו יער, ומצאו שהמדורה עדיין בוערת.

ופירש האלשי"ך הקדוש (תהלים קכ, ד) כי כך הוא גם בלשון הרע להבדיל, וזו כוונת הפסוק (תהלים שם): "חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים", שהלשון הרע כוחו גדול, עד שאפילו אם שמע לפני שנה ואפילו לפני עשר שנים על פלוני שהוא עצל, אע"פ שיראה אותו עשר שנים שהוא זריו, בכל זאת הלשון הרע עובדת, ויחשוב עליו כל הזמן שהוא עצל, כי הגחלים ממשיכים ובווערים.

מוות וחיים ביד הלשון

מסופר במדרש (תהלים פ"ט): מעשה היה במלך פרס שחלה. אמרו לו הרופאים: אין לך רפואה עד שיביאו לך חלב לביאה. ענה אחד ואמר: אני אביא לך חלב לביאה, ובתנאי שיתנו לי עשר עזים. ציוה המלך לעבדיו שיתנו לו, ונתנו לו. הלך לגוב האריות, והיתה שם לביאה אחת שהניקה גוריה. יום אחד עמד מרחוק, והשליך לה עז אחד ואכלה, יום שני התקרב אליה מעט והשליך עיזה אחרת ואכלה, וכן עשה, עד שהתקרב אליה ממש והיה משחק עמה, וכך לקח מחלבה וחזר לדרכו.

כשהיה בחצי הדרך, ראה בחלום איך היו אברים מתריסין זה עם זה. הרגלים אומרות: אין בכל האברים דומים לנו, אם לא הלכנו אנו, לא היה יכול לקחת את החלב. הידים אומרות: אין כמותנו, אם לא היינו חולבים, אין הדבר כלום. אומר הלב: אם לא נתתי העצה, מה הועלתם כולכם. ענתה הלשון: אם לא אמרתי הדבר, מה היה עושה? צחקו כל האברים והשיבו לה: איך לא יראת להדמות אלינו, ואת במקום חושך ואין בך עצם כבשאר האברים. אמרה להם: עוד היום תראו שאני שולטת עליכם.

התעורר האיש, ובעודו מהרהר בחלומו המשיך בדרכו אל המלך. אמר לו: אדוני המלך, הנה לך חלב כלבה. קצף המלך וצוה לתלותו. כשהלך, התחילו האברים לבכות. אמרה להם הלשון: לא אמרתי אליכם שאין בכם ממש, אם אני מצלת אתכם, תדעו שאני מעליכם! אמרו לה: הן. אמר לתלוינים: השיבוני אל המלך, אולי אנצל. השיבוהו אליו, אמר לו: למה צוית לתלותי? אמר לו המלך: כי הבאת לי חלב כלבה. אמר לו: מה איכפת לך? שתה ממנה ותהיה לך רפואה, ועוד, גם ללביאה קוראים כלבה בלשון העם. ואכן, לקחו ממנה וניסו אותה ומצאוה שהיא חלב לביאה, שתה המלך והתרפא. אמרו האברים: הרי אנו מודים לך, הוי - מוות וחיים ביד הלשון.

מי האיש החפץ חיים?

עוד מסופר במדרש (ויקרא רבה טז, ב): מעשה ברוכל שהיה מחזר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי, והיה מכריז: מי רוצה לקנות סם חיים שיאריך ימיו? שמע אותו רבי ינאי, ואמר לו: בא אצלי ותמכור לי מהסם הזה. אמר לו הרוכל: לא אתה זקוק לזה ולא אלה הדומים לך. מכיון שהפציר בו - עלה אצלו, הוציא לו ספר תהלים והראה לו פסוק שכתוב (תהלים לד, יג): "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע". אמר רבי ינאי: כל ימי הייתי קורא את הפסוק הזה ולא ידעתי פשוטו, עד שבא רוכל זה והודיעני - "מי האיש החפץ חיים".

והנה צריך להבין, מה היה קשה לרבי ינאי על הפסוק שלא הבין עד כה. עד שבא הרוכל הזה, ומה הוסיף לו הרוכל? **ויש** לומר, כי אותו רוכל שהיה מוכר כל מיני סמים לרפואה, הוכיח להם לבריות, כי גם שמירת הלשון מהווה במובנה הפשוט רפואה יעילה, הנותנת בריאות וחיים. שכן על ידי כך מונע האדם מעצמו כל מיני מריבות, שנאה, כעס, דברים שמזיקים לבריאותו של אדם, מרופפים את עצביו ומקצרים את ימיו.

כששמע רבי ינאי כל זאת, התפעל ואמר, שתמיד היה מפרש את הפסוק: "מי האיש החפץ חיים" - שהכוונה היא לחיי העולם הבא, שם מקבל אדם שכר רב בעד שמירת הלשון, ומעולם לא עלה על דעתו שהדבר אמור גם לגבי חיי היום - יום בעולם הזה, עד שבא אותו רוכל ופרסם את הדבר בין הבריות, כי שמירת הלשון אינה מצוה שמתן שכרה הוא רק בעולם הבא, אלא היא מהווה גם רפואה פשוטה לבריאותו של האדם ונותנת לו חיים, מאחר שעל ידה הוא מונע התרגויות וכו', החותרים תחת בריאות האדם ומקצרים את ימיו. (כוכב מיעקב).

לא להשתמש במתנה נגד הנותן

כתב בספר "חדרי בטן" למרן החיד"א זצ"ל (ריש פרשת שלח, ועיין בהגהות 'חופש כל חדרי בטן') על המדרש (ילקוט רמז תשמב): ויתורו את ארץ כנען. ראה הקב"ה שאין זכות לישראל שיכנסו לארץ, נזכר ליצחק שנוולד לאברהם בן ק' שנה ושרה בת צ' שנה. וכנען גימטריא מאה ותשעים.

משל למלך שהטה חסד על עבד מעבדיו, והגם שנימוסי המלכות ההיא היו, כי אין שום אחד ואפילו שר, רשאי לחגור חרב, הלך בחסדו ונתן חרב לאותו עבד והרשהו לחגור חרב, והוא פלא, מקים מעפר דל (תהלים קיג, ז). ואם

העבד הזה גבה לבו עד שלקח חרבו נגד המלך, היש קץ לגדודי העונשים ומיתה משונה הראויה לעבד שהכעיס למלך בדבר שחננו והטיב עמו?! (בינה לעתים דרוש טו).

וכן, כל היצורים אין להם כח הדיבור, וברוב רחמיו נתן מתנת חנם לאדם לדבר דבר, א"כ היתכן שבמתנה שנתן לו השם - יכעיסהו בדבר לשון הרע ונבלות הפה וכיוצא, להכעיס לבורא יתברך?!

ופירש בזה הכתוב (משלי טז, כג): "לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח". לב חכם העושה כל פעולותיו בהשקפה והסתכלות, הנה זה עומד להתבונן להשכיל מהות פיהו, חשיבותו ותועלתו, איך בזה נבדל מהנבראים שאינם מדברים, ואם כן אין לאבד סגולה יקרה מפנינים רק להשתמש בדברים המעולים ועסק התורה, ועל שפתיו, על החסד אשר לו מהשפתיים והדיבור, יוסיף לקח לעסוק בתורה.

זכוונתו - על פי דברי חובת הלבבות (שער הכניעה פ"ז), כאשר אדם מדבר לשון הרע - לוקחים את העבירות של מי שדיבר עליו, ונותן לו את המצוות של המדבר לשה"ר. ועל פי זה פירש את הפסוק (תהלים לד, יג): מי האיש החפץ חיים אוהב ימים. פירוש, ימיו של עצמו שלא ילכו לאיבוד, וזה על ידי שינצור לשונו מרע. ובאות ז' מפרש בזה רבנו הפסוק (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראך. פירוש, שיראי ה' נוסף להם רב טוב מאותם שהוכיחום. ועוד יש בחינה כזו, שלוקחים זכויותיהם מאותם שהיו בעלי לשונות שדיברו עליהם לשון הרע.

ובספר רב ייבי על התהלים, כתב הוספה על חובת הלבבות בזו הלשון: והנה מדרך העולם שאחד מדבר על חברו לשון הרע, נמצא שמכבד לחברו מזכויותיו, ולמחר מדבר חברו לשון הרע ממנו, נמצא שמחזיר לו זכויותיו. או למחר מדבר חברו שנטל ממנו זכויות לשון הרע מאדם אחר, ונותן לו הזכויות שנטל בשביל שדברו עליו לשון הרע, ממילא כל ימיהם הם מחליפים זה עם זה.

וזהו שכתב (בראשית מב, ט-יד): "ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם, ויאמרו לא אדוני כלנו בני איש אחד נחנו לא היו עבדיך מרגלים, ויאמר לא כי ערות הארץ באתם לראות, ויאמרו שנים עשר אחים אנחנו, והאחד איננו ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם".

וכתבו גורי האר"י ז"ל, שאם המרגלים היו משבחים את הארץ היו מתקנים את חטא מכירת יוסף, והיו זוכים להיכנס לארץ. ואפשר, שזה הטעם שנתעברו השבטים במרגלים לסייעם, שאם היו מספרים בשבח הארץ - נתקן עוון מכירת יוסף, ועל השבטים מוטל לסייע בזה לתיקון חטאתם.

וזו כוונת יוסף לומר 'מרגלים', שעוון מכירתו יגרום להתעבר במרגלים, ולא הבינו עומק דבריו, ונצנצה רוח הקודש ואמרו: כלנו בני איש אחד נחנו, שגם יוסף יתעבר במנשה, כמו שכתב האר"י ז"ל. ועוד, לא היו עבדיך מרגלים, פירוש אף שנלך עמם, כיון שרוצים לחטוא דנסתלק מהם, כמו שכתב האר"י ז"ל בפירוש הכתוב 'וילכו' שכשרצו לקלקל - נסתלקו מהם. ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ, כוונתי שתצטרכו ללכת, וכשאמרו: והאחד איננו, אמר: הוא אשר דיברתי. עכ"ל.

"שֶׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" (יג, ב).

לטובתך ולהנאתך

"שלח לך אנשים", "לך" - להנאתך, כמו "לך לך" (בראשית יב, א) ופרש"י שם: להנאתך ולטובתך. ומה הנאה יש למשה? אומרים ה'כלי יקר' ורבנו יוסף חיים ע"ה: אם לא היו המרגלים חוטאים, ישראל היו נכנסים לארץ מיד, ולא נשארם במדבר ארבעים שנה. ועל משה נגזר שלא יכנס לארץ, והיה צריך למות שלשים ותשע שנה קודם, ועכשיו ששלח המרגלים ונענשו להישאר במדבר ארבעים שנה - התארכו ימיו, וזהו: "שלח לך" - להנאתך.

"וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (יג, ב).

כנע"ן - זה עולם הבא

"כנע"ן זה עולם הבא. שהוא ראשי תיבות: כינור נעים עם נבל. (ליקוטים מפרדס).

"וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרָן עַל פִּי ה'" (יג, ג).

תאריך שילוח המרגלים

הנה, בגמרא (תענית כט.) תניא: "בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים". אך באיזה יום בשבוע הלכו המרגלים, לא מבואר בגמרא. וכתב החתם סופר (עמ' סא, ד"ה עוד שלח): "אותה שנה היה ראש חודש ניסן ביום ראשון, כמבואר בברייתא דעשר עטרות, ועל פי חשבון שחודש א' מלא וא' חסר, היה כ"ט סיון ביום רביעי בשבת".

אולם רבו, בעל ה'הפלאה' כותב בספרו פנים יפות (ד"ה בילקוט) שהלכו משם כבר בשלהי יום שלישי, וז"ל: "אף דאיתא במסכת תענית דף כ"ט ששלחם בכ"ט בסיון, דהיינו לאחר האסף מרים בכ"ח בסיון, מכל מקום הלכו משם ביום כ"ח סמוך לשקיעת החמה, שכבר נאספה מרים".

"גַּדִּי בֶן סוּסִי" (יג, יא).

אל תהיה סוס!

מעשה בגנב שפרץ באישון ליל למשכן הסוסים, גנב משם סוס והטמינו במקום סתר. משחזר לגנוב סוס נוסף - הורע מזלו, ופגע בו בעל הסוסים. שאל אותו בעל הסוסים שתי שאלות: א. היכן הסוס שחסר ממנין הסוסים? ב. מה מעשיך כאן באורות הסוסים?

ענה לו הגנב: הנה תשובה אחת לשתי השאלות. מלפנים בגלגול הקודם עבדת אצלי, אך לא נהגתי כך ביושר והעבדתך מעל הכוחות, ואף לא קיימתי 'ביומו תתן שכרו', על כן נגזר עלי שארד בגלגול לזה העולם בדמות סוס בכדי שאעבוד אותך, ובזה אבוא אל תיקון נפשי. ואכן ירדה נשמתו בדמות סוס ועבדתך זמן רב, ועתה נשלם תיקוני ונהפכתי להיות בן אדם כמו שורש נשמתו בתחילה.

ובזה מיושבים כל קושיותיך. מה ששאלת אודות הסוס החסר, הרי הוא עומד לפניך, וזהו פשר מעשי באורות, שממש זה עתה נהפכתי לאדם ועדיין לא הספקתי לצאת מהאורות, עד שהזדמנת הנה.

שאל אותו בעל הסוסים לשמו, אך הוא השיב לו שעדיין לא נקרא שמו בישראל, שהרי זה עתה נהפך להיות אדם ועדיין לא היה סיפק לקרוא לו בשם. שלחו בעל הסוסים לשלום, והוסיף להזהירו, כי מיום זה והלאה ינהג כראוי לבל יצטרך לירד שוב בדמות סוס.

לאחר זמן הלך בעל הסוסים בשוק, והנה רואה לנגד עיניו את אותו הגנב כשהוא מעמיד את הסוס הגנוב למכירה לכל המרבה במחיר, זעק עליו בעל הסוס, וכי חזרת להיות סוס?...

ישמע חכם ויוסף לקח, לבל יהא כאותו הסוס וכאותו בן סוסי, אלא ימלא את התפקיד אשר עבדו נשלח לזה העולם. "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בְּגַבְבִּי וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר" (יג, יז).

כיצד ניצלו המרגלים?

רבי יצחק אמר: כאשר היו מגיעים אצל הענקים, היו משליכים את המטה של משה, וניצלו מכולם. כתוב כאן: "עלו זה בנגב" וכתוב שם (שמות ד, יז): ואת המטה הזה. רבי יהודה אמר: שם קדוש מסר להם, ובגללו ניצלו. (זהו הקדוש שלח דף קס:).

"ידמו כאבן" - כיון שנכנסו מרגלים לארץ, כל מי שהיה אומר: אלו מרגלים של ישראל, היה דומם כאבן. (ילקוט שמעוני בשלח, רנא).

"עֲלוּ זֶה בְּגַבְבִּי וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר" (יג, יז).

מלחמת היצר

כידוע, נגב זה צד דרום. והרוצה להחכים ידרים (בבא בתרא נה:). א"כ התורה נמשלה לדרום. וידוע שיצר הרע נמשל להר, כמו שאמרו (סוכה נב). צדיקים נדמה להם היצר כהר. וזהו שכתוב 'עלו זה בנגב', כלומר ע"י שתעסקו בתורה שהיא בדרום. אז - ועליתם את ההר, תתגברו על היצר הרע שנדמה להר. (ילקוט המוסר ואבני השמים).

"עֲלוּ זֶה בְּגַבְבִּי וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר" (יג, יז).

חלום הגאון מוילנא

כתב רבנו חיים מוולאז'ין בהקדמתו לפירוש רבנו הגר"א על ספרא דצניעותא: והתבונן נפלאות מאחת מהנה, שפעם אחת ביום א' דפסח, היו יושבים אצל רבנו הגר"א שני תלמידים מתלמידי החשובים, ומאשר היו יודעים זה דרכו בקדש מעולם הפלגת שמחתו וחדות ה' מעוזו אשר היה שש ושמח ביום טוב, כמצווה עלינו בתורתו יתברך שמו אשר היה להפליא, וכאשר ראו אז, שאין שמחתו במילואו וטובו כל כך כהרגלו, שאלו פיו הקדוש על זה, ולא רצה להשיב. ויפצירו בו מאד, ולא יכול להתאפק. אמר, מוכרחני לגלות לכם מה שאין דרכי מעולם בזה, לקיים דאגה בלב איש שיחנה לאחרים, כי בזו הלילה בא אלי אליהו, כמדומה בזכרוני שאמר משמו שהיה אליהו, ואפשר שהיה זה אחד

מישיבה של מעלה, וגילה לי עניינים וחידושים נוראים אין חקר, בשם ע"ב על פסוק עלו זה בנגב. ובעמדי בבקר, מרוב הפלגת השמחה לא יכולתי להתאפק, והרהרתי בהם קודם ברכות התורה, ונענשתי שתיכף נעלמו ממני ואינם. (הוא ז"ל, לפי שיטתו הנקיה בשו"ע א"ח, שגם הרהור בדברי תורה נאסר קודם ברכת התורה), ונחמוהו וברכו לו שהשם יתברך יחזיר לרבנו את אבדתו.

לאחר זמן מה, שאלו אחד מהם אם כבר הוחזרה לו אבידתו, והשיב, ברוך ה' שנתגלו לי שנית, והמה כ"ב מאות וס' אופנים, וכאשר ידעתי מפני מה נתעלמו ממני, כן אני יודע מפני מה נתגלו שנית. ואמר לו, שבאופן אחד מהם, אני יודע כוחות כל הבריות וכל אבר מה עניינו.

"וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֶה הִיא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ" (יג, יח).

המעביר על מדותיו - ישב לבטח

"העם" ר"ת המעביר על מדותיו. ולזה אמר "היושב עליה" - כי כל מי שהוא מעביר על מדותיו ישב לבטח בעולם הזה ולא יבוא עוד בגלגול. וכמו שרמזו בפסוק (תהלים עח, לט): "ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב" - מי שיזכור שהוא רק בשר ודם ויהיה עניו ושפל ברוך, אז הרוח שלו כשתלך לא תשוב עוד פעם בגלגול לעולם הזה (בית יעקב). ויש בענין זה מסורה של ארבעה פסוקים "הלוך": א. "הלוך ונסוע הנגבה" (בראשית יב, ט), ב. "ויגדל האיש וילך הלוך וגדל" (שם כו, יג), ג. "והמים היו הלוך וחסור" (שם ח, ה), ד. "וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב" (שם ח, ג).

ויש מפרשים את זה על ענין הענוה, שמי שיש בו את מדת הענוה, דהיינו שהוא בבחינת "הלוך וחסור" - שתמיד מרגיש עצמו במצב של חסרון, נכנע ושפל, אז הוא יהיה בבחינת "הלוך ונסוע" - דהיינו שלא יחזור בגלגול, כי תיקן את הכל בענוה שהיתה בו, אבל אם הוא בבחינת "הלוך וגדל" - שמגדל עצמו ומראה עצמו כאדם מכובד שהוא למעלה מכולם, אז הוא בבחינת "הלוך ושוב" - שיחזור עוד פעם בגלגול לתקן את ענין הענוה.

ואמרו רבותינו המקובלים (יוסף תהלות לחיד"א פרק ע"ח), שכל אדם ואדם כשחיסר איזה מצוה או משהו שלא עשה - מחזירים אותו בגלגול לתקן את הדבר הזה, וכמו שראינו שרשב"י היה אומר: זה גלגול של זה וזה גלגול של זה, אבל אדם עניו באמת - אינו חוזר בגלגול. ורמזו לדבר (תהלים לו, יא): "וענוים ירשו ארץ", זה ארץ החיים, א"כ הצדיק הזה לא יחזור שוב בגלגול, ובאמת היו כמה צדיקים שהבטיחו לבוא אחרי שנפטרו מן העולם ולא יכלו לבוא, כי כמה שהצדיק גבוה יותר ועליון יותר, כך אנחנו לא נוכל להשיג אותו.

והנה אם אדם הוא בבחינת "הלוך וחסור" - לא מרגיש את עצמו, וכמה שהוא גדול יותר כך מרגיש את עצמו חסר יותר - "הלוך וחסור", תדע לך שהוא "הלוך ונסוע" - נשמתו המתוקנת לא תחזור עוד לעולם הזה, אבל אם הוא "הלוך וגדל" - שמראה עצמו כמה הוא גדול, תדע לך שהוא "הלוך ושוב" - שיחזור שוב פעם בגלגול. (דרש יהודה).

"וַיִּמָּחַר הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רָזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין וְהִתְחַזְּקֶתֶם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" (יג, כ).

הפירות מתברכים בעבור בעלי חסדים

כתב ה'חתם סופר זי"ע (ד"ה היש בה) כוונת הכתוב באמרו 'עץ' - ל'צדיק המגין על דורו כעץ', והוא בעל גמילות חסדים, שהעולם נהנים מפירותיו כאותו 'עץ פרי עושה פרי' ומהנה בפירותיו את בני העולם, ונקרא עץ כי הוא מגן על דורו כעץ. ואמר 'היש בה עץ' - התבוננו לראות, אם תמצאו שם בעל חסד, אל תקחו מפרי הארץ, כי אין בזה שום הוכחה שהארץ מבורכת, כי אולי בזכות הצדיק נתברכו הפירות ולא מצד עצמותה. אך אם אין - אז והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, כי אז יש ראייה מטיבן של פירות על ברכתיה של ארץ ישראל.

"וַיִּמָּחַר הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רָזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין" (יג, כ).

כיצד לתת כח לשכינה

ומה הארץ, על מה עומדת הארץ, ובמה יש עזר לשכינה הקדושה שנמשלה לארץ, [כי "השמים" הוא ז"א ו"הארץ" היא המלכות, שהיא השכינה הקדושה]. א"כ במה יש לה כח ועוז ותעצומות, ואומר: השמנה היא, "השמנה" - אותיות משנה, אותיות נשמה, בזכות לימוד המשנה ובזכות לימוד הזוהר הקדוש הרמזו בהמשך "אם רזה" אותיות זהר. שבזכות לימוד התורה ובפרט הזוהר הקדוש שמתחזקים בו, זוכים ליקח מפירות הארץ הרוחניים, וזה צריך לדעת אם זוכים או לאו.

"היש בה עץ" (יג, כ).

כחו של צדיק

אמרו בגמרא (ב"ב טו.) רבא אמר: איוב בימי מרגלים היה. כתיב הכא (איוב א, א): "איש היה בארץ עוץ, איוב שמו", וכתיב: "היש בה עץ". שואלת הגמרא: וכי 'עץ' דומה ל'עוץ'? אלא אמר משה לישראל: ישנו איוב שהאריך שנים רבות כעץ, ומגן על דורו - כעץ המגן בצל שלו מפני החמה.

וכן מצינו, שהמשיל בכל מקום את הצדיקים לעץ: "צדיק כתמר יפרח, כארו בלבנון ישגה" (תהלים צב, יג) - שהוא קיים לשנים רבות. ואילו את הרשעים לעשב: "בפרוח רשעים כמו עשב" (שם צב, ח) - שנות הרשעים קצרות. (מהרש"א שם).

האדם נמשל לעץ השדה - הנה יש אילן שמוציא פירות, ויש שאינו מוציא פירות. עץ שמוציא פירות, שנותיו ארוכות, לפי שמזבלים ומשקים אותו תדיר ואין כורתים אותו. אבל אילן סרק אינו מאריך ימים, לפי שכורתים ממנו להסקה, או לבנין וריהוט.

איוב צדיק היה, לכן נמשל לעץ עושה פירות, ששנותיו ארוכות, שהפירות גורמים לו שיאריך ימים. ("בן יהודע שם).

ההספדים על איוב

ולהלן כתוב "ארץ אוכלת יושביה", וכתב רש"י: "בכל מקום שעברנו מצאנום קוברים מתים". והביא החיד"א (דבש לפי מערכת כ' אות ז'), כי היה מנהגם להשהות מתיהם בארון ולא לקוברם עד שימות אדם חשוב, ואז יקברו אותם עמו, כדי שיליץ עליהם בדיון, ויכנסו עמו לגן עדן... לכך כשמת איוב, קברו את מתיהם.

בכל מקום שהמרגלים עברו - עסקו בהספד, שהיה איוב אדם חשוב מאד, ובכל המקומות התאבלו עליו והספידוהו. (סוטה לה.) שתי הסיבות קשורות זו בזו: כדי שלא תגן זכותו על בני הארץ, ושיהיו טרודים בהספדו ולא ישימו לב למרגלים. (רש"י מסכת סוטה שם).

"היש בה עץ" - איוב גלגול של תרח היה. 'עוץ' - שהיה מתחילה עובד צלמים ורתח להקב"ה בהיותו תרח. ("מגלה עמוקות" אופן יח).

"וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה... ויבואו... ויעדו יחדיו לבוא לנוד לו ולנחמו". (איוב נ, יא).

אמרו חז"ל (ב"ב טז: ע"ש) שבין כל אחד ואחד מרעי איוב היה מרחק עצום. אם כן, מהיכן הם ידעו את שארע לאיוב? אלא, שלכל אחד מהם היה כתר, ובו שלשה פרצופים, ועל כל פרצוף חקוק שם, וכשבאו ייסורים על אחד היה פרצופו משתנה. או שהיו לכל אחד מהם שלשה עצים ועל כל אחד חקוק שם. ברגע שהעץ היה נובל, היו יודעים כי אותו חבר נמצא בצרה!

ואילו המהרש"א סבור, כי יתכן שהיה זה כישוף. ה"דברות משה" לעומת זאת כותב, כי "אפשר שכיון ששלשתם היו חסידי אומות העולם ונביאים, נעשה להם דבר זה בדרך נס על ידי תפילתם". וזהו מה שנאמר "היש בה עץ"!

מקום קבורת איוב

על מקום קבורת איוב יש מסורות ודעות רבות. (זאת מלבד לדעות הרבות שיש בגמרא ובמדרש מתי והיכן היה איוב...) לפחות שמונה מקומות 'מתהדרים' בכתרו של איוב, מהם שלושה כפרים בארץ... לבנון, איסטנבול, ואפילו בוכרה הרחוקה... רבינו אשתורי הפרחי כתב, כי מסתבר ש"ארץ יעזר" בירדן היא ארץ עוץ, שם מקום מיוחס לאיוב וקורין אותו: "דיר איוב". ("כפתור ופרח" י"א מסלול ו).

"והימים ימי בכורי ענבים" (יג, כ).

ימים בהם שולט ס"מ

מובא בספר פנינים משלחן הגר"א: והימים ימי בכורי ענבים, לשם מה נזקק הפסוק לסיום זה, הלא מתוך שהחזיקו אשכול ענבים - יודע אני שהיו אלה ימי בכורי ענבים, אלא ביקש לרמוז בזה, שהסטרא אחרא, שהוא הס"מ, התחבר אליהם בהליכתם. שכן סופי תיבות של והימים ימי בכורי ענבים המה גימטריא של ס"מ.

והגאון ר' שמשון מאוסטרופולי אומר, שימים אלו הם ימים קשים שאין מזלם טוב, ושולט בהם הס"מ, והם ימים שבין י"ז בתמוז לט' באב ששולט בהם יצר הרע, והרמז לזה: "ימי בכורי ענבים" האותיות שקודם אותיות

'ענבים' (כשהוא חסר), לפני האות ע' יש אות ס', לפני האות נ' יש אות מ', לפני האות ב' יש אות א', ולפני האות מ' יש אות ל', הרי סמא"ל, לרמזו שימים אלו שייכים לו.

ולפי זה כתב הרה"ק מקומארנא זצ"ל בחומש 'היכל הברכה', שיש להזהיר לבעל קורא, שלא לסיים הקריאה של העולה הראשון במלת 'ענבים' כיון שמרמז על סמא"ל, וכתבו דענבים מרמז על דין, דאותיות הקודמות לאותיות ענבים סמא"ל.

"אֶפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלַת מְאֹד" (יג, כח).

בית עגול לא מטמא בנגעים

'בצורות' לשון חוזק, ותרגומו 'כריכן', לשון בירניות עגולות, ובלשון ארמי כריך, עגול (רש"י).

הגאון רבי שלמה קלוגר (הובא בספר 'שיחת חולין של ת"ח החדש' דף א' ע"ב) מבאר כך: הנה רש"י בפרשת מצורע (ויקרא יד, לד) כתב שנגעי הבתים היו טובים לישראל, היות והכנענים הטמינו כספם וזהבם בקירות הבית, וע"י שהיו נותצים את הבית מחמת נגעיו, היו מתגלים האוצרות. והנה, אמרו במשנה נגעים (פי"ב משנה א) דבית עגול שאין בו קרן זוית - אינו נטמא בנגעים.

וזהו שאמרו המרגלים, אתם חושבים שתמצאו שם כל טוב ממה שהטמינו הכנענים את אוצרותיהם ע"י נגעי הבתים? דעו כי יש שם בתים עגולים, והדין הוא שהם אינם מטמאים בנגעים, וממילא לעולם לא תמצאו את האוצרות, ושפיר היה בזה הוצאת דיבה רעה.

"וַיְהִי כִּלְבָב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֶה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (יג, ל).

להכיר את הכוחות הטמונים

רבים מאיתנו חשים לעיתים קרובות למדי כאילו הגיעו לקצה גבול היכולת במילוי חובות ומשימות המוטלות עליהם. הביטויים "זה לא בשבילי", "אני לא מסוגל" - נשמעים השכם והערב בכל זמן ומקום. צריך לזכור, כי מהשמים מנסים כל אחד ואחד על ידי שמסתירים ממנו את ההכרה האמיתית ביכולתו ובכוחותיו, ומתוך כך נוצרת באדם תחושה מדומה כאילו הוא אינו מסוגל ואינו יכול, בה בשעה שאצורים בו כוחות גדולים ועצומים.

בשם רבי חיים מברסק זצ"ל מובא ביאור נפלא על הפסוק (תהילים מט, כא) "אדם ביקר ולא יבין נמשל ככהמות נדמו". כידוע, הסוס הינו בהמה בעל כוח רב המשמש את האדם בהובלת משאות וכדומה. והנה למרבה הפלא, האדם שכוחו דל, רודה בו ומעביד אותו. ואם ישאל השואל: מדוע אין הסוס מתמרד? הלא כוחו רב להשיב לבעליו מנה אחת אפיים על הצלפת שוטו ועל רדייתו בו? התשובה לכך היא, שכפי הנראה אין הסוס מודע לכוחות הגלומים בו, שכן אילו ידע, בודאי היה קם על בעליו.

לפי זה יוסבר הפסוק: "אדם ביקר" - יש לו נשמה יקרה וגנוזים בו כוחות גדולים, "ולא יבין" - היינו, שאינו מודע לכוחות הטמונים בו. "נמשל ככהמות נדמו" - דומה הוא לבהמה שמושל בה האדם אף שהוא חלש ממנה, והיא אינה מודעת לכוחות שבה.

כך, המרגלים שאמרו "לא נוכל לעלות" - לא האמינו ביכולתם ואף כפרו ביכולת ה' לעזור להם, באומרם "כי חזק הוא ממנו". ומכיון שחשבו כי אינם מסוגלים, הוציאו דיבת הארץ רעה כדי להצדיק את תחושתם.

יסוד זה למד הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו "דרש משה" מן ההוספה של רש"י שכתב 'והוא אומר עשו סולמות', כי בכך הביע כלב את עוז רצונו לעשות את דבר ה', גם אם הדבר נראה בלתי אפשרי ובלתי יתכן, אם רק ישכיל להכיר ולנצל את כוחותיו הגדולים החבויים בו, יראה שסיכוייו לעלות ולהתעלות יותר ויותר. ובדבריו אלה סלל את הדרך לכל בני עליה המבקשים לעלות ולהתעלות במסילה העולה בית אל.

"עֲלֵה נַעֲלֵה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (יג, ל).

בזכות מיכאל נוכל לה

'עֲלֵה' כתיב (לשון עבר), כלומר, כבר עלה מיכאל שר ישראל ונתיישב בה, וא"כ נעלה גם אנחנו ונתיישב בה, ואין שום פחד, כי כך המדה לעולם, שמלאך הממונה על האומה מתיישב בה תחילה. ולכן 'עלה' גימטריא 'בא מיכאל', ואם יכול המלאך לישב בה - נוכל גם אנחנו.

"אֶרֶץ אֲכַלֶּת יוֹשְׁבֶיהָ" (יג, לב).

הכל משמים והכל לטובה

אמרו רבותינו (סוטה לה). דרש רבא: אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה. אני חשבתיה לטובה, דכל היכי דמו - מית חשיבא דידהו, כי היכי דנטרדו ולא לשאלו אבתרייהו. דהיינו, כל מקום שהגיעו, מת באותו מקום האיש החשוב שלהם כדי שיהיו טרודים ולא יתעניינו במרגלים. והם חשבו לרעה, שאמרו: "ארץ אוכלת יושביה היא".

אם נבחן את כוונת המרגלים נראה, שהם רצו לדבר רעה על ארץ ישראל, על כן הם פירשו כל דבר שראו כראיה וחיזוק לדיבה שהם חישבו להוציא על הארץ המובטחת. בכך הם גרמו בכייה לדורות.

מאורעות מעין אלו, מתרחשים גם בחיינו. תופעות רבות ואף לא שגרתיות נגלות לעינינו, צרות שונות פוקדות אותנו, ואין אנו מבינים שבסופו של דבר הקדוש ברוך הוא חשבה לטובה.

בספר "אמונה שלמה" (פרשת שלח עמוד קס"ז) כתב, כי לעולם לא נוכל לדעת כיצד מנהל הקדוש ברוך הוא את העולם. שיר שכולו טון אחיד אינו שיר, בכל שיר יש עליות וירידות. בשירת חיינו יש עליות וירידות ללא הרף, ואל לנו לשאול שאלות.

מסופר על יהודי אשר נכנס לבעל ה"פני מנחם" וקונן על רוע מזלו: הוא ניכשל על כל צעד ושעל, הצרות רודפות אחריו וחיייו קשים. הוא מרגיש ששמו "מקלות" בגלגליו. אמו לו ה"פני מנחם": "מכוננת נוסעת מהר יותר מטנק, אולם הטנק יכול להעפיל בהרים, דוקא כי יש לו מקלות בגלגלים..."

כל מה שעושים - הכל מהשמים

ב"מסילת ישרים" (פרק יט) מובא, כי בזמן הדוחק והצרה, על האדם להשיב אל עצמו, שכל מה שעושים לו מהשמים זה לטוב גמור, וזה כי אפילו הצער והדוחק הנראה בעיניו רעה, איננו באמת רע אלא טובה אמיתית. וכמשל הרופא החותך את הבשר או את האיבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות, שאף על פי שהמעשה אכזרי לכאורה, באמת אינו אלא רחמנות להיטיבו באחריתו, ולא יסיר החולה אהבתו מהרופא בעבור זה המעשה, אלא אדרבה יוסיף לאהבה אותו.

כן הדבר הזה, כשיחשוב האדם שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמו - לטובתו הוא עושה, בין שיהיה בגופו, בין שיהיה בממונו. ואף על פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה טובתו, ודאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו לה' יתברך מפני כל דוחק או כל צער, אלא אדרבה תגבר ונוספה בו תמיד.

צריך לזכור תמיד, כי בעולם שלנו הכל טוב. רק שאנחנו עיוורים ולא באמת יכולים לראות פנימה. וכאן הבחירה שלנו להתעצב ולכעוס למה הקדוש ברוך הוא לא תכנן את הדברים כמו שאנחנו רצינו, או לבחור להסתכל על העולם בשמחה, ולהבין שהעולם יכול להיות נפלא אם נתבונן בפנימיותו, ונבין שאין רע יורד מלמעלה.

מי שנותנים לו כוס של ברכה צריך להודות לה'

וזנה מבארים בספרי חסידות את מאמר רבותינו (ברכות נה). על "מי שנותנים לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך, מקצרים לו את ימיו". כי "כוס" בגימטריא אלוקים, שזה שם של מידת הדין, וגם 'יין' זה דין, כמו שכתוב (משלי כג, לא): "אל תרא יין כי יתאדם". כי אדם רומז לדין, ולכן יין מורה על מידת הדין.

ואם כן, נפרש כך: "מי שנותנים לו כוס" - שזה דין, "של יין" - המרמז על דין, "ואינו מברך" - אינו אומר תודה לה', אלא יש לו קושיות ותרעומות - "מקצרים לו את ימיו". מי שה' נתן לו בעיה, והוא אינו יודע לומר 'תודה' גם על הבעיה - דבר זה מקצר ימים. אם ה' נתן לך בעיה - אמור לו תודה, היה שמח בבעיה! וכי אתה יודע מה צריך היה להיות במקומה?! יש לך מושג איזו צרה צרורה היתה צריכה לנחות על ראשך - והקדוש ברוך הוא הציל אותך ממנה, והחליף אותה בבעיה שהציב בפניך?!

אדם לעולם אינו יכול לדעת מה היו אמורים לזמן לו חיינו, וכיצד הצילו הקדוש ברוך הוא, עליו להאמין ש"כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא - הכל לטובה". זאת ועוד, אדם לא יודע לאן ולאלו כיוונים תפתח הבעיה שלו. פעמים רבות כל כך אנו רואים ש"אבן מאסו הבונים - היתה לראש פינה", ומה שנראה היה כצרה צרורה - התברר חיש מהר כרווח והצלחה.

השטרות שנפסלו

בספר "בך בטחנו" מסופר: בשנת 1933 למניינם, המפלגה הנאצית עלתה לשלטון. רוב תושביה היהודים של אירופה, אינם מייחסים משמעות מיוחדת לעניין, אך חלקם חוששים ואפילו מאוד מהבאות. הסב ובני משפחתו, היו אנשים אמידים מאוד, בעלי נכסים ומפעלים רבים. הם נמנו דווקא על הסקטור השני. הם חשו היטב בבערה מתחת לרגליהם והחליטו לעזוב את גרמניה. מכרו את רכושם, סיימו את עסקיהם והיגרו להולנד.

בטרם צאתם, נתן הסב הוראה לבנק הגרמני להמיר את כל הכסף המצוי בחשבוננו לרובל רוסי - שהיה אז מטבע חזק - ולהעבירו להולנד. בוקר אחד, קורא הסב את העיתון ולפתע חשכו עיניו... הכותרת זועקת שרוסיה מבטלת את המטבע הישן, ומנפיקה מטבע חדש. היא נותנת ארכה בת ימים ספורים להמיר את המטבע הישן בחדש, וגם לא בערך מלא, אלא באופן מוגבל לכל נפש. הוא יודע שכל כספו בדרך להולנד, ועד שהמשלוח יגיע - הרובל הרוסי לא יהיה שווה מאומה.

במילים אחרות: ברגע אחד הפכו בני המשפחה לעניים מרודים. לא קשה לתאר את תחושת האכזבה, הצער והיגון... מעטים אנשים שליבם יכול לעמוד להם בשעה קשה שכזו... המשפחה השלימה עם הגזירה. הם הגיעו למסקנה שאין להם מה לחפש יותר בהולנד, והחליטו לעלות לארץ ישראל.

רכשו בני המשפחה 'סרטיפיקטים' [-אשרות עליה], והפליגו באונייה לארץ ישראל. בשנת 1940 פלשו הגרמנים להולנד. שמונים אחוז מיהודי הולנד נרצחו, הי"ד.

נתאר לעצמנו מה היה קורה אילו רוסיה לא היתה מבטלת את המטבע הישן. אילו היו לשטרות האלו ערך כלכלי, הם היו משתקעים בהולנד עם כספם ורכושם - אך מירב הסיכויים שכספם היה נשאר, אבל הם לא... אין ספק, שכאשר בני הזוג קיבלו את הידיעה על ביטול המטבע, צצו במוחם שאלות רבות: למה זה קורה? למה זה מגיע לנו? ועוד תמיהות. עברו כמה שנים - והתשובה עלתה מאליה... אוי ואבוי אם המטבע לא היה נפסל...

פעמים רבות, עומדים אנו בפני התרחשויות ואירועים שונים, אשר בשעת התרחשותם נראים לכאורה תמוהים ובלתי מובנים. רק לאחר זמן, ככלות הכל, מתברר עניינם ואז מבין האדם למפרע מדוע ולמה באו.

הבושה שהצילה

מסופר על רבי משה, יהודי המקפיד על קלה כבחמורה, ואיש עסקים מצליח, אשר חבריו לעסקים המליצו לו לטוס למרוקו, ארץ מוסלמית לחלוטין, יחיד, יהודי, שיהיה עליו להסתובב בין מיליוני ערבים - ויתר על ה"תענוג". חבריו לא הרפו, והסבירו עד כמה נסיעה זו כדאית עבורו.

הימים ימי "הסכם אוסלו", מרוקו פתחה את שעריה בפני היהודים, ויהודי שכמוהו המצויד בדרכון אמריקאי, בוודאי יכול להיכנס למדינה זו. בסיכומו של עניין, השתכנע שאכן מפסיד הוא את הזדמנות חייו, שכן השוק שם זול מאוד. ר' משה קנה כרטיס, ואכן, מרוקו האירה לו פנים מהרגע הראשון. הפקיד בשדה התעופה חיך אליו וקיבל את פניו בצורה מושלמת, גם נהגי המוניות המקומיים היו חביבים, ושמחו לראות יהודי ביניהם.

"**אני** זוכר", סיפר אחד מהם באנגלית, "שהיו לנו פה הרבה שכנים יהודים, אנשים נחמדים היו, שקטים וחכמים, חבל שהלכנו לפלשתיין הרחוקה ולא נשארנו איתנו פה", כך משעה לשעה חששותיו דעכו. בשיחת הטלפון הראשונה שעשה מהמלון המפואר בו השתכן לאשתו המודאגת בברוקלין, סיפר כי דאגתו היתה לשווא. "האנשים פה נחמדים ומאירי פנים", אמר, "אין שום סיבה לפחד". גם כשנסע לפגישותיו העסקיות, חש את אותה תחושה, אנשי העסקים המקומיים היו חביבים, והעסקאות שהציעו היו יותר משתלמות ממה שחשב שיהיו. מחירים טובים והוגנים, תנאי תשלום נוחים, ובעיקר סחורה משובחת וטובה. המקומיים היו להוטים להגיע להסכם עם איש עסקים אמריקאי ועשו ככל יכולתם לרצותו.

משהגיע לשדה התעופה לחזור לביתו, הרגיש שמשהו בתדמיתם של הערבים נסדק. הרמקול בשדה התעופה הכריז שנוסעי הטיסה לנוי יורק מתבקשים לגשת לשער העליה למטוס. אסף מיודענו את חפציו, וניגש לשער וגילה שכל הסובבים אותו היו ערבים. בטיסה בהלוך היו הרבה תיירים אמריקאים, הוא הרגיש לא נעים להיות מוקף כולו בערבים בלבד. סוף סוף עלה למטוס, והתיישב במקום השמור לו במחלקת העסקים, כשהוא רוצה לראות את עצמו כבר בבית. עוד ועוד נוסעים עלו למטוס, גודשים אותו יותר ויותר, עד שהמטוס היה מלא לחלוטין. הוא חיכה שהדלת של המטוס תיסגר, אך מסיבות נעלמות המטוס התעכב.

לבסוף התברר, כי ערבי נכבד ונשוא פנים עלה בכבודות במדרגות העולות למטוס, כולו מתנשף מטרחת הדרך, נכנס פנימה כשהוא מנופף בכרטיסו, אך מה לעשות והמטוס מלא כבר לחלוטין, ולא נותר מקום אחד ריק. השייח' לא ויתר על הטיסה, סקר את המטוס מקצה לקצה, נוכח לדעת שאכן אין מקום ריק, ואז חזר אל מחלקת העסקים, שם נעמד מול ר' משה ואמר: "קום יא יאהוד ותן לי לשבת". משה היה המום. למה שיקום? והרי זהו מקומו, הוא שילם עליו בכסף מלא, ואין שום סיבה שיוותר עליו, ולמה שיפנה את מקומו לשייח' שהחליט להתיישב במקומו? אך השייח' נעמד בעקשנות וחזר על דבריו כשקולו גובר: "תקום כבר!". נוסעי המטוס היו אדישים למתרחש. יקום או לא, אין זה מעניינם כלל. אך כשהדברים התחילו להתלהט, והטונים של השייח' גבהו, החלו הנוסעים לחוש שייכים לאירוע. לצד מי הם יעמדו? עוד ועוד נוסעים התחילו להתערב, תחילה בלשון של: "מה איכפת לך, תיסע במטוס הבא". צוות המטוס לא התערב בנעשה, הם נתנו לנוסעים לסגור את האירוע ביניהם. מרגע לרגע הלכו הקולות וגברו, כשהם תובעים ממש לקום, וכשראו שהוא מתעקש, החלו לאיים ממש. עד שאחד מהם סינן מבין שיניו: "אם לא תקום ותרד עכשיו מהמטוס, פה יהיה סופך". אז נשברה נחישותו, קם בבושת פנים וירד מהמטוס. מושפל נסע למלון חזרה, קיבל את החדר שעזב אך לפני שעות ספורות, והתקשר לאשתו כדי להודיע לה על האיחור בהגעתו הביתה. אשתו שמעה את החדשות בצער. היא רצתה כבר לראות את בעלה בבית הרחק מאותה מדינה ערבית, והנה יש עיכוב. משה הרגיע אותה באומרו: "כל עכבה לטובה, כנראה שכך היה צריך להיות, וזה רק לטובתנו". בחינת "ניבא ולא ידע מה ניבא".

שעות מספר לאחר שהמטוס ממנו גורש בבושת פנים המריא אל דרכו הארוכה כשהוא מלא וגדוש בנוסעים, קרתה לו תקלה קשה, והוא התרסק בבת אחת וצלל כשהוא אפוף בלהבות אש אל מימי האוקיינוס האטלנטי הקפואים, לא מותיר אחריו אף לא ניצול יחיד בחיים. התברר למשה, כי השייח' החצוף היה לא פחות מאשר שליח טוב משמים בכדי להצילו ממוות קשה ובטוח.

משה חזר לניו יורק בריא ושלם, כשהוא עדיין המום מהצללתו המופלאה. לרגל אותה הצלה חשובה, ערך בבית הכנסת סעודת הודיה גדולה וחגיגית להודות לבורא על הנס שנעשה לו.

את הישועה רואים רק לאחר זמן

בספר "אמונה שלמה" כתב, כי לפעמים אירוע שקורה לפני שנים - נותן את אותותיו רק לאחר זמן רב, ורק אז האדם מבין שכל מה שקרה לו - לטובה קרה, אפילו שאותה שעה קשה היתה. אך "יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו" הקב"ה מנווט ומנהל את הבריאה, ואנו רואים את הישועה רק לאחר זמן רב.

סיפר רבי שאול שטרן - יהודי ניצול שואה במחנה עבודה, שהרכיב משקפיים עם מספר גבוה. הוא מאוד פחד שישברו לו את המשקפיים, ולכן הוא החביא אותם מתחת לדרגש שלו. יום אחד, כשהוא קם בבוקר הוא הבחין שדרכו לו על המשקפיים, המשקפיים נשברו, ולא היתה אפשרות להרכיב אותם. עמד ואמר: "ריבונו של עולם, אני בקושי רואה ללא המשקפיים, לא מספיק כל הצרות שיש לנו פה, הרעב והצמא ועכשיו גם להיות בלי משקפיים?". לפתע הגיע הקאפו ואמר, שכל בעלי המשקפיים ילכו לצד שמאל מיד. כל מי שהרכיב משקפיים - הלך לצד שמאל. אחר כך התברר, שכולם נשלחו לתאי הגזים.

אמר ר' שאול לעצמו: "נס ששברו לי את המשקפיים, קיבלתי את החיים במתנה".

לאחר מכן שאלו הנאצים, אם יש פה מישהו בעל ידע ברפואה, הוא לא היה רופא, אך בכל זאת הוא אמר שהוא רופא. הוא הבין קצת בכימיה, וכך מינוהו לרופא במרפאת המחנה, ותפקידו היה להכין ולרקוח תרופות, וברוך ה' הציל הרבה יהודים ונתן להם תרופות. במרפאה היה הרבה אוכל, והוא לקח לעצמו יותר אוכל, אותו היה מחלק לאחיו המעונים.

נמצא, כי זה שנשברו לו המשקפיים זה היה נראה לו אסון נורא, אך בזה דוקא היתה ההצלה שלו!

כשאומר הכל לטובה - מתהפך לטוב

ומפורש הוא בשולחן ערוך (או"ח סי' רל סעי' ה) "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה שעושה ה' זה לטובה", והנה, הסימן בשולחן ערוך בו הוא נפסק להלכה הוא ר"ל - ראשי תיבות רגיל לומר.

ועל גודל התועלת באמירה זו, מובא בספר 'קדושת לוי' לרב הקדוש מברדיטשוב זי"ע (בשלה, ד"ה במדרש בשם הבעש"ט) שעל ידי האמירה והמחשבה שהכל לטובה - מתהפך ממש לטובה ולברכה, וזוכה לראות במו עיניו שזה באמת לטובה.

הבה ונתבונן נא, היאך יש לזה כוח גדול, שעל ידי שמאמין ואומר שזה לטובה, הכל באמת מתהפך לטובה גדולה מאוד? אלא, שכידוע הקדוש ברוך הוא - טוב לכל, "ומאיתו לא תצא הרעות" וכו', אלא שהמקטרגים המה אלו שמסיתים אותו כביכול שהקדוש ברוך הוא אוהב משפט, אבל ברגע שהאדם מאמין שהצער והיסורים הם טובה גדולה, אזי למה שיקטרגו נגדו, ובכך גם ירויח את ה"טובה" הזאת, ואז הם משתתקים וממילא הכל נהפך לטובה, שאם אלו המקטרגים שותקים - הקדוש ברוך הוא הטוב והמטיב כבר מהפך הכל לטובה.

"וְיִשָּׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֵנֶק מִן הַנְּפִילִים" (יג, לג).

לדמותם של הנפילים

הנפילים - ענקים, מבני שמחזאי ועזאל, שנפלו מן השמים בימי דור אנוש (רש"י).

ובזוהר הקדוש (דף קס:) מבואר באורך, מה שמצינו שלושה מיני שמות על אותם גבורים: נפילים, ענקים, רפאים. ומבאר ר' חייא, שבתחילה כשהפיל הקב"ה את עזא ועזאל מן השמים, היו נקראים נפילים, ונתגשמו ונתלבשו בגוף בני אדם, ואח"כ כשנתחברו בבנות האדם והולידו מהם, היו נקראים הבנים ענקים, אמנם כוחם נחלש קצת לעומת כח אביהם, משום שנתגשמו יותר, ונחלש חלק העליון של המלאכים מהם, והבנים שלהם היו עוד יותר חלשים, משום שנחלש עוד יותר החלק העליון של המלאכים בהם, וע"כ נקראו רפאים ע"ש שנחלשו (מלשון כי "רפים" הם). וכתב שם, שעוג מלך הבשן כבר היה מהרפאים, והיה פסולת שלהן, וכמבואר בפרשת דברים (ג, יא): כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים.

לעת זקנתם מת מחצית גופם התחתון, שהיה מצד זרע אדם, ומחציתם העליון שהיה מצד המלאכים עמד חי, כי אין המוות שולט בחלק המלאכים, אבל כיון שמחצית גופם היה מת, מאסו בחייהם, והיו לוקחים עשב מעשבי השדה שהיה סם המוות, וזורקים אותו לפיהם, עד שמתו (כנראה להמית לגמרי את הגוף ולהפריד אותו מן החלק העליון). וקצתם היו משליכים את עצמם לים הגדול וטבעו ומתו, ומשום שהיו מצויין להרוג את עצמם נקראו רפאים שפירושו מתים, עיי"ש

"וַיִּנְהַי בְּעֵינָיו כַּחגָבִים" (יג, לג).

בקליפה אחת של רימון התחבאו כל המרגלים

אמרו, מעשה היה בבתו של ענק שנכנסה לפרדס ואכלה רימון אחד, והשליכה קליפתו. והיו המרגלים מתחבאים שם, כיון שראו אותה קליפה, היו סבורים שמערה היא, ונכנסו כולם לתוכה שנים עשר איש, וההיא שאכלה רימון אמרה אלך ואשליך את הקליפה שלא יראה אבי, נכנסה והשליכה אותה חוץ לפרדס, אמרו זה לזה: ראה גבורתה מה שהיתה סבורה שאנו חגבים, וכיון שבאו אצל ישראל, אמרו להם: ונהי בעינינו כחגבים. (תוס' שאנץ על גליון הגמרא בסוטה לה. וכן הובא בהדר זקנים במדבר יג, ב).

ויש אומרים, שאחד מבני ענק מן הנפילים מצאם ולקחם בבגדו, כמו שנושאים את החגבים. (ילקוט מאור האפלה).

נמלים יש בכרמים כאנשים

מובא בשם הגר"א מווילנא זי"ע, כי בעיני הענקים היו נראים המרגלים באמת כחגבים, לא שחשבו שהמה אנשים רק קטנים כחגבים, וזה האות, ממה שכתב רש"י ז"ל שמענו אומרים נמלים יש בכרמים כאנשים, ואם ידעו שהם אנשים רק שקטנים הם כחגבים, היה להם לומר: אנשים יש בכרמים כנמלים, אלא שמע מינה כי בעיניהם היו נראים כחגבים, רק שיש להם צורה כאנשים. וזהו שנאמר: ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם, כלומר בעיניהם היינו כחגבים ממש.

מנין ידעו המרגלים כיצד היו בעיניהם

הסבר נוסף מחודש ומעניין, כתב על כך הגאון רבי יצחק חיות, אב"ד סקאליא ובעל "זרע יצחק" (כפירושו לתהלים יז, ח):

דוד המלך מבקש (שם): "שמרני כאישון בת עין". ויש לבאר, ש'בת עין' נקראת 'אישון' משום שנראה בה צורת איש קטן. מאחר שבת העין היא קטנה, נצפה בה האיש העומד מולו במימדים זעירים. ככל שתהיה גדולה יותר - גם האיש המשתקף בה יראה גדול יותר.

ואם כן, זו כוונת המרגלים: "וכן היינו בעיניהם", כלומר: באישון עיניהם של אותם נפילים, שהם גדולות כל כך, עד שכאשר נצבנו מולם נשקפה דמותנו באישון העין שלהם - ממש בגודל האמיתי שלנו, ואם העין כל כך גדולה - צאו וחשבו כמה הם עצמם גדולים וענקים.

"וַיְהִי בְעֵינֵינוּ בְּחַגְבֵּים וַיִּכֶן הַיַּיִנוּ בְּעֵינֵיהֶם" (יג, ג).

יודע אני שאני לא עכבר אבל החתול לא יודע...

הכתוב (דברי הימים ב' יז, ו) אומר: "ויגבה לבו בדרכי ה'", ולמדנו, כי על האדם להזהר שלא יהא 'זנב' אחרי חברו הרע, אלא בעוז ותעצמות יכריז ויאמר 'אדם חשוב' אני, אין מכבודי להתרועע עם חלשים אלו... הא למה הדבר דומה? לנער אחד שנכנסה בו רוח שטות, עד שנדמה בעיני עצמו כ'עכבר'... יומם ולילה התהלך הנער והסביר לכל סובביו באר היטב כי באמת עכבר הוא, שרץ השורץ על הארץ... משהחריף המצב, שלחוהו לבית המשוגעים, שם טיפלו בו זמן ארוך להפוך מחשבת שטות זו, ולהכניס לידיעתו שאינו עכבר אלא אדם מן השורה. ויהי היום, והחליטו המומחים שהבחור כבר הבריא בנפשו והרי הוא כבר כאחד האדם, הזמינו את הנער אליהם ושאלוהו מהו ומה טבעו, והנער צעק, 'אדם אני ולא עכבר... אינני עכבר... אינני עכבר'... מששמעו מפיו כך - שחררוהו לדרכו.

לא עברו כמה רגעים, והבחור החל רץ ברחובה של עיר, שאלוהו בני משפחתו, ממי הינך בורח, ויען הבחור מתוך רעדה, ראיתי חתול ברחוב... וממנו הנני בורח כל עוד נשמתי באפי, כי כן משפט העכברים לפחד מן החתולים האוכלים אותם בעודם בחיים... המשיכו לשאלו, הלא זה עתה שמעונך מכריז ואומר בריש גלי שאינך עכבר אלא בן אנוש, ומה לך לפחד כי אתא שונרא (חתול)? ענה הבחור ואמר: אכן, אני הנני כבר יודע ומכיר בכך שאדם אני ולא עכבר, אך חוששני שמא החתול אינו יודע מכך, ויבוא לאכול את בשרי... מכך רועדים ידי ורגלי.

דוגמת כן נראה זה המתפעל מחתולי רחובה של עיר, ומתפתה להלך אחרי טומאת הרחוב... מה לך מתפעל, וכי אינך רואה שאין לך מה להתפעל מאותו 'ידיד' המושך אותך, הלא אין זה אלא דמיון בעלמא... ואך כסיל ובער ילכו במועצותיהם אחר שטויותיו של יצר, כי מי שפוקח את עיני שכלו רואה, שהכל שקר ורעות רוח, אין בו ממש. (באר החיים ספיה"ע עמ' סג).

"וּתְשֹׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא" (יד, א).

עמודי בית המקדש מורידים דמעות על חורבן הבית

דבר פלא מובא בסדר הדורות (ג"א תתכ"ח בשם בעל מסעות בנימין), שברומי בבית תפלה עומדים עמודי נחושת שעשה שלמה המלך, וחקוק על כל אחד שלמה בן דוד, ובכל שנה ביום תשעה באב, מוזיעין העמודים כאילו שפכו מים עליהם. ע"כ.

"וַיַּעֲבְדֵי כָלֵב יַעֲקֹב הַיְתָה רִיחַ אַחֲרַת עַמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָיו" (יד, כד).

וידויו של השאגת אריה

פירש רש"י: "וימלא את לבו אחרי, וזה מקרא קצר". ועדיין יש מקום לבאר את הדברים. **אומרים**, שה'חתם סופר' אמר שהוא מקנא בוודויו של ה'שאגת אריה'. ומה היה הוידויו של ה'שאגת אריה'? לפני פטירתו, הגיעו אליו אנשי ה'חברא קדישא' כדי שיאמר וידויו, אך הוא דחה אותם ואמר: "אין לי צורך בוודויו, כי לא חטאתי! אך אין זה בגלל איזו צדקות מיוחדת, פשוט מאד לא היה לי זמן לעשות עבירות!"... **אמר** ה'חתם סופר': כזוה וידויו אני מקנא! מי שכל כולו דבק במצוות, אין לו זמן לעשות עבירות. ויתכן לומר, שזוה הפירוש 'וימלא אחרי'. הוא מילא את לבו אחרי, כל הלב שלו היה מלא אחרי הקב"ה, ממילא לא היה לו מקום לחטוא. (יחי ראובן).

השאגת אריה הלך לגלות וחזר בו

ובדרך אגב, ישנו מעשה נורא מה'שאגת אריה' אותו סיפר הרב מבריסק, ששמע מאביו רבי חיים מבריסק, ששמע מה'בית הלוי', ששמע איש מפי איש עד ר' חיים וואלוז'ינר. המעשה ידוע, אך למרות זאת כדאי לחזור עליו. מעשה זה סיפר רבי שלום שבדרון כשהגיע פעם לשיבה קטנה של פוניבז' ודיבר בפני הבחורים ואמר: אני מבקש שכל אחד יקח חברותא וביחד יחזרו על הסיפור! ובכן, הסיפור היה כך:

כידוע, היו גדולי ישראל בדורות קודמים שערכו גלות. מסופר על ר' חיים וולוז'ינר שרצה ללכת לגלות, ורבו, הגאון מוילנא, אמר לו: קודם כל תעשה ניסיון, לראות אם אתה אכן ראוי ומוכן לכך. ומה הניסיון? חודש שלם עליך לישון על ספסל, לאכול לחם צר ומים לחץ, וללמוד מאה דפי גמרא בכל יום. אם אתה מסוגל לעשות זאת בשלמות, בלי שום דופי, ראוי אתה לערוך גלות. אם לא - זו איננה גלות, זה סתם ביטול תורה...

גם ה"שאגת אריה" הלך לגלות. לא עברו כמה ימים, והנה הוא חוזר מהגלות. שאלוהו התלמידים: "רבינו, מה קרה? מדוע הקדמת לשוב?" סיפר להם: הגעתי לאכסניה אחת. כמובן, איש לא הכיר אותי. חשבו שאני איזה קבצן עני, והתנהגו אלי בהתאם... התאכסנתי באכסניה, ובעת הארוחה הגישו לי צלחת מרק. הייתי שקוע בתלמודי, ובמקום להכניס את כף המרק לפי - הכף נפלה על המפה והכתימה אותה. ראתה זאת בעלת הבית, התנפלה עלי והרימה קול זעקה: "אוי ווי, מה עשית?!". אמרתי לעצמי: זהו זה, אויס גלות! אין יותר גלות!

תמהו תלמידי: רבינו, מה בכך? וכי גערה אחת של איזו בעלת בית נרגנת, זו סיבה להפסיק את הגלות!?

השיב להם ה"שאגת אריה": כמובן, אינני נבהל מצעקה של איזו באלעבוסטע [-בעלת בית], ואת הנזק המועט שגרמתי לה - יכולתי לשלם ולהמשיך הלאה בגלות. אלא שכל המהות והתכלית של גלות היא לימוד תורה בלי שום הפסקה, וכשאותה אשה גערה בי - הפסקתי את לימודי לרגע, ומיד המשכתי בלימוד כרגיל. אך כיון שנגרם ביטול תורה של רגע אחד, רגע כמימרא - זאת כבר לא גלות, אפשר לחזור הביתה!

זוהי היה הווידוי של ה"שאגת אריה" לפני פטירתו: כדי לחטוא צריכים זמן, ואני - לא היה לי זמן לחטוא, את כל הזמן הקדשתי לתורה! בכזה וידוי קינא ה"חתם סופר"... (יחי ראובן).

"יום לשנה יום לשנה תשא את עונתיכם" (יד, לד).

יום אחד מכפר על כל השנה

מרגלית נאה בפסוק זה, הובאה על ידי הגאון רבי חיים כהן רפפורט בשם זקנו (שו"ת מים חיים ח"ב באוצרות חיים בפרשתינו). לכאורה, יש מקום לתמוה על לשון הפסוק, שהרי הכוונה היתה שעל כל יום ששהו המרגלים בארץ, יהיו בני ישראל שנה במדבר, ואם כן, היה צריך להיות כתוב ההיפך: "שנה ליום שנה ליום"? אלא יש לפרש כך: "יום לשנה"? כלומר הפסוק תמה איך יצאה כזאת מלפניו יתברך, שעבור יום שחטאו יענשו בשנה שלמה, והלא הקב"ה מלא רחמים?! והפסוק מתרץ: "יום לשנה תשא את עונתיכם", כלומר, כלל זה שיום אחד יחשב לשנה שלימה, הרי הוא טובה גדולה עבורכם לדורי דורות, שכן כל השנה ישראל חוטאים לפני הקב"ה, ויום אחד בשנה - יום הכיפורים, שבו ישראל עושים תשובה, מכפר על כל השנה! יום אחד על שנה שלימה!

עוד יש להקשות, שידוע (סוטה יא.) כי 'לעולם מידה טובה מרובה על מידת פורענות אחת על חמש מאות'. ואם כן, מדוע החמיר עליהם ה' פי כמה וכמה וגזר עליהם להסתובב שנה כנגד כל יום?

ומתריצים, כי אדרבא, מידת הרחמים היא, שאמרה 'יום לשנה'. שכן על פי מדת הדין, מלבד זאת שהם לא יכלו להיכנס לארץ, גם היה עליהם למות בתוך ארבעים יום רצופים, וכך אף אחד מהם לא היה משלים את שנותיו לגיל שישים.

ומצינו במשנה (תענית ל:) כי 'לא היו ימים טובים לישראל כחמשה-עשר באב', כי בו כלו מתי מדבר. ומבאר רש"י: "דתניא, כל ארבעים שנה שהיו במדבר, בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור, והיה כל אחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו, ולמחר הכרוז יוצא וקורא: יבדלו חיים מן המתים, וכל שהיה בו נפש חיים עמד ויצא. ובשנת הארבעים עשו כן, אך למחר עמדו כולן חיים... וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו - ידעו שחשבון חדש מכוון, וכבר ארבעים שנה של גזרה נשלמו. קבעו אותו הדור לאותו היום יום טוב".

נמצא, כי מתי המדבר לא מתו במהלך כל השנה - אלא ביום אחד בלבד, ט' באב בכל שנה. כי השם יתברך ברחמיו לקח את הגזירה שימותו בארבעים יום רצופים, וקבע כי כל יום מן הארבעים ישובץ בשנה אחרת על פני ארבעים שנה, וכך רק מי שהגיע לשנת השישים היה נפטר.

מעתה יובן פירוש הפסוק: 'יום לשנה יום לשנה', היינו כל יום ייקבע בשנה אחרת, וכך ירוויחו הרבה שנות חיים.

"בַּמִּדְבָּר הִזָּה יִתְמוּ וְשָׁם יָמָתוּ" (יד, לה).

הדיבור מכריע

היה אומר רבי זאב וולף מזיטומיר (אור המאיר): "יתמו וימתו" אותיות שוות. "במדבר הזה" - ע"י דבור אחד, יכול אדם להיות תמים עם ה' או ח"ו למות...

"וַיָּמָתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לְפָנֵי ה'" (יד, לו).

תענית ביום שמתו

אמרו רבותינו ז"ל (סוטה לה). "אמר רבי חנינה בר פפא, דרש ר' שילא איש כפר תמרתא: מלמד שנשתרשב לשונם ונפל על טיבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, ומטיבורם ונכנסות בלשונם".

הנה יש לשאול על הגמ' הנזכרת דהדבר צריך ביאור מדוע נענשו המרגלים בעונש ובמיתה משונה וקשה כזו?

וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הו"ד בטור או"ח סי' תקפ): אלו הימים שמתענים בהם מן התורה, והמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב, בשבעה (עשר) באלול מתו מוציאי דיבת הארץ. וכתב על כך מרן הבית יוסף: בתשובת הרא"ש על זה שכתב בה"ג בשבעה באלול מתו מוציאי דיבת הארץ, אם על המרגלים הוא אומר, קשה על סדר המקראות, כי משמע שמתו קודם שאמר משה לישראל שימותו במדבר, ומסתמא משה לא המתין להתפלל על ישראל, ובתשעה באב התפלל, ואז אמרו ישראל חטאנו ועשו תשובה, והיאך ימותו המרגלים בשבעה באלול, כי היו מוציאי דיבת מתשעה באב עד ז' אלול, ודבריו תמוהים, ושמא מדובר במוציאי דיבת אחרים.

ולו נראה, דאפשר לומר שענשן של המרגלים היה, שמיד נשתרובה לשונם כדבר המדרש, והיו מתמצים בחולאים רעים עד ז' אלול, מה שלא היה כן לשאר מתי מדבר, שלא היתה מיתתם אלא כמשחל ביניתא מחלכא (כהוצאת שעה מחלב, עיין ברכות ח).

אבל הא קשיא לי, למה התקינו להתענות ביום שמתו מוציאי דיבת הארץ, שמחה מיבעי באותו היום, דבאבוד רשעים רינה (משלי יא, י), ושמא מתענים מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם, דמסתמא שבו ולא נתקבלו.

וכתב על דבריו הב"ח: לפי עניות דעתי, האמת הוא, דלפי שכל ישראל נענשו על ידם לפי ששמעו לקולם, ונגזרה עליהם גזירה גדולה שימותו במדבר, ועל כן מדרך התשובה קיבלו עליהם להתענות ביום זה לדורות, כדי שישומו לליבם העוון הגדול ששמעו לקול הרשעים, ולא יחזרו עוד לעשות כעצת הרשעים.

מידה כנגד מידה

בעל "עיון יעקב" מצא, כי העונש על הלשון שנשתרובה על הטבור, היא מידה כנגד מידה ממש. כי המרגלים דיברו בלשונם דיבת על ארץ ישראל, שהיא בטבורו ובאמצעו של העולם, וכמאמר הנביא יחזקאל (לה, יב): "יושבי על טבור הארץ", ופירש שם הרד"ק וזה לשונו: "ונקרא ארץ ישראל 'טבור הארץ', לפי שהיא באמצע העולם, כמו שהטבור באמצע הגוף". ומכיוון שחטאם היה כלפי טבור הארץ, על כן גם עונשם בא להם בטבורם.

עונשו של מוציא דיבת הארץ

הסיפור המדהים והמופלא שלפנינו, ימחיש לנו היטב, עד כמה חמור הוא להוציא את דיבת הארץ רעה.

איש צדיק היה בירושלים של מעלה, רבי דב סוקולובסקי שמו, נשמתו עדן. אשר סיפר את הסיפור דלהלן: בעיר מיר היה יהודי אמיד, בעל בעמיו. נכסיו היו מוצלחים וקרובים לעיר, והברכה הייתה שרוייה במעשי ידיו, באופן שלא נשקפה כל סיבה שתצדיק שינוי כל שהוא במערך חייו. למרות זאת, פשטה ביום בהיר השמועה, כי אותו יהודי מחסל את כל עסקיו ומוכר את מטלטליו. מדוע? היתכן?! התשובה לא איחרה לבוא: אותו יהודי בעל רגש חם, החליט לעקור ממקומו ולעלות לארץ ישראל, ארץ הקודש. לחון את עפרה ולקיים בגופו מצוות ישוב ארץ ישראל.

בבוא יום הפרידה, התאספו בני העיירה להיפרד ממנו ברגשי קודש, בערגה לארץ הנכספת ובקנאה סמויה על שזכה הוא למה שאחרים לא זכו - לעלות לארץ ישראל. אף הוא ענה כנגד המברכים: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" כולנו יחד, ומשם הועיד פניו ירושלימה.

עברו שבועות ואולי חודשים. האירוע היה כבר ונשכח, אלמלא ביום בהיר הופיע פתאום היהודי בשערי מיר. הוא חזר, שב על עקבותיו. מה קרה? גם הפעם התאספו כל בני העיירה לבית הכנסת, והפעם כדי לשמוע חוויות מארץ

הקודש. תיאור מכלי ראשון. וכי דבר קטן הוא? לא מפי השמועה ולא מספרים, אלא מעד ראייה ממש, שזכה לדרוך על עפר הארץ, למשש את אבני הכותל המקודשות, ולנשום את אוויר הנשמות של ירושלים. האיש עלה על הבימה והחל לספר ולתאר את הארץ הטובה ואת יושביה, את הקודש ואת המקדש, את אורא דארץ ישראל, ואת נועם זיווה. הוא מתאר בפאתוס, והציבור שומע בשקיקה ושותה בצמא כל מילה. ואז, בשיאו של התיאור, נתכרכמו פניו, והוא עבר בקול נוגה לתאר את המצב הכלכלי הקשה בארץ ישראל. אבל - אמר האיש, לחיות שם קשה מנשוא. אין פרנסה, אין אוכל לפי הטף, החיים קשים וחסרי תוחלת. הוא ממשיך ומתאר את הדחק ואת לחץ החיים בו שרויים אנשי הישוב - כפי שאכן היה, ולא נתקררה דעתו עד שפלט מפיו את הסיומת הקשה: "עדיף להיות כבשה במיר, מאשר להיות אדם בארץ ישראל..."

וכאן מגיע רבי דב לשיאו הדרמטי של הסיפור: הדברים יצאו מפיו, ולנוכח עיני הקהל המזועזע התחוללה זוועה. האיש חטף כנראה בו ברגע שבץ מוחי, פניו נפלו, כל גופו נשמת והוא החל צונח אט אט ארצה. הוא לא נפל, גם לא התעלף ולא איבד את הכרתו, שריריו התנוונו וקומתו הזקופה הושפלה. תוך רגעים ספורים נותר האיש שרוע על ידיו ועל ברכיו הולך על ארבע, משהו שהזכיר מאוד את הילוכה של ה... כבשה... גם דיבורו ניטל מפיו, והוא לא היה מסוגל יותר לדבר. רק הברות שונות יצאו מפיו, הברות שדמו אף הן להיגוי הקבוע של הכבשים מ מ מ...

רבי דוב זצ"ל, שחשש ששומעיו יתייחסו לסיפור בספקנות, טרח להדגיש כי עודנו זוכר כי בעודו ילד, בעת שהיה הולך עם הילדים בני גילו אל ה'חיידר', הם היו עוברים מול בית האיש ההוא, והיו רואים במרפסת ביתו, כיצד היה מוטל גחון על ברכיו וידיו ופולט הברות... (למעלה מן השמש כד, עמ' 90).

"ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ" (יד, לח).

נשמות השבטים נותרו בהם

פירש רבנו האר"י זצ"ל, שהשבטים שנתעברו בהם היו דוקא בהליכה, אבל כשגמרו להוציא דיבה נסתלקו ולא חזרו עמם. אמנם, נשמות לוי ואפרים שנתעברו ביהושע, וכן נשמת יהודה שנתעבר בכלב, אלו נשארו בהם גם בחזרה. וזה שכתוב: ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם, 'חיו' שנשאר בהם חיים מן האנשים שנתעברו בהם. ולכן פירש 'ההולכים', רוצה לומר מאותם שהיו הולכים ולא חוזרים, שהם השבטים שהלכו עמם להיות עזרם ומגינם, ואחר כך כשרצו להוציא דיבה נסתלקו. ('נחל קדומים' להגאון חיד"א).

"ראשית ערסותכם חלה תרימו תרומה" (טו, כ).

טעמה של מצות חלה

איתא במדרש (ב"ר יז, ח) מפני מה ניתן לאשה מצות נדה? מפני ששפכה את דמו של אדם הראשון, וכתוב בתורה (בראשית ט, ו): "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", לכן היא מתחייבת שישפך דמה בעוון זה.

ומפני מה ניתנה לה מצות הפרשת חלה? מפני שקלקלה את אדם הראשון, שהיה גמר חלתו של עולם, פירוש, כמו שהחלה מן העיסה היא הגמר של העיסה, כי בכך נעשית ראויה לאכילה, כך משנברא אדם הראשון, בא העולם לתכליתו ולתיקונו, ולכן ניתן לה מצות הפרשת חלה.

ומפני מה ניתן לה מצות הדלקת הנר? מפני שהיא כבתה נרו של עולם, וכתוב (משלי כ, כז): "נר ה' נשמת אדם".

אמר רבי יוסי בן קצרתה, כאשר הזאת שמבקשת להפריש חלתה, מקשקשת ומרטיבה עיסתה במים, ומגבלת את הקמח ומגבהת חלתה. כך עשה הקב"ה, גבל את העולם במים, ואח"כ הפריש ממנו את אדם הראשון, שנאמר (בראשית ב, ו): ואל יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, ואח"כ (בראשית ב, ז): ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. וזאת ההפרשה באה לתקן האדמה כולה, כחלה הבאה לתקן את העיסה.

וכידוע, ע"י מצות הפרשת חלה - זוכה האשה לחיי העולם הבא, וכן כל אדם המקיים מצוה זו. ורמז לזה, חל"ה ר"ת: חלק לעולם הבא.

להתחיל עם תורה ותפילה

ורמזו רבותינו (אמרי נועם כי תשא, בשם הרמ"מ מרימונו) עוד על הפסוק: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", שבתחילת היום, כאשר קם האדם ממיטתו, דבר ראשון - חלה תרימו לה', צריך לעשות עבודת ה' בלימוד תורה, ולהכין עצמו בהתלהבות גדולה לתפילה ולימוד התורה. ונרמזו בר"ת חל"ה - ויהי האדם לנפש חיה, שהתרגום מתרגם לנפש ממללא, (עי' מאה קשיטה לרמ"ע מפאנו סי' מה) שהאדם צריך בתחילת קומו ממטתו, לדבר בדברי תורה ותפילה.

רמז למצוות שבקטן

כתב בספר 'מעיינה של תורה' בשם 'אורח לחיים' רמז נפלא. שהנה, בתינוקות צריכים לקיים בהם. א. ביום השמיני מצוות ברית מילה. ב. ביום השלושים מצוות פדיון הבן. ג. ובגיל חמש, ללמד אותו מקרא. וזהו שאמר הפסוק: ראשית עריסותיכם, בזמן שהתינוקות עדיין בעריסה - קטנים, תרימו אותם חלה, להשם יתברך. חל"ה - ר"ת ח - שמונה ימי מילה. ל - שלושים יום לפדיון הבן. ה - בן חמש למקרא.

"וְהָיָה אִם מְעִינֵי הָעֵדָה" (טו, כד).

תלמידי חכמים צופים למרחוק

בימי קדם, רגילים היו להשתמש במבצרים כמקום מסתור והגנה לאנשי הצבא, המבצר היה מבנה חזק העומד בדרך כלל במקום גבוה וקשה היה לכובשו, מכל מקום, למרות חוזקו וחוסנו ניתן היה להכניע את היושבים בתוכו על ידי התקפת פתע.

כדי למנוע הפתעות מעין אלו, היו בונים מעל המבצר מגדל גבוה, ועליו היו מעמידים 'צופה', שתפקידו היה להשקיף למרחקים, כאשר היה הצופה מבחין בהתקפה הממשמשת ובאה - היה מתריע על כך, והיתה ניתנת אפשרות ליושבי המבצר להתכונן לקראת ההתקפה, לקדם פני הרעה, ולמנוע את תבוסתם.

נתאר לעצמנו מקרה שבו הצופה מודיע על הסכנה הקריבה והולכת, אך במקום שיושבי המבצר יתייחסו להודעה ברצינות ויכינו עצמם לקרב, יגשו הללו אל החרכים הצרים שבקירות המבצר על מנת לבדוק האמנם צודק הצופה, מובן מאליו, שהללו לא יוכלו לראות את אשר רואה הצופה ממקום מושבו הנישא לגובה רב, שאפשרות הראיה שלו גדולה לאין ערוך משלהם. אם אמנם יחליטו יושבי המבצר להעריך את המצב לאור מה שהם רואים ולא יתחשבו בדברי הצופה, תהא זאת מצדם טעות נוראה ושטות שאין כמוה, שכן לשם מה העמידו את הצופה על המגדל, אם לא כדי להנחותם על פי ראייתו המגיעה למרחקים.

משל זה מבהיר לנו היטב את הפסוק (שיר השירים ה, י): "אני חומה ושדי כמגדלות", שנדרש על ידי חז"ל (פסחים פז.): "אני חומה" - זו תורה. "ושדי כמגדלות" - אלו תלמידי חכמים. כמו כן, על שם שתפקידם להיות לעיניים לכל העדה, נקראים הסנהדרין בשם "עיני העדה". ובדומה לזה, אמר ה' ליחזקאל הנביא (יחזקאל ג, יז): "צופה נתתיך לבית ישראל", תלמידי חכמים דומים לצופה העומד על המגדל, בהבנתם העמוקה ובדעתם הרחבה, צופים גדולי התורה למרחוק. (הגר"ח קריזוירט זצ"ל הובא במוסר חכמים).

ראייתו הרחוקה של הגאון חכם חיים מרדכי לבטון

בענין זה נביא כמה מעשיות על חכמתם העצומה ועומק הבנתם של חכמי ישראל:

מעשה בנכרי שהיה צריך לנסוע לדרך רחוקה, והפקיד מעות אצל יהודי בלי שטר ועדים, אלא שליטר ביטחון לקח אותו תחת עץ אחד ואמר לו: עדים השמים ועד העץ הזה, כי הפקדתי כספי אצלך עד שובי". וכך נפרדו לשלום.

כשחזר הנכרי, טען היהודי כי איננו זוכר מאומה מכל העניין. חמתו של הנכרי בערה בו, אך אין לאל ידו לעשות מאומה. הוא אמר לעצמו כי רבם של היהודים, חכם חיים מרדכי לבטון, בוודאי יחלצו מהצרה, ואכן הלך אצלו ושטח את טענותיו לפניו.

רבינו שלח לקרוא ליהודי, ושאל את הנכרי היכן ומתי מסר לו את כספו. הנכרי השיב לו, כי היה זה תחת עץ כל שהוא. שאל אותו רבינו: האם הנך יכול להביא חתיכת ענף מאותו העץ? הוא לא היסס ואמר, כי כל אשר יושת עליו יעשה. יצא הנכרי להביא את הענף, והרב חזר לתלמודו, בעוד הנתבע ממתין בפנינת החדר.

זמן רב עבר, והמפקיד בושש מלהגיע. קם רבינו ממקומו וסגר את ספרו, בהפטירו כי מאחר והנכרי לא חזר עד עתה, נראה שעלילות דברים יש כאן ואין ממש בטענתו. כששמע זאת הנתבע, אמר לרבינו: "ימתין כבודו עוד מעט, מקום העץ רחוק הרבה, ולכן עדיין לא חזר הנכרי". תפש רבינו את היהודי בשתי ידיו ואמר לו: "קום עתה ותביא את צרור הכסף מביתך. פיך ענה כך שהופקדו בידך מעות תחת העץ".

עוד בטרם חזר הנכרי, כבר הספיק היהודי לשוב עם הצרור. לאחר מספר רגעים, הם שומעים קול רעש גדול בחצר בית הדין, והנכרי נראה כשהוא נשרף וגורר עמו עץ גדול. באיוולתו סבר, שאם יביא את כל העץ הרי שההוכחה תהיה ברורה יותר... יצא רבינו לקראתו ואמר לו: הרי שלך לפניך, קח ולך.

חכמתו של מורה הוראה

אל מעונו של רבי שמואל סלנט - רבה של ירושלים, הגיעה אשה ובידיה עוף עם שאלה. ראו התלמידים שהעוף כשר לחלוטין, אך לפליאתם, לא ענה רבי שמואל על השאלה אלא ביקש ממנה שתביא את העוף השני. חזרה והביאה עוף אחר שאכן נמצא טרף.

שאלו אותו תלמידיו האם רוח הקודש הופיעה בבית מדרשו. ענה להם רבי שמואל, כי במקרה זה ההגיון היה כה ברור, אשה אינה באה לשאול על עוף שאין עליו שאלה, ומאחר ולא נמצאה שום שאלה בעוף, סימן הדבר, שבזמן שהיא לקחה את העוף מהבית, החליפה בטעות בעוף השני, שאכן כפי שנוכחתם היתה בו שאלה. עוד מסופר על רבי שמואל סלנט, שפעם נכנסה אליו ילדה קטנה ובידיה עוף. את העוף הביאה לרבי שמואל, לאחר שהתעוררה לגביו שאלה הלכתית.

הרב לקח את העוף ועיין בו באריכות רבה, קמטים נחרשו במצחו של הרב, והבדיקה שבדרך כלל היתה לוקחת לו רגעים ספורים, ארכה כעת דקות ארוכות. לאחר בדיקה קפדנית, הגיד הרב את ראשו ואמר לילדה: "מסרי לאמך, כי העוף טרף ואסור באכילה". הילדה הקטנה הודתה לרב, ומיהרה לצאת מהחדר.

לא חלפו אלא רגעים מועטים, ורבי שמואל מיהר לקרוא לשמשו, נתן בידו מספר מטבעות והורה לו: "לך מיד אחרי הילדה, ומסור לה סכום זה, בכדי שיוכלו לקנות עוף אחר תחת העוף הטרף". השמש הנדהם מיהר לעשות כמצוות הרב.

כשחזר השמש, פנה לרבי שמואל ואמר: "ילמדנו רבינו, מה אירע כאן? והרי היא באה לשאול ולא לבקש נדבה?" ענה לו רבי שמואל: ילדה עניה זו שהגיעה עד הנה, בוודאי עשתה כברת דרך ארוכה, ובביתה מצפים בקוצר רוח לתשובתי. יתכן כי עוף זה הינו העוף היחיד שברשותם, וכעת כשפסקתי שהעוף טרף, לא יהיה להם מה לאכול. על כן שלחתי בידך סכום כסף לקניית עוף חדש". אמר הרב בפשטות לשמש, שנפעם מגדלותו וראייתו הרחוקה של הרב הרחום.

כשרותו של 'עוף הכינים'

עוד מסופר על רבי שמואל סלנט, סיפור שבזמנו הכה בתדהמה את כולם. וכה היה מעשה:

פעם נכנס הרב לבית המדרש, ושמע אחד שהיה מגדל עופות בירושלים, כשהוא אומר לחבירו: יש לי 'עוף פלא', עוף מיוחד בדורו, לא ראיתי עוף מוכה ב'מכת כינים' כמו העוף הזה, מכף רגל ועד ראש כולו כינים. אני מגדל עופות, ויש לי וותק ונסיון בזה, אבל לראות עוף שמקדקדו ועד כף רגליו כולו מלא כינים - לא ראיתי מימי. ר' שמואל שמע את זה, ומיד אמר לו: 'העוף הזה טרף?!'. הלה לא הבין, למה לטרף את העוף? והרי בשלחן ערוך בהלכות טרפות לא מצינו שעוף שיש בו כינים הוא טרף. ואכן, כשהלך לשאול רב אחר, ענה לו אותו רב: 'וכי מה הספק בזה? לא שמענו מעולם שבגלל הכינים יהיה טרף?!'. ומשאמר לו כי רבי שמואל הטרף את העוף, ביקשו שילך לרבי שמואל וישאל אותו מה טעמו ונימוקו.

חזר בעל העוף אצל הגאון ר' שמואל, ושאל אותו לפשר הדין. אמר לו ר' שמואל: 'זה לא כתוב בשום ספר, אלא מסברא קיימתי את ההלכה הזו. תתבונן מעצמך, למה העוף הזה נשתנה מכל העופות כולם, שיש לו כל כך הרכה כינים מכף רגל ועד ראש, והרי כפי שאתה אמרת דבר זה אינו מצוי כלל! על כרחך, שהסיבה היא כי שאר העופות מנקים את עצמם במקור שלהם, ואילו העוף שלך ככל הנראה נשברה לו ה'מפרקת' והוא כבר לא יכול לסובב את הראש, לכן הטרפתי אותו'. בדקו וראו שאכן צווארו היה שבור. זו ה'חכמה' הגדולה בהוראה, לא רק לדעת מה שכתוב בהלכה הפסוקה, אלא לדעת גם את המציאות שבין השיטין.

החלב שלא הטרף

עוד מעשה שהתפרסם, היה כאשר בחתונה אחת שהיתה בירושלים, קרה מקרה מצער: אל תוך הסירים הגדולים של הבשר שהוכן לחתונה, נשפך מעט חלב, באופן שככל הנראה לא היה ששים בבשר כנגדו. בצר להם, הלכו בעלי השמחה ותינו את צערם לפני רבי שמואל. ביקש מהם רבי שמואל שיתנו לו זמן חצי שעה לברר את הענין. כחלוף חצי שעה שבו אליו, והוא פסק להם בהחלטיות כי הבשר כשר ללא פקפוק.

משראה הרב על פניהם, כי אין דעתם נוחה עם התשובה, וחוששים הם לבוא ולומר את הפסק הנועז לסועדים, אמר להם הרב כי הוא יבוא בעצמו ויאכל עמם בסעודה. ליותר מזה הם לא היו צריכים. ואכן, לאחר זמן לא רב

נראתה דמותה הכפופה של רבי שמואל במקום השמחה, כאשר הכל שחים ברגש אודות הפסק וסיבת בואו של הרב למקום.

לאחר שחלף זמן רב מאותו מעשה, התבררה התמונה. באותו הזמן שביקש הרב לברר את הנושא, קרא לחלבן המקומי, ושאלו האם הוא מערב מים בחלב וכמה הוא מערב בתוכו, בתחילה חשש החלבן לומר את האמת, אך לאחר שהרב הבטיחו כי לא יגלה זאת לאף אחד, סיפר לו כי בחלב שלו יש יותר מים מחלב.. משכך, הבין הרב כי בוודאי יש בכשר ששים כנגד החלב, ונמצא שכל האוכל היה כשר...

חכמת האדמו"ר מצאנז שהצילה ממון היהודי

מעשה ברבי בנימין, שהיתה לו אחווה רחבת ידים ומבורכת סמוך לעיר צאנז, בהגיע עיתו לילך בדרך כל הארץ וחיים לכל חי שבק, הנחיל נחלתו לבנו יחידו רבי לוי, אמנם לא ארכו ימי הטובה, ושכנו הגוי החל לתבוע ממנו לפנות את האחוזה, בטענה שקנה אותה מאביו ועתה היא שלו, שטר מכר כדין הראה לו התובע.

לא ידע רבי לוי לשית עצות בנפשו, מאחר שמעולם לא שמע מאביו שברצונו למכור את חלקת השדה למאן דהוא. בצר לו פנה אל הגאון הקדוש מלא הרחמים והחמלה, רבי חיים מצאנז, והקריב לפניו את דבר משפטו הקשה.

למשמע סיפורו של בעל האחוזה, נענה הצדיק והורה לו בנימה תקיפה: מן האחוזה אל תצא, ואת החזקה בה אל תמסור, המתן בסבלנות ובאורך רוח, עד אשר יזמין האדון למשפט, אז תודיע לשופט כי שכרת לך פרקליט אשר ייצג אותך במשפט, וכאשר ייקבע מועד למשפט, תודיעני ואני אהיה בע"ה פרקליטך.

תדהמה נפלה בבית החסידים, בבית המשפט, ובכל מקום בבוא השמועה כי הגאון מצאנז יהיה הפרקליט במשפט זה, הדריכות ליום המשפט רבה היתה, וכל אנשי צאנז היו דרוכים ליום המשפט.

כניסתו של הצדיק לאולם המשפט הטילה הס עמוק, אפילו השופטים קמו על רגליהם, והתייצבו למול דמותו העילאית של קדוש ה'. כסא מיוחד הוזמן עבור הרב. עם פתיחת המשפט שטח האדון הנכרי את שטר המכר שבידו, אשר על פיו רכש את האחוזה מידי אביו של רבי לוי. לאחר דברי האדון, עלו על הדוכן מספר עדים המאשרים את מעשה הקניין.

לאחר מספר שאלות ותשובות שהיו בין רבי חיים והשופט, שאלו רבי חיים לשופט: האם ידוע לכבוד השופט על מידת האדיקות של המנוח בעל האחוזה? בבקשה תאמר לי! - אמר השופט. "הוא היה אדוק מאד בקיום המצוות, ובעד כל מחיר לא היה עובר על אחת ממצוות תורתנו הקדושה. וכפי הידוע לאדוני השופט, שאסור ליהודי לכתוב ביום השבת!" הנהגה השופט בראשו לאות הסכמה, ורבי חיים המשיך: "כעת יצוה כבוד השופט להביא הנה את לוח השנה היהודי, ויראה באיזה יום נחתם השטר מכר על ידי המנוח!"

תיכף הובא לאולם לוח שנה עברי, ולאחר שעלעל השופט בלוח, קבע כי תאריך השטר מכר הוא ביום השבת עשירי לתשרי. "נו - קרא הצדיק בקריאת נצחון - היאך אם כן יכול היה יהודי אדוק לחתום על שטר מכר בעצם יום השבת, ובפרט שגם יום הכיפורים הקדוש חל באותו היום?"

לא ארכה השעה עד שהאדון הודה כי בעצמו זייף את שטר המכר כדי להרחיב את גבולו. האדון ופמלייתו יצאו כבולים באזיקים, ולרבי לוי היתה הרוחה. (מוסר חכמים מטות).

"כִּי דָבַר ה' בְּזֶה וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְרָה הַכֹּהֵן הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ" (טו, לא).

הספדו של האר"י

במילים של פסוק זה, הספיד רבינו האר"י את גדול המקובלים באותה תקופה הלוא הוא רבינו משה קורדובירו זיע"א, וכה ביאר את הפסוק: "כי דבר ה' בזה" - 'בזה' אותיות 'זהב', כי כל דבר ה' היה אצלו זהב, מתוך שהיה שומר ומחבב כל דבר שבא מה', והחשיבו לזהב.

"וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְרָה" - כל מצוה היה עושה אותה בהתפעלות רבה, והיה מחדש בה חידושים וסייגים. 'הפר' - אותיות 'פרה', מלשון פרה ורבה, שהיה מפרה ומרבה את המצוות.

"הַכֹּהֵן תִּכְרַת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא" - כל דבר שבקדושה היה כמו 'כתר' לראשו. 'הכרת' וכן 'תכרת' - הן אותיות 'כתר', כי כל תורתו ומעשיו של רבנו, היו כתר לראש חי עולמים.

"עֲוֹנָה בָּהּ", היינו לשון 'עוֹנָה', זה זמן. שכל התורה והמצוות ומעשים טובים, היה עושה בעונתה ובזמנה המדויק ביותר. (מוסר חכמים).

"כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הפרת תפירת הנפש ההוא עונה בה" (טו, לא).

לא לעזוב את התורה

רבי נהוראי אומר (סנהדרין צט.): כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה".

מו"ר מופת הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, היה מספר בדחילו ורחימו את המעשה עם הדיבוק, וזה תוארו:

איש היה בקלם, סוחר בר אבהן ובר אוריין, ושמו רבי נטע, ולו בת יחידה, אשר בבא העת השיאה לבחור בן ישיבה ותלמיד חכם מופלג, ונתן לו נדוניה כמה אלפי רובל, וכמה שנים האכילם על שלחנו, והחתן ישב ועסק בתורה. כשנשלם הזמן המדובר, וירד הזוג מעל שלחנו, התחילה אשת האברך לטעון טענה של "וכי תאמרו מה נאכל?" ענה לה הבעל, שאינו יכול להיפרד מהתורה ולעסוק במסחר, ולהשליך ח"ו את כל תורתו לים. עד שהשיאתו עצה ואמרה: אנו נקח את כסף הנדוניה ונפתח 'בית מסחר', ואני אעמוד שם כל היום. חוץ משתי שעות ביום שאתה תעמוד, ושאר השעות תוכל להמשיך ללמוד תורתך כמקדם, הבעל הסכים, וכן עשו.

והנה, בשלשה חודשים הראשונים אמנם נהג כך, אבל אחרי זה כבר נהפכו שתי השעות לארבע שעות, ואחר כך לשמונה וכו'. עד שהשתקע כולו במסחר, ולא היה לו זמן אפילו לפתוח גמרא...

ויהי היום, במוצאי שבת קודש אחת, אחרי חצות לילה, בחוץ ירד שלג כבד בסופות וסערות, והאשה יצאה לחוץ לשפוך חבית של מים לא נקיים, והנה כשחזרה הרגישה כאילו היא נחנקת ואינה יכולה לדבר.

בעלה רץ מיד והבהיל רופא לביתו, אשר לא ידע מה לעשות עמה. למחרת הלך איתה ודרש ברופאים רבים, וגם נסעו לעיר 'וינה' שם הרופאים הגדולים ביותר, אך כולם העלו חרס בידם. אף אחד לא ידע לומר מה מקור המחלה.

התחילו לדבר בעיירה אולי זה 'דיבוק' שנכנס בתוכה, ומשכך, נסעו הבעל והאשה לעיר סטוצ'ין, אשר שם היה מקובל ושמו רבי מנחם מנדל ז"ל, שהיו נוסעים אליו בעניינים שכאלו...

משבאו לפניו, שאל את הדיבוק איזה דבר, ולפתע שמעו קול עונה, וכידוע שכאשר הדיבוק מדבר בטן החולה מתרוממת, אבל השפתים אינם מתנענעות, ורק הקול יוצא, וכך היה אצלה.

אז נבהלו כל השומעים ואמרו, אהה, הנה 'הדיבוק'. אבל הצדיק רבי מנחם מנדל אמר, כי עדיין אינו יודע אם אכן כך הוא, ושאל אותו: מי הולך אתך? [כלומר עם נפש המגולגל באשה].

ויאמר: חמשה מלאכי חבלה... וישאל אותו: מה שמם? ויאמר לו: כך וכך. אז אמר רבי מנחם מנדל, כי נכון אמר, ואכן זהו 'דיבוק' אמיתי.

ואז התחיל לשאול אותו, שיאמר מי הוא... ויאמר, כי היה מלפני כמה עשרות שנים, בחור בישיבת בריסק, ואחר כך נסע לאפריקה, וחבריו קלקלו אותו שם. ועבר כמעט על כל התורה כולה, ואחר כך היה נוסע בעגלה, ונפל ממנה ונהרג, וכך היה מתגלגל והולך בעולם עד עכשיו, בליווי מלאכי חבלה שהיו מלקים אותו בשבטים של אש...

אמר לו: למה לא עשית תשובה קודם מיתתך? ענה לו הדיבוק, כי מתוך הבהלה שנבהל בעת נפילתו מהעגלה, לא הספיק להרהר בתשובה... אחר כך שאל אותו: מה לך ולאשה הזאת שגרמת לה ייסורים נוראים כל כך?

והתחיל לצחוק בקול, ויאמר: אמה של אשה זאת ואמו של בעלה [ששתיהן נפטרו לעולמן], פנו בבקשה למעלה בשמים, ודרשו שאני אכנס בה ואגרום לה ייסורים, כי אם לא זאת, לא היה לה תקומה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. מפני שביטלה את בעלה מעסק התורה.

כיון ששמעו כך, אמר רבי מנחם מנדל לבעל שיבטיח לחזור לתורה, וכן עשה. וגם רבי מנחם מנדל הבטיח ללמוד משניות לעילוי נשמתו של הבחור 'הדיבוק', וגם התנדב סכום של נרות להדליק בבית הכנסת עבורו, ואחר כך קיבץ רבי מנחם מנדל בחדרו מנין של עשרה אנשים שיאמרו תהלים, והוא עמד מאחוריהם, וביקש מהדיבוק לצאת מן האשה, מן האצבע הקטנה שברגלה, והסכים הדיבוק לעשות כן...

ואז הושיבו את האשה על כסא באמצע החדר, ופתאום נפלה והתגלגלה מן הכסא לארץ, ויצא קול אדיר ממנה "שמע ישראל", וכו', עד ששמעו את הקול בכל סטוצ'ין, ואחר כך פקעה ציפורן הזרת מרגלה, וגם נופצה זכוכית אחת מהחלון, ולאחר מכן נרפאה, וחזר הבעל לתורתו כהבטחתו.

עונשו של המזלזל בערכה של תורה

ועוד מעשה נורא שמי שעוזב את התורה נופל ביראת שמים, ואח"כ נופל מנכסיו ונפטר מן העולם:

מעשה בשני אחים יראים ושלמים, אשר נהגו כיששכר וזבולון, האחד היה יושב תדיר ועוסק בתורה, ואילו השני היה סוחר עשיר שעסק בפרקמטיא ותמך באחיו הלמדן ביד רחבה, למען יוכל לשקוד בלא עול על דלתי התורה.

לימים, ניצנץ במוחו של האח העשיר רעיון וכל כוונתו היתה אך לטובה. יום אחד, בבואו אל אחיו הלמדן להעניק לו את תמיכתו הרחבה, נענה ואמר לו: האמנם זו תהא תכליתך, אחי היקר, וכי כך תשאיר עני ואביון כל ימך, ותשא עיניך לשולחנם של אחרים, האינך סבור כי הגיע כבר הזמן בו תתן דעתך לביסוס מעמדך הכלכלי.

וכי מה אעשה? נדהם האח הלמדן. וכי אטוש את לימוד התורה חלילה ואצא למסחר? ובכלל, הלא אין לי משלי ממון מאומה, הכיצד אצא לסחורה?! חס ושלום! מיהר האח העשיר להשיב, לא להוציאך מבית המדרש נתכוונתי, תורתך יקרה לי עד מאד, והראיה שהרי כל השנים הנני תומך בך, למען תוכל להתמיד בלימודך. אלא שמבקש אני להציע בעבורך תכלית, אשר תזכה אותך לשני שולחנות - תורה וגדולה.

הנני מעניק לך סכום כסף גדול ונכבד, למען תוכל להתחיל לסחור בו במעט מאד טירחה, רוב שעות היום תוכל להמשיך לשבת בבית המדרש, ורק זמן מועט בלבד תקדיש לעשיית סחורה באמצעות הסכום הנכבד שברשותך.

נכנסו הדברים בלבו של האח הלמדן, והוא גמר אומר לנסות ולכדוק את ההצעה. באותו מעמד מנה האח העשיר על כף אחיו הלמדן מאתיים אדומים זהב, סכום עתק, ואיחל לו הצלחה מקרב לב.

חלפו ימים, וההצלחה במסחר האירה פניה גם לאח הלמדן, מעט הזמנים שהקדיש לסחורה הכפילו ושלשו את מאתיים אדומי הזהב שברשותו, והונו העצמי הלך וטפח, כיון שראה עד כמה אפשר להרויח בזמן כה מועט, החליט לנסות להרחיב קימעה את הזמן המיועד לו למסחר, עד אשר הודרו רגליו של הלמדן כליל מבית המדרש. הוא הפך לסוחר גדול ועשיר אשר עסקיו פרצו בכל הארץ, ואך בקושי מצא לו זמן לפתוח ספר ולהציץ בו.

ב'זומא דפגרא' אחד, מצאו להם שני האחים העשירים זמן להיפגש ולשבת קימעה בצוותא, שכן במשך כל ימות השנה מנעו העסקים מהם מנוחה, ואפילו ל'שבת-אחים' לא מצאו להם שעה. נענה האח העשיר ואמר לאחיו הלמדן לשעבר: האמן לי, כי למרות טרדותי ועיסוקי המרובים, מוצא אני לי בכל יום זמן, להודות ולהלל לבורא העולם, על אשר נתן בליבי לעוץ לך עצה כה טובה אשר בזכותה יצאת מן המיצר למרחב מבחינת הפרנסה, אולם יחד עם זאת אגלה לך את לבי ולא אכחד, כי שימחתי בכך איננה שלימה, בכל יום ויום מייסרני מצפוני מחדש על היותי הגורם להוציאך כליל מבית המדרש. הקב"ה יודע ועד, כי לא לכך התכוונתי חלילה וחס, ולא לזאת נשאתי את נפשי.

פתח האח הלמדן בגסות רוח וברוחב לב ואמר: נו, נו, אילו יושב הייתי היום ושוקד על תלמודי כמו אז בימים ההם, הרי לא הייתי מגיע להיות עשיר כיום הזה. אך יצאו דברי האינולת מפיו, וזרם אדיר של דם פרץ מחוטמו של הדובר. מתחילה עוד נדמה היה כי מדובר בדבר פעוט גרידא, אך מרגע לרגע הלך זרם הדם וגבר, עד אשר הגיע למצב של פיקוח נפש, משפחת העשיר לא חסכה בממון ועד מהרה הוזעקו אל החולה טובי הרופאים, אולם מאמצייהם לא נשאו פרי והדם המשיך לזרום.

בינתיים נפלה על החולה תרדמה, אולם מהרה הקיץ, ובקול רם פתח ואמר: סלקו את הרופאים מעלי, כל מאמצייהם יהיו לשוא, כי כבר נגזרה הגזירה ואין כל אפשרות לכטלה. דעו לכם, המשיך החולה ואמר לסובבים אותו, כי רגעי ספורים! החרישו לי אפוא, ואספר באוזניכם את אשר חלמתי ברגעים אלו. בתנומתי הקצרה, באה אלי התורה הקדושה בחלומי, וסחה לי כי דיני נגזר להסתלק מהעולם על אשר זלזלתי בכבודה וביישותיה לאמור, כי לימוד התורה גורם חלילה למניעת הטוב מבעליו. ככלותו לדבר את דבריו אלה, השיב האישי את נשמתו לבוראו. ישמע חכם ויוסיף לקח, וידבק בכל עת מצוא בתורה הקדושה כי היא מקור החיים.

מדוע אין אנו זוכרים מאומה על ידי הציצית

סוחר אחד מעיר קטנה, יצא מדי שנה למדינת הים לעיר גדולה ומפוארת בכל מלאכת מחשבת, והתאכסן שמה בבית בעל משאו ומתנו. ויהי היום, ויביאו לבעל בית מלונו תיבה חתומה מבית הרצים, ויפתחנה והנה כתונת צמר לבן כשלג מונחת בתוכה מעשה אורג נפלאה, וישמח עליה בעל הבית ויגל בה מאד, וישאלהו סוחר העיר הקטנה על שמחתו זאת ועל מחירה של הכתונת, ויענהו כי מחירה חמש מאות שקל, ושמחתו בה גדולה, כי ברוב עמל ויגיעה השיגוה עבורו, כי הכתונת הזו טובה מאד בעבודה ואריגתה מעשה ידי אומן נפלא, וסגולותיה גם כן גדולות וטובות מאד, כי

בשאת אותה על בשרנו, תנגב הזיעה והזוהמה מן העור, ותשמור חום הגוף ותחזק הלב וכדומה, ולכל בשרו מרפא היא.

ויאמר הסוחר הקטן: אם כן אפוא לפי דבריך, אבקשך להשתדל ולקנותה במחירה גם למעני, כי אני ידוע חולי ולבי חלש מאד, וכבר שאלתי ברופאים רבים והוצאתי כסף רב על רפואות ולא הועילו לי, ואם אשיג את הכתונת הזאת לא אצטרך עוד לכל דבר. וימלא הסוחר בקשתו, ולתקופת הימים שלח אליו כתונת כזאת לביתו בעירו הקטנה. ויהי מימים, כבואו שנית אל העיר הגדולה, שאל אותו הסוחר על מצב בריאותו, והאם הועילה לו הכתונת. ויענהו הסוחר: באמת נפלאה היא בעיני, כי לא הועילה הכתונת מאומה ומצב בריאותי כבראשונה, ויחקרהו הסוחר על הנהגתו בביתו, ועל דבר הניקיון בחדריו, ואיפה הוא מחזיק את הכתונת בפשטו אותה. אז סיפר לו הסוחר הקטן ממצב ביתו כמו שהוא בעיר קטנה, ויאמר הנה ביתי קטן מאד בעל חדר אחד, שם התנור והכיריים, ושם משכן בני הקטנים אשר לא אוכל להיזהר בנקיותם, ורצפת הבית וקירותיו מלאים תמיד לחלוחית ורפש, ופעמיים ביום תבוא גם פרתי הביתה לאכול את אבוסה ותטנף לפעמים גם כן, וכן תחת התנור לול התרנגולים הממלאים את הבית וכל כליו בטינופם, ועל התנור אני מייבש את העצים הלחים וכדומה.

וישחק הסוחר, ויניע בראשו על הנהגתו הפחותה והרעה ויאמר: ואיך תוכל הכתונת להועיל לך, אחרי שאתה בפועל ידך תביא עליך כל חולי וכל מדוה, שומר נפשו ירחק מהנהגה רעה כזאת, וישגיח על ניקיון ביתו שלא יבא בה כל טינוף וכל ריח בהמה, וכן חום והבל התנור וריח העצים הלחים וכדומה, הכל ירחיק בתכלית הריחוק, ואז תוכל הכתונת להועיל להגן מן האבק הדק או מן האויר הלח בחוץ בעת הגשמים, וכן מזיעת הבשר וכדומה, אבל אתה, מה בינך לבהמה כי אתה דר ואוכל ושותה עמה יחד, והנך מגועל ברפש וטיט, לדברים אלה לא תוכל הכתונת להועיל כלום.

הנמשל מובן מאליו - לענין הציצית ותועלתה. כי באמת, צריך מקודם לעסוק בתורה ובמצות העבודה ובתפילה בכל פרטיהן, ולנקות את בית חומרינו מכל סיג וחלאה, ואז יוכלו הציציות להועיל לנו לזכור ולחזק ליבנו יותר לעבודתו. וזהו שכתב: "דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית", שיסתכלו על עצמם, "על כנפי בגדיהם לדורותם", כמו שהקדמנו, שיסתכל על הילוך ותנועת גופו, בגד הנשמה, שהוא עפר ואפר.

וזהו 'לדורותם', כי הנשמה יש לה קיום בעצם, אך הגוף הכלה ונפסד אין לו בעצם אלא במין, כי יעמיד דורות בחייו ויוליד בנים שישארו אחרי מותו, וזהו על כנפי בגדיהם, תנועת הגוף שאין לו כל קיום, בלתי אם זה שמעמיד דורות, והבן. וזה כנגד מה ששנה במשנה (אבות ג, א) דע מאין באת, מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך, שהגוף מצד תולדתו אין לו כל חיות, והוא אך פגר מובס, מעלה בְּאֵשׁ בחייו ובמותו. (מילי דאבות לר"י מוואלאז'ין פ"ג משנה א' דרך ב').

מוסרי הציצית

כתיב: "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" (במדבר טו, לח), רוצה לומר, שעל הסתכלות ענין תנועת הגוף - יתן פתיל תכלת. ואמרו רז"ל (סוטה יז). תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד. רוצה לומר, כמו שישפיל את גופו בראותו הילוך תנועותיו וענייניו מטיפה סרוחה, כן יעלה מעלה מעלה את נשמתו ויגבירנה על תאוות גופו עד שתשוב אל המקום אשר ממנו חוצבה בטהרה. וזה הרמז בצבע התכלת הדומה לכסא הכבוד, והבן.

"והיה לכם לציצית" - הבטחה היא זאת, שבאמת יהיה הציצית לכם להסתכלות שתוכל להועיל לכם, אבל בתנאי - 'וראיתם אותו', רומז להקב"ה, שיראו בכוונתם לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך המלכים, והוסיף לבאר תנאי כפול: 'זוכרתם את כל מצות ה'", אם תשימו לב לזכור את כולם על ידי הלימוד, ואחר כך, ועשיתם אותם, אז אבטיח אתכם שיועילו לכם הציצית.

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" - כמעשה באותו אדם שבאו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו והצילוהו מן החטא. כי החכם עיניו בראשו להסתכל בדברים אלו ולהוסיף בקדושה, עד כי 'והייתם קדושים לאלהיכם' ללמוד מדרכיו ומדותיו, כמו שכתוב למעלה. אבל אנחנו בעוונותינו הרבים, היצר הרע מלא בכל חדרי בית חומרנו בדבור במחשבה ובמעשה, בלב בפה ובידיים, כמו האיש הכפרי שביתו משכן הבהמה והתרנגולים, כן דירתנו אולי ח"ו מקום מושב לצים, ואכילתנו בתאוה נפרזה זולל וסובא, עינינו צופיות ח"ו בדברים האסורים, רצוננו כרצון הבהמה לדברים בהמיים, ואולי לזה כווננו חז"ל (פסחים קיח.) 'אתה וחמור תאכלו באבוס אחד'. לבנו בוער באש תאוות היצר, והוא מבשל בתוכו כל דברים רעים רח"ל, ונעשה כל גופו משכן ומזבח לסט"א ח"ו, ואיך ילבש כתונת בד קודש? ומה תועיל הציצית

לגוף נגוף מדוכא בעון ומעונה בתאוות כזה? אי לזאת, כפלה התורה באזהרה מכופלת, "וראיתם אותו" את הקב"ה כנ"ל, "וזכרתם את כל מצות ה'", ואז - "והיה לכם לציצית", ולהסתכלות המצלת את האדם מן העברה. (מוסר חכמים).

עדותה של הטלית

בספר 'מצבת קודש' (לבוב תרכ"ג, ח"ב סי' מח) הובאו "מעשים נפלאים מאת רבנו הגאון בעל טורי זהב, אשר נכתב בפנקס של החבורה קדושה, אשר היה מונח תחת יד א"א הגאון הקדוש מוה"ר נפתלי הירץ שהיה אב"ד ומ"ץ דק"ק פה תו"ה (תוך העיר)".

בין היתר, מסופר שם בפנקס הח"ק: רבנו הגאון בעל טו"ז הלך בטלית של מצוה קרוע מאוד, והיה ישן נושן מכמה שנים אשר נתעטף בהטלית הנ"ל, וכאשר ראו הנשים מפה קהילתנו את רבנו הגאון עומד להתפלל בטלית קרוע וישן - התנדבו ליתן לו טלית חדש, וקנו לו טלית מהודרת ויפה, והביאו את הטלית הנ"ל לרבנו, וכאשר ראה את הטלית החדשה, אמר להנשים תשואת חן לכם על נדבת לבכם היקר, רק אין אני רוצה להתעטף בטלית חדשה, כי הטלית הישנה תעיד לי בעולם הבא כי לא היתה לי מחשבה זרה בתפלת שמונה עשרה, וזה דבר גדול לפני גאון כמוהו, עכ"ל. זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל אמן.

החזיק בציצית ונפל פחד הרב על השר

מסופר שבעיר טומשאב-לובלין רצה הפולקובניק (שר העיר) לבטל טבילת מצוה, והלך למקוה עם אשתו ובניו בזמן שצריכים לטבול שם, ונעשה רעש גדול בעיר על מעשה זה, בטומשאב היה דר אז הרה"ק ר' יוסיילי זצ"ל, [שהיה מתלמידי החוזה מלובלין, אבי דודו של הרה"צ יהושע'ל'ע מטומשאב] ובאו אליו ראשי הקהלה לספר לו את המעשה הזה, ורבינו השיב להם שהוא יבטל זאת, לפנות ערב, בזמן שהשר וכל בני ביתו התרחצו במקוה, בא הרב וזרק אבן דרך החלון, והאבן פגע באשת השר, השר התרגז ואמר שידעו לו מי זרק את האבן והוא יהרוג את הזורק, ואם לא יאמרו לו מי זרק את האבן יהרוג את כל היהודים מהעיר. האנשים הלכו לרבינו לשאול מה לעשות, אמר להם שעבור טהרה צריך מסירות נפש, ועל כן יאמרו להשר שהוא הזורק, ובא השר בחמה וחרבו שלופה בידו לבית רבינו להורגו, ולקח רבינו את הציצית בידו ואמר יש לי ציצית כשרים ואין לי פחד ממך, ונפל פחד על השר והלך לביתו ולא יסף עוד לבוא למקוה. (אוצרות אוצר ר' צבי חלק ח' אות ו').

הטלית גועה בבכי

מסופר על ה'מגיד מקלם' שהודמן להיות במעון הקיץ בברלין הסמוכה לעיר ריגה, ושם היו מתכנסים רבבות מכל רחבי רוסיה, ובפרט מהעיר ריגה הסמוכה, והיו נהנים שם מן המעיינות והמרחצאות ועוד. בשבת, הלך המגיד להתפלל בבית הכנסת, וראה שיש מבני ריגה שאין להם טלית בתפילה, היות והתירשלו להביא הטלית עמהם. עלה המגיד על הבימה ואמר: רבותי! אספר לכם מעשה מוזעזע, פעם אחת בימות הקיץ הייתי בריגה, נכנסתי לאיזה בית לראות את הבעלים, וראיתי שאין איש בבית והבית ריק. נכנסתי ואני שומע בכיות תמרורים מאחד החדרים, נכנסתי לשם, וראיתי שאין איש, ורק שקית וטלית נמצאים בה, והטלית גועה בבכי. שאלתי אותה: טלית טלית! למה את בוכה? ענתה ואמרה: איך לא אבכה, אם בעל הבית לקח עמו את כל הכסף והזהב וחמודות שהיה לו, ורק אותי השאיר פה לבדי?! ניחמתי אותה ואמרתי לה: מספיק לבכות! יבא יום ובעל הבית יצא לדרך רחוקה, ויניח את כל הכסף וזהב וחמודות, ויקח רק אותך עמו...

הציצית שהצילה

מסופר בספר 'מעשה איש' (ח"ז עמ' קג) בשמו של רבי יעקב פלינט: מידי פעם היה החזון איש אומר לאבי: תביא את הילדים! והקושי בהתארגנות העניין, מנע ממנו תמיד לקיים את הבקשה.

ביום רביעי האחרון לחיי מרן החזון איש, אמר לאבי ר' מרדכי: תביא את הילדים! אתה נוסע עכשיו ומביאים אלי! לשמע בקשה ברורה זו, לקח אבי ז"ל מונית נסע לתל אביב ולקח אותנו. אנחנו מצדנו הסכמנו לכוא, בתנאי אחד. באותו יום, קנה לנו אבא 'קורקינט' חדש, והסכמנו לבוא רק עם הקורקינט.

הגענו לחזו"א, נכנסנו לחדרו, החזו"א שכב על מיטת סוכנות בהסבה מינית, וביקש מאבי שיסייע לו לקום, והתיישב על הכסא כשאני ואחי התאום מסביב עם הקורקינטים. אבי ניסה להרגיע אותנו עם הקורקינטים, אך החזו"א אמר לו: הנח להם! הוא שוחח עם אבי, ושאלו מי הגדול בינינו, והניח אותי על ברכיו בצד ימין ואת אחי על ברכיו בצד שמאל, ובירכנו. לפני שירדנו מברכיו, פנה לאחי הקטן ושאלו בלשון הקודש: אתה יודע מה זה ציצית? אחי לא

תפס מה אומר החזו"א, ואבי הוציא מבגדיו את ציציותיו והראה לו: זה זה! ואז אמר החזו"א: אני רוצה שכל החיים שלך תלך עם ציצית. אבי ז"ל ניסה לשאלו כמה פעמים: ומה עם בני הראשון? אך הוא לא ענה.

מעניין, כי שנים אח"כ במלחמת יום הכיפורים, שירת אחי בצפון במוצב הנקרא '120', בנו אותו תוך כדי המלחמה. והנה, באחד הימים אמרו לאחי להיות בתצפית, הוא ישב בעמדה וקרא עיתון, והניח את הנשק בצד על דופן העמדה. לפתע הציציות הסתבכו עם הרובה, והרובה נפל. אחי התכופף להרימו, ובדיוק באותה שניה לפתע פתאום פגע טיל בעמדה, באופן שהיה ברור לחלוטין שאם אחי היה יושב על הכסא בתנוחה רגילה באותו רגע - האירוע היה יכול להסתיים באסון גדול רח"ל, וכך הוא רק נפצע קל בידו ובכתפו.

הציצית שריפאתה חולים

מֵרֵן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א מספר מה ששמע מסבו הגאון רבי אריה לוי זצ"ל, על יהודי שמסר את נפשו למען אחיו, באחד מהתוועדות שזכינו להתוועד עם הגה"צ רבי אריה לוי, שמעתי אותו אומר כך: אחת ממצוות התורה היא מצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). וזכיתי להכיר יהודים שקיימו מצוה זו בכל כחם, והיו מוכנים למסור את גופם וממונם בעד הזולת. אבל, כיום אני יודע שיש מציאות שבה אדם מוסר עבור אחיו גם את כל העולם הבא שלו, וזו היא מסירות הנפש האמיתית.

ואספר לכם: המעשה התרחש אצל שני האחים הצדיקים, מתלמידי הגר"א, רבי משה אשכנזי ואחיו רבי יצחק. במשך כל ימות השנה היה רבי משה נודד בעיירות, ומלמד תורה את ילדיהם של היהודים, ומוצא פרנסתו בדוחק רב.

בנדודיו אלה היה רבי משה עוסק בצנעא בתורתו ובתפילותיו, וחוזר לביתו רק בשלשת הרגלים, כשעמו צרור קטן של מעות, להחיות את בני המשפחה. כמנהג חסידי הדור ההוא, שכל אחד חיפש מצוה אחת שעליה מסר את נפשו, היה אותו צדיק מקפיד ביותר על מצות ציצית, ומנהגו היה - שלא לזוז ד' אמות בלא ציצית.

בחודש ניסן אחד, כאשר שב לביתו, לאחר שנעדר ממנו כמה חדשים ואתו צרור כספו שנועד לקניית צרכי חג הפסח הממשמש ובא, עשה דרכו בעגלה שהיתה נהוגה בידי עגלון פשוט. באחד מקטעי הדרך, ירד רבי משה מן העגלה, וניגש לאחד הסלעים שהיו על אם הדרך, מרחק ניכר מן הדרך הסלולה... בבואו לשוב אל העגלה, נאחזה ציציתו בסלע וניתקה כנף אחת מן הארבע כנפות.

כיון שהקפיד לא לזוז ארבע אמות בלא ציצית, נשאר רבי משה עומד כמסמר נטוע, ולא זז ממקומו.

הוא קורא אל העגלון מרחוק, ומבקש ממנו שיביא לו ציצית מן העיר הסמוכה. העגלון, שידע על הקפדתו הגדולה במצות ציצית של חסיד זה, הסכים לכך בתנאי שיקבל מרבי משה כתמורה את כל צרור הכסף שבידו. ללא היסוס נטל רבי משה אשכנזי את הכסף שהכין במשך כל החורף, ומסרו לעגלון. על מנת שיביא לו ציצית, טרף החסיד את נפשו, ואת נפש בני משפחתו, בכפו, ובלבד שלא יפגע בקוצו של יו"ד במנהג שקיבל על עצמו.

ומה קרה לבסוף? העגלון ההוא היה אדם רע לב ואכזר מאין כמוהו, הוא לקח את הכסף, ונסע ולא חזר. רבי משה נשאר עתה ערום מכל, גם בלי ציצית, וגם בלי כסף. במשך למעלה מעשרים וארבע שעות תמימות נותר החסיד לעמוד במקומו, ולא זז, עד שריחם עליו אחד מן העוברים והשבים והביא לו בהשאלה ציצית כדי שיוכל לשוב לביתו.

לימים, המשיך רבי אריה לספר, חלה אחיו של רבי משה, הלא הוא רבי יצחק אשכנזי, שהיה נערץ על כל בני ליטא (יש אומרים שהוא מחבר הספר הנורא 'ברית עולם' המבאר את סוד כ"ב אותיות התורה). והרופאים אמרו נושא לחייו.

שלחו בני הבית לקרוא לאחיו רבי משה מן העיירות שבהן נדד, כדי שיבקש רחמים על אחיו. ידוע היה רבי משה גם בכח תפילותיו, ולכן תלו בו תקוות מרובות.

כשהגיע רבי משה לבית אחיו, נכנס אל החדר שבו שכב החולה, וביקש מכל הנוכחים לצאת משם. אבל כיון שהדלתות של פעם לא היו חסומות באופן הרמטי, הצליחו כמה מבני המשפחה לצפות בין חורי הדלת במעשיו של רבי משה.

והנה הם רואים שרבי משה פושט את הציצית מעל גופו, מניחה על מיטת החולה, פונה אל הקב"ה ואומר: 'רבונו של עולם, מצוה אחת יש לי שהחזקתי בה בכל כוחותי, וציצית שמה, הריני מוותר על כל שכרי בעולם הבא בעד מצוה זו, ובלבד שזכותה של המצוה תעמוד לו, לאחי החולה ויקום מחוליו'.

כך עמד רבי משה והתפלל, בככי ובתחנונים, ובני הבית נסערים לנפשם לראותו מוסר את כל עולמו לרפואת אחיו הצדיק.

בתוך זמן קצר עמד רבי יצחק מחוליו, ולפליאת כל רופאיו הכריא לחלוטין, והיה כאחד האדם. סיים רבי אריה ואמר: מספור זה למדתי שישנה מציאות שבה אדם מוסר עבור אחיו גם את כל העולם הבא שלו, וזוהי מסירות הנפש האמיתית. (ברכי נפשי, ויקרא עמוד רנו. דרשו).

הציצית בצבא איראן

עוד סיפר אחד היהודים שזכה לעלות לארץ מאירן: לפני שנים רבות כשהוא היה בחור צעיר, הוא גויס לצבא האיראני ונשלח למלחמה נגד עיראק, המלחמה היתה קשה מאד, רוב החיילים שנלחמו נהרגו. יום אחד, הוא נשלח עם קבוצת חיילים למקום מסוכן ביותר, היה שם קרב קשה, וכל החיילים שהיו אתו נהרגו, ורק הוא חזר חי למקומו. המפקד שראה אותו ושמע שרק הוא חזר חי, חשד בו שהוא מרגל לטובת עירק, והעמיד אותו למשפט. בעת המשפט, לאחר שהתבקש לומר דבר מה להגנתו, הוריד החייל את חולצתו והראה להם את הציצית שהוא לובש, תוך שהוא מסביר כי הוא יהודי וליהודי יש מצות ציצית, השומרת עליו מכל הסכנות. המפקד קיבל את דבריו ומיד שחרר אותו.

הציצית שהציתה את הניצוץ היהודי

מסופר על האדמו"ר רבי יהושע מבעלזא זצ"ל, שפעם אחת נכנס אליו יהודי שניכר על פניו עצב עמוק. סיפר אותו האישי לרב כי בנו יחידו יצא לתרבות רעה, וכעת הוא מתכוון להתחתן עם אישה גויה. האב סיפר לרב כי ניסה לדבר על לב הבן אך ללא הועיל, וכעת הוא חושב להשליך אותו מביתו, ובא לקבל עצה מהרב אם יהיה נכון לעשות כן. הרב ענה לו, כי זה לא יהיה מעשה נכון להרחיקו מביתו, אלא להיפך, עליו לקרב את בנו מבלי לדבר עמו על העניין הזה בכלל, רק שישתדל לשכנע את בנו לבוא אתו אל הרב.

שב האישי אל עירו, ומעתה שינה את יחסו לבנו לטובה, הראה לו חיבה יתרה, ולא דיבר איתו מאומה על החתונה. באחד הימים פנה האב אל הבן ואמר לו: האם ברצונך לנסוע איתי אל האדמו"ר מבעלזא?

הבן אשר הכיר טובה לאביו על כל מה שעשה בעבורו, החליט לגרום לו קורת רוח, והצטרף לנסיעה. במהלך הנסיעה שוחחו האב ובנו על נושאים רבים ובין היתר הזכיר האב את עניין החתונה, בזה הרגע לבשו פני הבן ארשת של נחישות, והוא אמר חד משמעית: "בעניין זה לא אשנה את דעתי! ואיש בעולם לא יצליח להשפיע עלי לשנות את דעתי. וגם הרבי שלך לא יצליח בכך!!!"

"ומה לגבי המשפחה של אותה בחורה?" שאל האב את בנו "האינך חושש להתחבר עם אנשים כאלו?"

"מה יש לי לחשוש?" שאל הבן "הרי פגשתי אותם והם נראים לי אנשים גונים, טובים ומכובדים".

בהגיעם לעיירה בעלזא נכנסו שניהם אצל הרבי, והרבי פתח בשיחה לכבית עם הבן, עד שחש כי הבן רוחש לו אמון. אז הוציא הרבי טלית קטן, הגישה אל הבן ואמר לו: "לבוש אותה מתחת לבגדיך, הלא אתה עתיד להימצא בקרב הגויים וזה מקום סכנה, לכן כדאי לך ללבוש את הטלית לצורך שמירה".

הבן שחש אמון ברב, ושמח כי הרבי אינו מנסה להשפיע עליו לבל יינשא לנוכריה, הסכים ללבוש את הטלית.

זמן קצר לאחר ששבו האב ובנו מנסיעתם לבעלזא, הגיע מועד נישואיו של הבן. בליל החתונה ישב החתן בראש השולחן והשתכר כחבריו הגויים, כטוב לכו ביין, חש הבן החתן בחום רב, והסיר את הז'קט והעניבה מעליו, אך למרות זאת המשיך האלכוהול להציף אותו בחום, לפיכך ניסה להשתחרר מעוד בגד ומעוד מלבוש עד אשר נגלה לעיני כל קהל הנוכחים בגד מוזר - טלית קטן בצבע לבן. מיד קרא אחד הנוכחים בתדהמה: "הביטו, זהו בגד של יהודי! החתן לובש בגד של יהודים! החתן הוא יהודי!!!" כשראו זאת שאר הנוכחים התנפלו על החתן והפליאו בו את מכותיהם, מכות קשות ומכאיבות ספג החתן, ולבסוף נאלץ לנוס על נפשו כל עוד רוחו בו. כך החתן נוכח לגלות את מידתם האמיתית של חותניו, והנישואים בוטלו והכול בזכות מצוות הציצית.

הציצית שהקימה מוסד

סיפור מרגש נוסף היה עם רבי משה פרדו מייסד מוסדות אור החיים בבני ברק. הרב פרדו הגיע לקליפורניה כדי לאסוף כספים למען המוסדות, ופתאום הרגיש חולשה גדולה, רק נכנס לבית שבו התארח ונפל על המיטה. בעל הבית מיהר להזעיק עזרה, וקרא לרופא מקומי. הרב התעצב אל לבו, הוא נסע כ"כ הרבה שעות, תכנן להיפגש עם נדיבים, ועכשיו הוא נאלץ לבזבז את זמנו בבתי חולים. אמנם, הוא קיווה שיחלים מהר, ויחזור לביתו בהקדם.

הרופא שהגיע לטפל בו היה יהודי, אך לא ראו עליו שום סימן יהודי. הוא גדל ביישוב קטן ונידה, ולא הכיר יהודים אחרים ולא ידע יהדות מהי. כשראה את הרב פרדו הוא התרגש מאד, רב יהודי... וכשבדק אותו, ביקש מהרב שיוריד את החולצה. כשהוריד הרב את החולצה, ראה לפתע הרופא כי הרב לבוש בבגד משונה, הוא שמע מהרב כי בגד זה הינו בגד הציצית אותה לובשים היהודים בגלל ציווי השי"ת, והתפלא לשמוע כי עד היום ישנם יהודים השומרים מצוה שכזו...

לפליאתו, אמר הרב, כי לא רק בארץ ישראל ישנם יהודים עם ציצית, גם בארצות הברית יש קהילות גדולות ומפוארות, ויהודים רבים שלא מסתובבים בלי ציצית. הרופא היה נרגש מאד. הרב סיפר לו על עיסוקיו, על המפעל הגדול שיש לו, שבו כאלף בנות שכולם בס"ד בבוא העת יתחתנו עם אנשים שמניחים תפילין ולובשים ציצית. הרופא היה המום ומבולבל, בשומעו שיש כאלה המקפידים גם היום על מצות תפילין. הוא חשב שהיהדות נגמרה. הרב פרדו מיד הבין שכדאי לקרבו, והציע לו על אתר להניח תפילין. הרופא בהתרגשות גדולה הניח תפילין וקרא קריאת שמע. **חשב** הרב פרדו בליבו, כי אפילו שלבסוף לא הצליח לאסוף כסף עבור מוסדותיו, עדיין הכל היה שווה כדי להגיע למקום כ"כ מרוחק בשביל שיהודי יניח תפילין... ואת הכסף הקב"ה יסדר לו בפעם אחרת.

אחרי תקופה ארוכה, התקשר אדם זר למשרד המוסדות, וביקש לבקר במוסד. הרב פרדו לא ידע במי מדובר, אך בכל זאת הזמינו בשמחה. עת הפגישה הגיעה, ומי מופיע? הרופא בכבודו ובעצמו. הם התרגשו להיפגש, והרופא ביקש לראות את מוסדותיו, האם באמת הדבר נכון שלומדות אלף בנות במוסד זה? הם עברו מבנין לבנין ומכיתה לכיתה, והרופא ראה והתרגש מאוד.

בסיום הסיור פנו הם למשרד, ואז אמר הרופא: "תראה, כסף יש לי המון, משפחה אין לי בכלל... כשסיפרת לי על המוסד שבו אלף תלמידות, חשבתי שזו גוזמה. רציתי לבוא לבדוק, ואם זה נכון, לתת לך את כל הירושה שלי לאחר מותי..." הרופא מיד ביקש לקרוא לעורך דין, ובמקום חתם שכל כספו יינתן למוסדות אור החיים. והכל בזכותה של הציצית.

הציצית שמנעה את הטיפול המסוכן

עוד מספר הגאון רבי יצחק זילברשטיין: מעשה בבחור שחלה במחלה הקשה, הבחור למד באחת הישיבות הקדושות, והתייסר בייסורים נוראים, ולאחרונה החל לקבל טיפולים כימותרפיים בבית החולים.

בבואו למחלקה, היה עליו ללבוש בגדים סטרייליים, ולכן הוצרך להחליף את בגדיו בבגדים של בית החולים. הבחור החליף, אך מכיוון שבבית החולים אין ציצית, הוא הביא עמו ציצית מכובסת ונקייה, שתענה על הדרישות של בית החולים.

כאשר ראתה האחות את הציצית, היא לא הסכימה להכניסו לטיפול עם הציצית ודרשה שיוריד אותה, למרות שהבחור הסביר שזה נקי וסטריילי, לא היה עם מי לדבר, והיא התעקשה שכך לא תכניס אותו לטיפול. אך הבחור הצדיק עמד על שלו ולא רצה להוריד את הארבע כנפות. הוא ישב בחוץ והמתין.

כעבור שלוש שעות (!!!) עבר במקום אחד מבכירי הרופאים, והתעניין מה הבחור עושה בחוץ. שטח הבחור את הבעיה בפני הרופא, שמע זאת הרופא ונכנס לחדר הטיפולים. לאחר שעה קלה יצא נרגש כולו ונסער. שאלו הבחור על מה הוא כ"כ נרגש? ענה הרופא, שדבר ראשון יכנס לקבל את הטיפול עם הציצית, ורק אחר כך הוא יספר לו.

כשנגמר הטיפול הקשה, ניגש הרופא לבחור, וכשדמעות בעיניו החל לספר: אני יהודי שאינו שומר תורה ומצוות לעת עתה, אבל הפעם זכיתי לראות כיצד הקב"ה שומר על מי שעושה את רצונו. כשנכנסתי לחדר לומר לאחות שאין בעיה עם הציצית שלך, רציתי לדעת איזה טיפול אתה מקבל, ולא האמנתי לראות שהאחות התכוונה לבצע בטעות טיפול שלא מתאים לך, טיפול שללא ספק היה יכול לדרדר את מצבך עד מוות חלילה. הרופא הוסיף ואמר שהאחות לא עשתה זאת בכוונה, אבל אם לא היית מתעקש ועומד על רצונך ללבוש את הציצית, מי יודע באיזה מצב היית עכשיו?! ורק בזכות שסירבת לקבל את הטיפול בלי הציצית - נמנע ממך אסון גדול.

"וַיִּנְתְּנוּ עַל צִיצַת הַכֹּהֵן פְּתִיל תְּכֵלֶת" (טו, לח).

הפרשיה שהסעירה את יהדות פולין

לפי הידוע לנו, האחרונים שהשתמשו בתכלת - היו האמוראים, אשר בזמנם היה עדיין ה'חלזון' מצוי, אך בימי רבינא, אחרון האמוראים שנפטר בשנת ד' אלפים רל"ד, הוא נגנו. לאחר שנים רבות, קם האדמו"ר מראדזין וטען כי גילה

את אותו החילון, ומשכך חובה להטיל תכלת זו בציצית הכנף. אכן, כל גדולי דורו שנדרשו לברור הענין, ובראשם הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור, לא קבלו את דעתו, ושללו הפקת תכלת זו מכל וכל.

הגרי"ז מבריסק נדרש פעם לכיאר סיבת התנגדות זו, ולמה שלא נקבלו לפחות בבחינת 'אם לא יועיל - לא יזיק', וכך אמר: בתורה נאמר (דברים לב, ז): "שאל איבך ויגדך זקניך ויאמרו לך", וביאר "הבית הלוי", שסופו של הפסוק "זקניך ויאמרו לך", מדבר לענין קבלת התורה הנמסרת מדור לדור, ואילו "שאל איבך ויגדך" שבראשיתו, מכוין לדברים התלויים במציאות, שכן בלא מסורת אי אפשר להתיר אפילו שור, בטענה כי הוא השור האמור בתורה, אף אם כל הסימנים הידועים מצויים בו. משכך, איננו יכולים להחליט כי החלזון הנמצא על ידי הראדזינר, הוא אכן מקור התכלת האמור בתורה.

מלבד זאת, כבר אמר הגר"א מוילנא, לדייק מכך שתיבת 'לדורותם' אמורה בפסוק בין מצות ציצית לבין התכלת, ללמד באה שרק המצוה גופא, דהיינו החוטי לבן, נאמרה לדורות, אבל לא חוט התכלת אשר נגזו ואיננו. (מוסר חכמים).

התכלת מזכיר את הקב"ה

אמרו חכמים (במדב"ר שלח ז): אמר רבי מאיר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? שהתכלת דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד. שנאמר (שמות כד, י): ויראו את אלהי ישראל וגו'.

ויש להבין, האם כך הוא באמת, שכל אדם הרואה את הים נזכר בכורא עולם ובכל המצוות?

והנה, המגיד מדובנא שאל שאלה דומה על הפסוק (עמוס ג, ו): "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", ואנו רואים שהעם לא נחרד כלל. ותירץ על פי משל, לעני שהוזמן לביתו של ידידו העשיר, העשיר ישב על כסא מפואר ובצדו כפתור, על כל לחיצה של העשיר - הגיעו משרתים ובידיהם מגשים עמוסים באוכל וכל טוב, השתומם העני מאד, והחליט עם אשתו להתאמץ להשיג כסא מפואר עם כפתור פלא שכזה, אגרו כסף וקנו את הכסא, אך לתדהמתם כאשר לחצו על הכפתור - לא אירע דבר.

אמר להם החכם: כלום רוצים אתם להידמות לאותו עשיר שיש ביכולתו להחזיק משרתים רבים וכל טוב הארץ, ולכן על כל לחיצה המשרתים מביאים מגשים עמוסים. אך אתם, אין בבתים מאומה, ומה יועיל הכפתור.

וזהו - "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", המדובר באדם שטרוד ועסוק במצוות, אם הוא ירא שמים - די לו בתקיעת שופר כדי להזכירו להתכונן ליום הדין הקרב ובא, אבל לאנשים שאינם יראי שמים לא תועיל שום תקיעת שופר. וכן בציצית בני אדם שאינם יראי שמים, סגולת הציצית לא תועיל להזכיר להם את מצות ה'. (ילקוט חמישאי).

"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' (טו, לט).

רמזים בפסוק

כתב רבנו אפרים בספרו על התורה, וראיתם אותו וזכרתם, ס"ת מו"ם, והוא שם א' משמות ע"ב, והוא גימטריא אלהים, לומר לך, כל המעטף עצמו בציצית וקורא קריאת שמע - מקבל עליו מלכות שמים שלימה.

"וזכרתם את כל מצוות ה'" - ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה. משל למלך ששלח עבדו ומסר בידו כמה שליחויות, אמר העבד היאך אזכור כולם? קשר לו המלך קשר לכל שליחות באזורו, אמר לו: את הקשרים הללו תראה ובכך תזכור את שליחותך.

ל"ב חוטים - לרמז על האות הראשונה והאחרונה בספר תורה: ב' - בראשית ל' - לעיני כל ישראל. וח' חוטים וה' קשרים הרי י"ג, לרמז על י"ג מדות שהתורה נדרשת.

"וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם" (טו, לט).

שמירת העיניים

התורה אוסרת עלינו להסתכל במראות אסורות כדי שלא נסור אחרי המראות הללו ונכשל באיסורים חמורים יותר. האלשי"ך הקדוש כתב, שהטעם שכתוב קודם 'אחרי לבבכם' ורק אח"כ 'אחרי עיניכם', והרי קודם רואים ורק אח"כ הלב חומד? עונה האלשי"ך, שכאשר אדם רואה ראייה אסורה בפעם ראשונה אין לו ע"כ איסור כי הוא נאנס, הבעיה היא אם הוא חוזר שוב להסתכל, שאז זו ראייה אחר תאוות הלב, וזו הראייה האסורה. וזו כוונת הפסוק: ולא תתורו אחרי לבבכם, שאחרי הראייה הראשונה הלב חומד לראות ולהתבונן שוב, ואז האיסור הוא 'אחרי עיניכם', אמנם, מה שהעין ראתה לא בגלל הלב אלא בטעות, על כך אין טענה על האדם משום שהוא אנוס.

ומצינו, כי ביום הכי קדוש בשנה קוראים את פרשת עריות, ובגמרא (סנהדרין קז:) מסופר אודות אותו האיש יש"ו, שבתחילה היה תלמידו של רבי יהושע בן פרחיה, ובגלל חוסר שמירה על העיניים הוא הגיע לשפל הגדול אליו הגיע, ועונשו הוא שכל יום מבשלים אותו בסיר של צואה רותחת.

ידוע, שהחזו"א הורה למקורביו שיזהרו מלקחת בנים בני שנתיים ע"י אמם לים, כי יכול להיקלט במוחם מראות שיצוצו להם כשיגדלו, וזה עלול להפריע בלימוד התורה כשיגדלו.

מעשה נורא ברבי מתיא בן הרש

ב"ילקוט שמעוני" (פרשת ויחי רמז קס"א) איתא: מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה, והיה זיו פניו דומה לחמה וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת, שמימיו לא נשא עיניו לאשה בעולם.

פעם אחת עבר השטן ונתקנא בו, אמר אפשר אדם כמו זה לא חטא? אמר לפני הקב"ה: רבונו של עולם, רבי מתיא בן חרש מהו לפניך? אמר לו צדיק גמור הוא. אמר לפניו תן לי רשות ואסיתנו, אמר לו אין את יכול לו. אעפ"כ, אמר לו: לך. נדמה לו כאשה יפה שלא היתה כדמותה מעולם מימות נעמה אחות תובל קין שטעו בה מלאכי השרת, שנאמר (בראשית ו, ב): "ויראו בני האלהים את בנות האדם". עמד לפניו, כיון שראה אותו הפך פניו לאחוריו, שוב בא לפניו ועמד לו על צד שמאלו, הפך פניו לצד ימין, והיה מתהפך לו מכל צד. אמר: מתיירא אני שמא יתגבר עלי יצר הרע ויחטיאני. מה עשה אותו צדיק? קרא לאותו תלמיד שהיה משרת לפניו, ואמר לו לך והבא לי אש ומסמר, הביא לו מסמרין ונתנם בעיניו, כיון שראה השטן כך, נודעזע ונפל לאחוריו.

באותה שעה, קרא הקב"ה לרפאל המלאך, אמר לו: לך ורפא את רבי מתיא בן חרש. בא ועמד לפניו. אמר לו: מי אתה, אמר לו: אני הוא רפאל המלאך ששלחני הקב"ה לרפאות את עיניך. אמר לו: הניחני, מה שהיה היה. חזר לפני הקב"ה ואמר לו רבש"ע, כך וכך אמר לי מתיא. אמר לו: לך ואמור לו, אני ערב שלא ישלוט בו יצר הרע. מיד ריפא אותו.

מכאן אמרו חכמים: כל מי שאינו מסתכל בנשים, ועל אחת כמה וכמה באשת חבירו, אין יצר הרע שולט בו. עכ"ד המדרש.

ולפי"ז יש לפרש דברי הכתוב (שמות כו, כ): "ויקחו אליך שמן זית זך" - שתצוה אותם לעשות מצוה מן המובחר בהידור, ואם תאמר שהשטן יתקנא בהם להחטיאם, על זה אמר: "כתית" - שיכתת עצמו כמו רבי מתיא בן חרש שעשה כן, ולא יחשוש על מאור עיניו, כי הקב"ה יביא את המלאך רפאל שירפא אותם שוב. ואם תאמר לאו כל שעתא מתרחיש ניסא, על זה אמר: "להעלות נר תמיד" - שאני ערב שיהיה לכם מאור תמיד, וכפי שהובטח לרבי מתיא ששוב לא ישלוט בו יצר הרע.

ובאמת ידוע, כי האריז"ל אמר שרבי מתיא בן חרש היה גלגולו של פלטי בן ליש שאירס את מיכל בת שאול ונעץ חרב בינו לבניה ולא נגע בה שנים רבות (עי' סנהדרין דף יט:), אך מראייתה הוא נהנה, ובגלגול זה של רבי מתיא, תיקן את פגם הראייה. (כסף נבחר).

קדושתו של רבי עקיבא איגר

רבי עקיבא איגר היה ידוע בעוצם פרישותו ושמירתו על עינו הקדושות. סיפר הגרי"ז מבריסק את הסיפור דלהלן: החתם סופר היה נשוי בזיווג שני לבתו של רבי עקיבא איגר - מרת שרל ע"ה, שהעמידה וילדה להחתם סופר את כל יוצאי חלציו, והיא נפטרה בקיצור ימים ושנים בגיל 44 בלבד, והחתם סופר שחשש מהצער והיגון שיגרמו לאביה בהיודע לו מהסתלקותה, העלים הדבר מידיעתו, ואף את נישואיו בשלישית עם אלמנת הגאון רבי צבי הירש העליר - העלים מחותנו הגרעק"א.

בביקורי רבי עקיבא איגר אצל חתנו החתם סופר בפרשבורג, היתה בתו הרבנית שרל נוהגת לקבל פניו בהגיעו ושואלת בשלומו. עם פטירתה ונישואי החת"ס מחדש, חשש החת"ס על גודל הצער והתוגה שיגרמו לרבינו הגרעק"א בהודע לו אודות פטירת בתו. ולכן הורה לאשתו שתנהג כדרך שעשתה זוגתו הקודמת, ותמתין למרן אצל מרכבתו כאשר יגיע, ותשאל בשלומו, ואין זה שקר בכך שתקרא לו: אבא, בהיות מרן אביהן של ישראל. וכן עשתה, והגרעק"א ברוב פרישותו וחסידותו לא הרגיש בדבר.

סגולות שמירת העיניים

המקפיד על שמירת עיניו כראוי, זוכה לראות ישועות בכל ענייניו. ומכלל הן אתה שומע לאו, רח"ל. על הפסוק בתהילים (תהלים קיט, לו): "העבר עיני מראות שוא בדרכי חייני", אומר האבן עזרא, שע"י שאדם משתדל לשמור על העיניים, הוא רואה ישועות, ומועיל לו לרפואת החולה ולחיים ארוכים לו ולבני ביתו.

וב'שומר' אמונים' כתב, כי אדם שנקלע לידי ניסיון לראות מראות אסורות והוא מתגבר, באותו הרגע הוא נהיה צדיק יסוד עולם, וזוכה האדם לקבל פני שכינה ותפילותיו עושות פירות.

המספריים שהצילו

זכמו שמסופר מעשה פלא שאירע בעיה"ק ירושלים לפני כמה וכמה שנים. נער קטן שיחק עם חבריו ושכניו ובתוך המשחק נתהדק חבל סביב צווארו וכמעט שנחנק ל"ע... ועד שהספיקו 'אנשי הצלה' לבוא לעזרתו כבר איבד הילד את הכרתו, ויבהילהו לבית החולים בנסיון להציל את חייו, אכן, גדולי המומחים שבדקוהו אמרו בצער רב לאבי הילד ואמו כי קצרה ידם מלהושיע ואי אפשר להם להחזירו לאיתנו כך שכב הילד מחוסר הכרה במשך ימים מספר רח"ל.

ויהי אחר כמה ימים לפנות הבוקר נשמע צלצולי הטלפון שבביתם ב'קול רעש גדול', האב שנחרד לקול הטלפון הבוקע ועולה בשעה שכזו ענה מיד לטלפון, ומצד השני נשמע קולו של הרה"ג רבי דוד פרנקל זצ"ל (מבאי ביתו של החזו"א זצ"ל) - ידידו של אבי הילד, שפתח לספר לו על חלומו אשר חלם בזה הלילה שהוא עולה השמימה והוא עומד בפני 'בית דין של מעלה', והנה הוא רואה שעל שולחנם נמצאת תיבה מלאה ב'פתקאות' שנכתב בהם 'שמות אנשים' החיים עדיין בזה העולם... וכל שם ושם נידון מה מעשיו בעולם, והאם הוא ראוי להישאר בין החיים או להיפך ח"ו... והנה... עלה פתקו של בנכם זה השוכב מחוסר הכרה, והחלו הדיינים לדון בדינו, הללו מימיניים בלימודי זכות עליו, והללו משמאילים ומצדדים להעלותו משיבה של מטה לישיבה של מעלה, ולפתע, עולה 'מספריים' צבועות בתכלת לפני הדיינים וחתך את פתקו של הילד וממילא 'נגמר הדין' וחיינו ניתנו לו במתנה, ואיקץ והנה חלום...

אחר רגעים ספורים - בעוד שקוע אבי הילד במחשבותיו על דבר החלום לדעת פתרונו מהו, שוב בוקע ועולה קול צלצול הטלפון, ומצד השני עומדים הרופאים השוהים בסמוך למיטת בנו, הללו לא האריכו בדיבור אלא פקדו עליו לבוא במהירות לבית החולים יחד עם בני ביתו, ולא היה סיפק בידו לברר מה קרה, כי הרופאים כבר הניחו ועזבו את הטלפון בבהלה... וימהרו האב והאם לבית החולים ברוב חשש ובהלה כי לא ידעו מה ממתין להם שם... בהגיעם 'כמעט שלא פרחו נשמתם' בראותם 'תחיית המתים' כפשוטה, שבנם פקח את עיניו והחל מדבר מעט, גם ביקש קצת מים ומשקה, והיו הרופאים עומדים ממעל למיטת חוליו ומביטים בו בתמהון, ומשתהים לגודל הנס שאירע מתחת ידם.

אחר הדברים האלה, כשחזרו ההורים לביתם, סיפר האב לבני ביתו, על דבר החלום שחלם ר' דוד הנ"ל, והוסיף לומר שעד לרגע זה עדיין לא ירד לסוף דעתו ואינו מבין את פתרון החלום, לשמע דבריו נבהלה אשתו והחלה לספר, ביום האתמול הייתי מהלכת בשוק 'מחנה יהודה' לקנות מסוחרי הבדים מידה מסוימת של בד שהיתה חסרה לי, הביאני המוכר אל חדריו וניסיתי לחתוך את הבד כדי מידתו ולא עלה בידי לחתכו יפה, על כן ביקשתי מהמוכר שיחתוך בעדי, והוספתי לדקדק במעשי יותר מהרגלי ולא מסרתי את המספריים מידי לידו אלא הנחתים על השולחן כדי שהמוכר יקחנו משם - ואותם המספריים בצבע תכלת היו... באותה שעה צרפתי תפילה בלבי לפני הקב"ה הבוחן כליות ויודע כל תעלומות, שבשכר זה ישלח רפואה שלימה לבננו השוכב ללא הכרה, עתה ראיתי כי אכן שמע אלוקים לקול תפילתי כי אלו המספריים שעל ידם הוספתי בגדרי הקדושה עלו מן החנות לפני כסא הכבוד והם קרעו את רוע גזר דיננו, והחישו ישועה לבננו זה מעל לדרך הטבע.

סגולה לנחת מהילדים

רבי אורי מסטרעליסק בספר 'אמרי קדוש' כותב: 'השומר את עיניו, יחיו בניו ויגדלם ללא צער'.
ה'בבא סאלי' היה אומר שהגיע לדרגותיו הקדושות עד שהיה דבר ה' בפיו, משום שהקפיד מאוד בשמירת העיניים.
ובספר 'כאיל תערוג' (גיליון 209 שלח תשע"ז) הביא, שפעם יהודי בכה לפני הגראי"ל שטיינמן שהוא לא מצליח בעסקים ובהכל הוא נכשל, ומה יעשה בשביל שיצליח. ואמר לו הרב שטיינמן: תקפיד על שמירת העיניים ומובטח לך הצלחה, וכך היה. מאז הוא התחיל להקפיד בשמירת העיניים, וההצלחה האירה לו פנים ללא גבול.

שמירת עיניים - סגולה לזיכרון

אמרו רבותינו ז"ל (עי' אמת ואמונה להרה"ק מקאצק עמ' כט) כי הטעם שסמך 'לא תתורו' ל'למען תזכרו', ללמד שאם אדם שומר עיניו מחיזו דהאי עלמא, ולא מסתכל במקום שלא הגון, ומשפיל עיניו לארץ, עי"ז יזכור כל מה שילמוד. וזהו שסמך 'לא תתורו' ל'למען תזכרו'.

ודרשו רבותינו ז"ל על הפסוק בתהלים (קטו, ה): עינים להם ולא יראו, שרוצה לומר, אם העיניים שלו הפקר לראות במקום שאין צורך או ח"ו איזה דבר איסור, וזהו "להם", כאילו שלו וברצונו להסתכל אנה ואנה, אז לא יראו בצאת נפשם את פני השכינה. ועל ידי שמירת העיניים, זוכה שישמור אות ברית קודש וזוכה לראות פני השכינה.

כבר הבאנו מה שאמר מו"ר מאור ישראל הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, כי זכה לזיכרון כה מופלא רק משום שכל ימי נעוריו ובחורותו נשמר מאוד בעיניו קדושת ושמירת העיניים. וכמו כן אמר פעם במה זכה שכל בניו תלמידי חכמים, משום שהקפיד כל ימיו לא להביט במראה לא צנוע, ואף כשישב בבית דין כשעמדו מולו נשים שלא היו לבושות בצניעות, לא היה מביט אליהן, וכדי שלא תיפגענה, היה עושה עצמו ככותב את דבריהן, ובאמת היה מצייר לעצמו ציורים בעלמא. ובנותיו כששמעו זאת, אמרו שכעת נודע להן מה פשרם של הציורים שהיה מביא להן לעיתים מבית הדין...

מוסר על שמירת העיניים ממורנו ורבנו הגאון רבי יהודה מועלם זצוק"ל

א. כמה צריך להיזהר בעיניים שלא לראות דבר איסור, ובפרט כשהולכים בדרך, להיזהר לא להסתכל פה ושם. יש מעשה המובא ב'תשובות הגאונים' (שערי תשובה סי' קעח) על רב ששת ורב יוסף שהיו 'סגי-נהור', ולמה היו סגי נהור? כי הם היו מהתלמידים של רב, ובזמן שרב נפטר, התאספו כל תלמידיו לקחת כל אחד מדה טובה, שכן לעשות את כל מה שהיה עושה - לא היו יכולים, לכן חילקו את המידות שלו, כך שכל אחד ואחד יקח מדה אחת. רב יוסף ורב ששת אמרו, אנחנו ניקח מדה אחת שרב היה נוהר בה - שלא היה רואה חוץ לארבע אמות אלא רק תוך ארבע אמות, ואמרו זה לזה: ניקח את המעלה הזו, ונוהר שלא נסתכל עם העיניים חוץ לארבע אמות. לאחר זמן, ראו שהם לא יכולים לעמוד בזה, מה עשו? לקחו שיפודים והניחו על העיניים, וכך איבדו את הראיה שלהם בכדי שלא יעברו ח"ו על הנדר שקיבלו עליהם. ולכן רב ששת ורב יוסף היו סגי נהור, לפי שלא היו רוצים להסתכל מחוץ לד' אמותיהם.

ב. עוד דבר גדול יש שצריך להיזהר - בדרך כשבאים מהבית לשיבה וחוזרים מהשיבה לבית, יש הרבה דברים ותמונות שאסור להסתכל בהם, העיניים האלה כמה שווים!!

מעשה בחכם המקובל רבי אפרים הכהן ע"ה שבא לשיבה, והיה גר בשכונת בקעה ובא ברגל משם, ואמר שהוא קיים עכשיו בדרך מאתיים מצוות, שהרי נאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ואנו מצווים לשמור על קדושת הראיה, וא"כ כשהייתי בדרך והזדמנו בערך מאתיים פעמים כל מיני הסתכלויות אסורות ונהרתי ולא הסתכלתי לאותו צד, א"כ ע"י שמירת העיניים בכל הפעמים האלו זכיתי למאתיים מצוות.

תתבוננו במעשה הזה: וכי סבורים אתם שהוא בא להתפאר ולהשתבח על צדקתו וחסידותו, ודאי לא כן הוא, אלא אמר את זה לצורך לימוד - לדעת שאדם שהולך בדרך אסור לו ללכת ולהסתכל לכל צד אלא צריך לשמור על עיניו, אמנם לא נדרש מהאדם לעשות מעשים משונים וללכת ברחוב בעצימת עיניים, אבל צריך לדעת לא להביט לכל צד, אלא ללכת כדרכו ולסלק לצד כל מראה שאסור לראות, וכמו שראינו אצל רבי מתיא בן חרש שהפך עצמו לצד אחר כדי שלא ישל, ובזכות שנוהר בזה כ"כ כל ימיו זכה שזיו פניו היה דומה לחמה וקלסתר פניו למלאכי השרת.

ג. יוסף אמר לאשת פוטיפר (בראשית לט, ט): "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים" - היתה לו ליוסף יראת שמים גדולה מאד, ולכן נקרא 'יוסף הצדיק'. וזה צדיק שהיה נוהר בעיניו ולא ראה שום דבר אסור, ולכן גם יוסף היה מוצא חן בעיני כולם. וכנגד זה שיוסף לא הסתכל בעיניים שלו - זכה למלוכה ועלה לגדולה, כיון שלא הסתכל. [וכמו שכתוב (בראשית מט, כב): "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין". ואומר רש"י: "חנו נטוי על העין הרואה אותו". וכתב האור החיים הקדוש: 'על אשר לא זנה אחרי עיניו' (ועי' במדבר רבה פרשה י"ג ז').].

וצריך האדם לשמור עצמו במחשבות טהורות, ולא יסתכל בתמונות שיביאוהו לחטא ולחשוב בנשים, ולא יקרא בספרים חיצוניים, ארבעה 'מראות נגעים' יש... כמה קשה...

ובאמת יש הבדל בין 'לראות' לבין 'להסתכל'. 'לראות' - זה לראות את הדרך שהולך בה, מה יכול לעשות, הוא ילך עם עיניים סגורות?! אבל 'להסתכל' - זה כשרואה דבר עבירה או רואה תמונה, עליו להיזהר שלא להסתכל ולהתבונן בתמונה הזאת, אלא מיד יעביר את עיניו ממנו.

ד. כתוב בפסוק (תהלים קיט, ס): "חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצוותיך". מה זה "חשתי ולא התמהמהתי" - לכאורה זה כפל לשון. אלא אומר רבינו משה אלשיך: "חשתי" - אני יוצא מהבית מהר ולא מחכה לשכב בבית או לשבת לאכול ולשתות - אלא "חשתי", והגם שיצאתי מהבית מוקדם, עדיין "ולא התמהמהתי" - שגם כשאני בדרך אינני מתמהמה.. לראות איזו תמונה.. חלון ראווה.. איזה עתון.. ובמקום לעשות את הדרך ברבע שעה - עושה אותה בחצי שעה.. וזהו "חשתי", אבל "ולא התמהמהתי" - גם לא התעכבתי בדרך, אני הולך בדרך נכונה להגיע לישיבה מהר! וזהו "חשתי ולא התמהמהתי". (דרש יהודה).

סבא קדישא זצוק"ל

אחר מיטתו של זקן המקובלים הסבא קדישא ראש הישיבה

כמוה"ר שלום שמואלי זצוק"ל - כ"ד ניסן

הקדמה

החיסרון גדול! חלל עצום הותיר רבנו "הסבא קדישא", בהסתלקותו לחיי העולם הבא. יש מבינים יותר, יש פחות, ויש בכלל לא מכירים, אך האמת היא, שההפסד האדיר הוא לכלל ישראל, לכולם, שנסתלק מעימנו מי שהיה מגן לנו בתפילותיו ובמעשיו.

רבים הכירוהו, אך יותר לא הכירוהו, לא שמעו ולא ידעו, ואפילו אותם שהכירו, כולל המשפחה הקרובה, לא חשבו עד כמה רב חיליה וגבוריה. ומדוע לא הכירוהו? כי רבנו הסבא קדישא, בכל ימיו, הקפיד להצניע עצמו, ולכסות על דרכיו ומעשיו הגדולים. מידה זו שהיתה טבועה בו, רק מגדילה את החסר שחסרנו, כי ככל שמעשיו של הצדיק הם במדרגות גבוהות יותר, כך הוא יותר מגן על בני דורו.

לאחר פטירתו, רבים הולכים ומתוודעים לדמותו הענקית, וצמאים לשמוע, ממעשיו, מגדולתו ומדרכו בעבודת ה'. ואכן בימי השבעה, מעל 20 אלף איש פקדו את הישיבה כדי לנחם את בניו ובראשם מורינו ראש הישיבה שליט"א, וכל אחד בא עם סיפורו הפרטי ועם הזווית המיוחדת שלו. העדויות הרבות שכמעט כולם ממקור ראשון, מגלות טפח מדמותו, ואנו השתדלנו לתעד ולרשום, על מנת שבבוא היום נוכל לפרסם את הדברים לתועלת הציבור היקר.

אשרי עין שראתה את רבנו, וידעה כבר בחיי חיותו להבחין ולגלות את סתרי הנהגותיו המופלאות ותורתו שהיו בהסתרה שבתוך ההסתרה, הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו. על זה היה דוה ליבנו, על אלה חשכו עיננו, על הר ציון ששמים. ויהי רצון שבמהרה נזכה לביאת משיח צדקנו, ונראה את פניו בתחית המתים בקרוב, אמן.

אשריך, אבא!

בפתח הדברים נביא קטע קצר מדברי ההספד המרטיטים של בנו - מרן ראש הישיבה שליט"א בהיכל הישיבה: "חשך השמש בצהריים" - השמש שהוא הרש"ש [ששמו המלא היה] רבי שלום מזרחי שרעבי, שהוא האור של ישיבת "נהר שלום", שהקים אותה מורנו ורבנו המקובל האלקי רבנו מרדכי שרעבי, כדי להמשיך את דרכו של הרש"ש.

וכבר 20 שנה לפני שנפטר מורנו רבי מרדכי שרעבי, הוא לקח את מור אבי הקדוש, ומינה אותו אחראי על כל הישיבה, ומור אבי הקדוש אף פעם לא דיבר מאומה, "שיף עייל ושיף נפיק וגרים באורייתא תדירא". ועכשיו השמש שקעה, בא השמש בצהריים.

אשריך אבא! שהיית ענוותן ושפל רוח, ואף פעם לא דאגת לכבוד עצמך בעולם, כותלי בית המדרש הזה יוכיחו ויעידו, שישים שנה מאז שאני זוכר, היית עולה חזן ומתפלל מסידור הרש"ש, יום יום רגע רגע, כאשר רבי מרדכי שרעבי היה יושב פה, יחד עם כל גדולי המקובלים.

היית תלמיד נאמן שאין כמוהו לרב, הרב אהב אותך אהבת נפש, ואתה עוד יותר אהבת אותו, עבד נאמן! בבוקר היית מייד מברר מה קרה בלילה עם הרב שרעבי, אין בית, אין ילדים, יש הרב שרעבי! יש ישיבת המקובלים! כמה

היית שמח לראות "מכוון", כמה היית רוקד שיש כהנים, ואפשר להתברך ברכת כהנים בכוונה, אשריך! אתה כבשת את יצר הרע! העולם הזה היה הבל אמיתי לפניך! מתי בכלל אכלת? ואם אכלת, מה אכלת? ומה שתית? כל היום אכלת רוחניות. איפה היה דבר כזה? אשריך שזכית! ועכשיו, מי יתפלל עלינו? מי יעמוד פה חצי יום ויחד יחודים??

אין יציאות ולא שבתות חתן

לרבינו לא היה שום עסק אחר בחייו, מלבד עסק התורה ועבודת ה'. רבינו מעולם לא התארח בשבתות חתן, גם לא של נכדיו, את השבתות עשה תמיד בביתו ובישיבה הקדושה, והיה אוכל רק ממאכלי הרבנית, ולא משום מקום אחר. וכך גם מעולם לא נסע לחופשות, ולא הייתה לו תאוה להנאות העולם הזה כלל, מרוב שלבו ומחשבותיו היו דבוקות בתכלית הדבקות בכוראו.

נכדיו הרבנים שליט"א מספרים, כי כאשר היה להם אירוע, הם ידעו מראש שאין מה לשכנע להגיע לשבתות חתן או אירועים, כי ידעו שסבא אינו יוצא מד' אמות של התורה הקדושה.

מרון ראש הישיבה שליט"א סיפר, כי אמו הרבנית ע"ה הקריבה מעצמה מאוד, וויתרה הרבה לצורך כך, אך היא הייתה שמחה מאוד בזה, באומרה כי תקבל על כך גמול בעולם הבא, על כך שאינה יוצאת לשמחת נכדיה בשבתות חתן, ולא יוצאת מעולם לשום חופשה. ואף אם רצונה הפנימי היה לצאת לשמחת נכדיה, הכבוד שהייתה רוחשת לרבינו, גבר תמיד על רצונה האישי.

הלוא זה צום אבחרהו

רבינו היה רגיל בצומות ובתעניות כדבר שבשגרה. בנו, מרון ראש הישיבה שליט"א מספר, כי מרת אימו הצדקנית הלכה פעם למורינו רבי מרדכי שרעבי להתלונן על רבנו העושה צומות וסיגופים רבים, וכי היא חוששת ויראה שלא יזקק מחמת הצומות. היא ביקשה מרבינו מרדכי שיאסור עליו לצום, ורבי מרדכי אכן קרא לרבינו, וציווה עליו להפחית מצומותיו בכדי שאשתו תהיה רגועה ולא תחשוש.

כהמשך למעשה הזה, אחד מהנכדים סיפר, שפעם הוא היה אצל סבתו, הרבנית שולמית, וראה כי עת רצון הוא לשאול אותה אודות מעשה זה. הוא פנה אליה בשאלה, מדוע התלוננה על הסבא בפני רבי מרדכי שרעבי? והיא השיבה לו: כי כאשר עשתה זאת, אמר לה רבי שלום: "הינך יודעת שאני כפוף לדעת התורה, וכל אשר יאמר אלי רבי, איני זז ימין ושמאל. אולם תדעי שיגיעו ימים, שתתחרטי על כך שמנעת ממני להתעלות ולהתקרב לה' יתברך על ידי צומות אלו!".

והוסיפה הרבנית ואמרה, כי אכן לאחר שהבינה את גודל מעלתו של בעלה הגדול אשר רבים מגדולי הדור הגיעו לביתו להסתודד עימו בסוד שיח שרפי קודש, וכן ראתה את הישועות הרבות שפעל מברכותיו, היא התחרטה על כך שמנעה ממנו לעשות את רצונו הקדוש.

גם בזמנים שגזר עליו רבו שלא לעשות תעניות מחמת המעשה הנ"ל, קיים רבינו את תענית הראב"ד בשלמות. וידוע מה שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בספרו "המספיק לעובדי ה'", כי ישנם כאלו שבתענית לא מתקנים את תאוותם להבלי העולם, כי בסוף יום הצום נעשים תאבים לאכילה, ומתגברת תאוות אכילתם עליהם, ויצא שכרו בהפסדו, כי מגביר הוא את תוקף תאוותו. אולם אצל רבינו, גם בימים שלא היה מתענה, היה פורש מתענוגות העולם הזה מכל וכל.

פת במלח תאכל זמים במשורה תשתה

גם כאשר הוא היה אוכל מה הוא היה אוכל? בענין זה כך מעיד מרון ראש הישיבה שליט"א:

ביום חול הוא לא היה אוכל כמעט עוף, ובשר הוא אף פעם לא אכל בבית, גם לא בשבת, לא אוכלים בשר! לפעמים אמא שלי היתה רוצה, והייתי מביא לה איזה שניים שלש קילו בשר טחון, בלי שאבא שלי ידע, והיא היתה עושה את זה לילדים בלי שהוא יראה.

ומה היה אוכל ארוחת בוקר? פרוסה לחם אחת, עם קצת מרגרינה, וריבה שאמא שלי היתה עושה בבית, ריבת שזיפים או משהו, זה היה חמוץ... ועם זה עגבניה, וזיתים שאמא שלי עושה, שזה היה מר... זה היה האוכל שלו, תשלב את זה ביחד נראה... אי אפשר לאכול את זה... אני הייתי מתפלל, אבל איתו לא היה אפשר לדבר, אז הייתי אומר לאמא שלי לידו, "תראי מה הוא אוכל", והיא היתה אומרת: "תסתכל בצלחת שלך, אל תסתכל על אחרים!.." זה היה ארוחת בוקר! ואחר כך אמא שלי היתה מכריחה אותו לשותת חלב, והיה מסכים רק אם היתה מרתיחה אותו.

ארוחת צהרים היה אוכל מה שאמא שלי היתה מבשלת, ביום ראשון היו אוכלים מגדרה [אורז עם עדשים]. וביום שני, היה איזה בורגול עם עוד איזה משהו על יד זה, כמו במייה או משהו. זה הכל. האוכל היה פשוט! ובמשך היום היה שותה מים חמים עם מעט קינמון ולימון וקצת סוכר.

גם בשבת, היה קונה עוף אחד לכל המשפחה, לא היה כסף, היתה עניות. את החזה עוף היו טוחנים ועושים קציצות למרק בליל שבת. ואת שאר החלקים היו מחלקים בשבת בבוקר, היו אוכלים אורז, וזה היה על האורז, כל אחד היה מקבל חתיכה קטנה, עשרה ילדים היינו. אבל הכל היה קדושה.

טיהר עצמו בסילודין

סיפר אחד מלומדי הישיבה:

רבינו היה מקפיד ללכת למקווה טהרה, לפני עלות השחר בכל ימי חייו, ואף בשנות השמונים והתשעים לחייו, היו רואים אותו צועד בכרד ובשלג למקווה לטבול במימיו הקרים.

פעם אחת, בלילה גשום וסוער יצאתי לכיוון המקוה בשעות שלפנות בוקר, וראיתי את רבינו שמהלך לאט למקוה מחמת זקנותו המופלגת. דאגתי על רבינו לבל יפול, ורציתי ללוותו אך רבינו לא היה מסכים לאיש ללוותו.

מה עשיתי? הלכתי אחרי רבינו, כדי לעקוב ולראות שלא קורה לו משהו. אלא שמחמת ריבוי הגשמים והכרד, כבר לא יכולתי להמשיך וללכת, ובלית ברירה סבתי על עקבותי... ואילו רבינו, המשיך ללכת בעקשנות רבה, ולא ויתר על הנהגותיו בקודש בשום פנים, למרות זקנותו.

כאשר היה משתתף בלוויית המת, מיד לאחר הלוויה הוא לא היה מדבר כלום, אלא היה מחפש מקוה טהרה פתוח וטורח עד שטובל, אע"פ שפעמים רבות שזה היה כרוך בטרחה.

בהקשר לכך, יש לציין מעשה נורא המעיד על קדושתו הגדולה כפי שסיפר הגאון המקובל רבי יעקב עדס שליט"א: האדמו"ר הגה"ק רבי אהרן מבעלזא ע"ה היה קדוש עליון, והיתה תקופה שהיה גר בסמיכות לרבנו. ומנהגו של האדמו"ר היה, שהוא לא היה טובל במים שטבלו בהם אחרים, לכן חסידיו היו מחליפים את המים לפני שהיה טובל.

יום אחד, בשעת לפנות בוקר, רבינו נכנס בטעות לטבול במקוה לפני האדמו"ר, כי הוא לא ידע שמכינים את זה לאדמו"ר. כי רבינו היה גר בסמיכות לבעלזא.

כאשר הגיע האדמו"ר לטבול, אמרו לו חסידיו, שמישהו טבל בטעות לפניו, וכאשר נודע לאדמו"ר שהטובל היה רבי שלום, הוא אמר: "אם זה רבי שלום, אין לי בעיה עם זה, הוא קדוש, לא צריך להחליף את המים!" והוא נכנס וטבל אחריו.

בהקשר לזה סיפר מרן ראש הישיבה בשיעור השבועי:

ב'שבעה' הגיע לכאן רבי אברהם טופיק שהוא גאון עצום וקדוש ונורא, ה' יאריך ימיו בטוב, הוא סיפר שהוא היה שכן של אמא שלי כאשר היתה ילדה, הם היו גרים באותו חצר בשכונת הבוכרים, [באותה חצר היה גר רבי יעקב מונסה, ועוד חכמים קדושים]. והוא סיפר שהוא זוכר את החתונה של ההורים שלי, והוא זוכר שאמרו, ש'שולמית' - שזאת אמא שלי - 'לוקחת בחור קדוש'.

לך דומיה תהילה

רבינו היה ידוע במעלת השתיקה שלו, שהיה ממעט בדיבורו ככל שניתן. הוא קיים בנפשו את דברי המשנה "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה". וראו עליו בחוש את דברי רבותינו: "מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם", שתיקתו היתה עבודה ואומנות. כאשר מטרתו היתה שלא יתבטל מלימודו על ידי דברים בטלים שאין בהם ממש.

שתיקתו של רבנו היתה לשם דבר, וגם כאשר היה לו מה לומר, והיתה לו דעה ברורה, העדיף לשתוק מאשר לדבר. רבינו לא נולד שתקן, והשתיקה לא היתה בטבעו, אלא בצעירותו היה כאחד מן המניין, אמנם בשלב מסוים כבר בימי צעירותו, הוא קיבל על עצמו שתיקה. היה זה בשעה שהוא התחיל ללמוד קבלה מפי מורו ורבנו מרדכי שרעבי זיע"א.

הטעם לכך הוא כנראה בעקבות דברי המהרח"ו בהקדמתו הנקראת הקדמת סור מרע ועשה טוב, שכתב שם עשרה דברים שצריך להזהר מהם והאחרון שבהם הוא: "כל דיבור שאינו של מצוה והכרחי יהיה זהיר ממנו, ואפילו דבר מצוה ימנע בשעת התפילה", עכ"ל.

וגם **בשער רוח הקודש לרבנו האריז"ל** כתוב, שהתנאי הראשון להשיג חכמה הוא השתיקה ושימעט בדיבורו כל מה שיוכל, ושלא ישיח שום שיחה בטלה וזה שאמרו זכרונם לברכה סייג לחכמה שתיקה, עכ"ל. ומשהחליט רבינו בדעתו לנהוג כך, עשה זאת בגבורה גדולה, וכך היה בכללות בכל עבודת ה' שלו, בכח ובגבורה ובלי ויתורים לעצמו.

סיפר אחד מתלמידיו, שעד שלא הכירו, היה נוהג כמקובל בעולם, שכאשר שניים שנפגשים ויושבים יחדיו, ואין להם דבר הנצרך לדבר בו, מחפשים ומדברים על דא ועל הא, כי לא נעים לשתוק... אבל כאשר הכיר את רבינו הוא למד, שזה לא כך, אלא אם אין מה לדבר, עדיף לשתוק, ואם בכל זאת רוצה לדבר, תדבר בלימוד, ובמוסר, וכדומה. שכן פעמים רבות כאשר באו וישבו לצידו יכל לשתוק ולא לדבר דקות ארוכות, ולך דומיה תהילה, השתיקה היא עצמה חשובה וראויה לתהילה.

יתרה מזו, גם בשעה שח"ו עשו איזה דבר נגד דעתו, או ששמע דיבורים שלא לרוחו, לא דיבר ולא פצה פה, וסגר שפתותיו כשתי ריחיים.

עם זאת, בזמנים שבהם היה צורך לדבר, הוא לא היה חוסך בדיבור. וכפי שסיפר תלמיד חכם חשוב אחד, שכאשר ביתו היה בסכנת קיום, ישב עמו רבינו זמן רב ושוחח עמו, עד שהציל את ביתו.

אין לאכול באמצע!

ואם כך נהג בכל שעות היממה, על אחת כמה וכמה בסדרי לימודו, שהיה נזהר מאוד על לימוד ברצף, בלי שום הפסקה של רגע, ובפרט בשיעורים שדאג שכולם יהיו מחוברים ועסוקים בלימוד. ובודאי שלא היה מדבר כלום בלימוד.

ובדרך כלל גם לא היה אוכל אף פעם בלימוד, רק שותה. לפעמים היו אוכלים פה פירות, אבל הוא לא היה אוכל פה אף פעם. וגם **בשבת**, היו מביאים פה ברכות, מזונות, העץ, האדמה, הוא היה אומר לנכדו הרב שר שלום: "בוא עכשיו נברך, נאכל, ואחר כך ללמוד רצוף", אין לאכול באמצע! מה זה? באמצע שאתה לומד אתה תפסיק לשתויות? לא! עכשיו נברך, נאכל, נברך ברכה אחרונה, עונג שבת, ואחר כך נלמד. והיה לומד **ארבע שעות רצוף**. כח מיוחד, איזה קדושה.

תפילות על הכלל ולאוקמא שכינתא מעפרא

רבינו היה נלחם ועושה פעולות עצומות למען צער השכינה ולמען עם ישראל, והיה משלם ממון רב לילדי ישראל בכדי שיתפללו ויבכו יחדיו בכל עת צרה ליעקב.

וכמו שהזכיר מרן ראש הישיבה שליט"א באחת משיחותיו בזעקה גדולה, כי אדם שלא נלחם במלחמה הגדולה שלשמה הגיע לעולם הזה, ואינו מחרף נפשו על רצון בוראו, על מה יקבל ציון לשבח מהשי"ת? ורק אם ילחם וישיב מלחמה שערה בכוח ואומץ מול יצרו, אזי מגיע לו צל"ש.

רבינו היה מוריד דמעות על עם ישראל כדבר שבשגרה, "עמוד התפילה" ממש, הרבה אנשים **חייבים לו את החיים שלהם** בלי שהם יודעים, כמה אבא זעק על עם ישראל. והיה עושה הקפות.

צרות של עמך בית ישראל לאלפים היו מגיעים לישיבה, והיה יושב שעות ועושה פדיוני נפש לאנשים, תוקע בשופר, מתפלל, והכל בצינעא, איזה מסירות נפש ואהבת ישראל.

חצי שנה לפני תחילת מלחמת המפרץ, הוא פתח את ההיכל יום יום כמעט, והיה בוכה והיה אוסף ילדים, והיה נותן להם חמש שקל, ועומד על יד ההיכל ובוכה ומתחנן, כמעט כל יום היה בוכה.

"תסתכל על הנעליים"

היה שומר את החושים ומלבד קדושת הפה, היתה לו קדושה גדולה בעיניים. לעולם עיניו היו מביטות למטה, ולא היה רואה את מי שהולך לידו. כאשר היו אומרים לו: "איך נשמור על העיניים?" והוא היה משיב בפשטות: "כשאתה הולך, תסתכל על הנעליים שלך, אל תסתכל חוץ מארבע אמות שלך, וליבך יהיה לאבינו שבשמים".

בכל לילה לפני שהלך לישון, היה לומד מוסר על הסדר. ואחר כך היה אומר קריאת שמע שעל המיטה, וזה היה לוקח הרבה זמן, לפעמים שעה! ואחר כך היה ישן, ואחרי שעתים או שלש, היה קם! בשעה 1-2 בלילה הוא כבר היה קופץ! ורץ למקווה טהרה. איך הוא היה לומד ומתקדש בלימוד, ואיך הוא היה ישן, הכל היה אצלו פלא פלאות. צדקה והחזקת תורה

רבינו היה רגיל בצדקה במתן בסתר, ובפרט היה מרבה בצדקה לאברכים העוסקים בתורה. תקופה ארוכה, בימי חמישי, היה שולח לקנות דגים ומצרכים לחלק לתלמידי חכמים, ובימי שישי בבוקר לאחר התפילה היה שולח כסף למספר אברכים נצרכים, שיהיה להם לצורכי שבת.

גם בגילו המבוגר, היה מכתת רגליו ומסתובב בשוק וקונה סחורה עבור משפחות נזקקות, ועבור הישיבה, כמעשה של רבי חייא שהיה עושה את כל המעשים בגופו בעצמו מא' ועד ת'. היה קונה פירות וירקות, אבטיחים, דברי מזונות, ועוד, לכבוד שבת או לאחר צום.

בתקופת חלוקת הקמחא דפסחא היה מברר ברשימות, על כל מיני שמות שהכיר מקרוב, והיה מודא שהם נמצאים ברשימה, כדי שחלילה לא ישכחו את אותן משפחות. כך הוא דאג להרבה משפחות שיקבלו את החלוקה שהיא עבורם כאויר לנשימה.

בהקשר הזה, סח הרב דן גבאי:

פעם הייתי פה ישן למעלה, והייתי חולה עם שפעת, ולא היה לי גם כח לקום ואפילו אקמול לא היה לי, שום דבר, פתאום בצהריים מגיע רבי שלום עם מרק שהרבנית הכינה, אומר לי הרבנית הכינה לך מרק, אתה לא מרגיש טוב, אתה חולה, הכינה לך מרק. וזה החיה אותי. לא היה לי כח לקום, גם אם הייתי קם, מה הייתי הולך לקנות? רוגלעך? מה הייתי קונה? לא היה פה מה לקנות שום דבר, החיה אותי, הביא, לא היה לי נעים, אמרתי מחילה למה הרב טרח?

כוס התה המלוחה

רבינו היה ענוותן ושפל רוח, והיה נוהר מאוד בכבוד הזולת. מנהג קבוע היה לו, שכאשר הגיעו בניו או נכדיו לסעודות שבת או לביקור בחגים ומועדים בביתו, ביציאתם היה מלווה אותם כבדת דרך.

סח נכדו הגה"צ רבי שר שלום שמואל, ראש כולל "שבי ישראל":

פעם אחת כאשר הייתי בבית הסבא הקדוש, והכנתי שתי כוסות תה בעבור סבא ובעבור אשתו - הרבנית. והתיישבתי ללמוד עם סבא, תוך כדי שהסבא לוגם מכוס התה שהכנתי לו.

והנה כעבור כמה דקות, נזעקה לפתע הרבנית ואמרה כי בכוס תה יש מלח במקום סוכר... מיד רצתי להכין כוסות תה חדשות, אבל התפלאתי מאוד על גדלות הנפש של הסבא שלא העיר ולו מילה אחת על כוס התה המלוחה...

"היה תור עד סוף רחוב יפו..."

עו"ד ד"ר חיים שיין הי"ו מספר:

עברו כמה שנים מאז שזכיתי להכיר את רבי שלום זצ"ל, ואני רוצה לומר לכם שאין לנו בכלל השגה והבנה מי היה רבי שלום ומה היו הכוחות שהיו לו. זה פשוט מעבר להבנת השכל. והעבודה העיקרית של רבי שלום היה ההסתרה שבתוך ההסתרה, כמה מאמץ עשה רבי שלום כדי שלא ידעו עליו ושלא יכירו אותו, ואני תמיד אמרתי לו: 'רבי שלום, אם היו יודעים איזה כוחות יש לך, כל יום היה תור מיישיבת נהר שלום עד סוף רחוב יפו'.

אני יכול לספר על הרבה מופתים שראיתי במו עיני, ותאמינו לי שאני ממשפחה ליטאית... ודברים שאני ראיתי, עין אדם לא ראתה. אני לא רוצה להאריך לכן אספר רק כמה סיפורים קצרים.

דבר ראשון: מעשה שהיה כך היה: יום אחד, עוד לפני שהכרתי את רבי שלום, התקשר אלי אחד מידידי הישיבה אביגדור נפתלי ז"ל, ואמר לי שלישיבה יש בעיה משפטית, אם אני מוכן לייצג את הישיבה בבית המשפט. אמרתי, אין בעיה. והוא אומר לי, ליישיבה אין כסף... אמרתי לו: אין בעיה, נעשה את זה בחינם.

אביגדור הביא אותי לישיבה, נכנסנו פה לאולם הישיבה, אני רואה עומד יהודי עם כובע קסקט עם חליפה כזאת ישנה... ואביגדור אומר לי: זה ראש הישיבה. והרב אומר לי: אני שמח שאתה מוכן לייצג אותנו. אמרתי לו: אני רוצה לראות את החומר המשפטי, במה מדובר? והוא פותח את הסטנדר, מוציא קופסת נעליים מלאה בפתקים, והוא מדפדף בין הפתקים, והוא אומר לי, אני לא מוצא...

שאלתי אותו, הרב, מתי הדין המשפטי? והוא אומר לי, מחר... שאלתי אותו, אז מה אני אעשה בבית משפט אם אין לי את החומר שאני לא יודע בכלל על מה מדובר? והרב אמר לי: "תלך לשופט ותגיד לו שאני לא יודע מה רוצים ממני".

היה זה פעם ראשונה בחיים שלי, שאני הולך לבית משפט, ואני לא יודע על מה מדובר, רק אני יודע שאני צריך להגיד איזה סיסמא "שהרב לא יודע מה רוצים ממנו"...

התובע מהעיריה נדהם מהטעויות שבכתב האישום

למחרת בבוקר, נסעתי לבית המשפט בירושלים, ועל יד הלשכות של השופטים יש את השמות של התיקים שקבועים לאותו יום, ואני באמת רואה על יד הלשכה של השופט נועם כתוב "שלום שמואלי", אני נכנס לשופט, והיה שם מלא אנשים, עורכי דין. ואחרי איזה עשרים דקות השופט אומר תיק פלילי זה וזה "שלום שמואלי", אני קם ואומר "אני מייצג את הרב", שואל אותי השופט מה יש לי להגיד על כתב האישום? אני כמעט התעלפתי, כי עד אז הייתי בטוח שמדובר בתביעה אזרחית, מקסימום מגיעים לפשרה וגומרים את הענין. פתאום אומר השופט "כתב אישום"... אני קם, ואני אומר, "הרב ביקש למסור שהוא לא יודע מה רוצים ממנו". ובליבי אני מתפלל להקב"ה שהשופט לא ישאל אותי למה אני מתכוון כי אני לא יודע בכלל על מה מדובר...

השופט שומע את דברי, פותח את התיק, מסתכל על התיק, ולפתע מסובב את הראש לתובע, ואומר לתובע: נפלה טעות בכתב האישום. הגשתם את התביעה רק נגד ראש הישיבה, ולא הגשתם את התביעה נגד העמותה, נגד הישיבה. התובע מסתכל על כתב האישום, אומר כן, נפלה טעות בכתב האישום. אני מבקש דחיה כדי להגיש כתב אישום חדש. חזרתי לישיבה, סיפרתי לרב מה שהיה בבית המשפט, הרב היה שמח, ואני הייתי שמח...

כעבור שלושה חודשים, עוד פעם אביגדור נפתלי מתקשר אלי, אומר לי אתה זוכר את התיק ההוא? יש המשך... אני בא שוב לרב, אני אומר לו הרב, מה עכשיו? אז הוא פותח את הסטנדר הוא מוציא את הקופסת נעליים מדפדף בין הפתקים והוא אומר לי, תלך לשופט ותגיד לו, שאני שוב לא יודע מה רוצים ממני.

הפעם הלכתי עם יותר ביטחון אחרי הפעם הקודמת... אני בא לשופט, אני כבר יודע מי זה השופט, אני אומר לו, הרב ביקש למסור שהוא לא יודע מה רוצים ממנו בפעם השניה. השופט מסתכל על כתב האישום, והוא אומר לתובע, נראה לי ששוב נפלה טעות בכתב האישום. הגשתם את התביעה נגד עמותת נחלת יצחק בנשיאות הרב כדורי, בכלל ישיבה אחרת. הפעם, התובע כמעט התעלף...

למחרת מתקשר אלי התובע ואומר לי, "חמש עשרה שנה אני עובד כתובע בעיריית ירושלים ולא היה לי דבר כזה, תבוא אלי מהר למשרד מחר, ונסדר את כל הבעיות". ובאמת למחרת נסעתי אליו, סידרתי את כל הענין, ירדנו מהכתב אישום, ואז גיליתי שרבי שלום יש לו כוחות על.

"השופל הגיע לעמוקה"

אחרי שהענין הסתדר, אביגדור נפתלי אומר לי, הרב רוצה להציע לך שתבוא איתו לקברי צדיקים בצפון, לעמוקה. אמרתי, אם הרב מציע, בטח. נסענו עם האוטו של אביגדור ורבי שלום, והגענו לעמוקה, זה היה בחורף, זה לא כמו היום שיש כביש סלול, אז היתה דרך עפר, והיה כבר חושך.

והנה, בדרך חזרה מעמוקה, האוטו עלה על סלע ונתקע, לא היה יכול ליסוע, לא קדימה לא אחורה התנדנד על הסלע, ואין נפש חיה באיזור, ואני אומר לרבי שלום, מה יהיה? אנחנו יכולים להיות פה עד הבוקר... ורבי שלום מחייך ואומר תהילים.

אחרי רבע שעה, משום מקום בעולם, מופיע "שופל" - טרקטור גדול עם כף, נתן דחיפה לאוטו ויצא. איך הגיע שופל לעמוקה באמצע הלילה? הדברים האלה לא מובנים!

חרג ממנהגו וחלק על הרופאים

אני אספר לכם עוד סיפור אחד: אנשים ידעו שאני קשור לרבי שלום, והרבה היו מתקשרים אלי לבקש ממנו ברכות. יום אחד, מתקשרת אישה, אומרת שהיא בהריון והרופאים אמרו שהעובר מסכן אותה, וחיבת לעשות הפלה. אמרתי לה, התייעצת עם הרופאים? והיא אומרת לי, כל הרופאים ששאלנו אמרו שזה מה שצריך לעשות. אני שואל אותה התייעצת עם הרב פירר, אומרת לי, כן, גם הרב פירר אמר לשמוע לרופאים.

נסעתי לרבי שלום, נתתי לו את השם של האשה ושל אמא שלה, רבי שלום מסתכל על הפתק, ואני נותן לרבי שלום את הפתק, ובדרך כלל רבי שלום לא היה מדבר, רק היה נותן רמזים, סימנים, ולפעמים היה כותב משהו על הפתק. אבל הפעם רבי שלום אמר לי בפירושו: "שלא תעשה הפלה".

זה היה דבר נדיר, כי רבי שלום תמיד היה אומר: "בענייני השקעות שילכו לבנק, בענייני רפואה שילכו לרופאים", אנשים חשבו שהוא נותן יעוץ כלכלי, משפטי, בנקאי... והנה הפעם הוא חרג ממנהגו ואמר במפורש לא לעשות הפלה, כנגד כל הרופאים! אני הייתי בפחד אלוקים, מה אני אגיד לאשה? שרבי שלום אמר לא לעשות הפלה כנגד כל הרופאים והרב פירר?

אמרתי לה: תשמעי, זה לא על אחריותי, רבי שלום אמר לא לעשות הפלה. תעשי מה שאת מחליטה. והאשה אמרה, רבי שלום אמר לא לעשות, אני לא עושה! ובאמת היא ילדה בן, ברוך ה' בריא לגמרי, והרופאים כמובן השפילו מבט אחרי כל האימים שלהם.

יש עוד הרבה דברים, יבוא היום ונספר על רבי שלום, דברים מופלאים, שעין לא ראתה, אבל אני חושב שהמסר הגדול של רבי שלום, זה קודם כל אמונה בהקב"ה, אצל רבי שלום הקב"ה היה נוכח! היה פה, אצלו, על ידו, מעליו, תמיד איתו. והדבר השני, אצל רבי שלום היה הענין של הביטחון, הוא תמיד היה אומר לי: 'הבוטח בה' חסד יסובבנו'. אם יש לך אמונה בהקב"ה, אם יש לך הבנה במהות של האמונה אתה בסופו של דבר עטוף בחסד.

ארבעת הגברתנים נעלמו כלא היו

סח ר' יעקב דהאן הי"ו, שהוא עשה פה את הגשר שהולך מבית הכנסת של הרב לצד השני. ובאותו יום שהוא עשה את הגשר, אבא שלי אומר לו בערב: "נו למה אתה מתעכב? תשים את הקורות!" והוא אומר לאבא שלי: "איך אני ארים את זה? זה כבד", ואבא שלי אומר לו: "מה אתה צריך?" והוא אומר לאבא שלי: "יש בחיל הים גברתנים... רק הם יודעים להרים את הקורות האלה עם חבלים, צריך ארבעה כאלה, שירימו את הקורות", ואבא שלי אומר לו: "תגיד שאתה צריך ארבעה אנשים שירימו לך".

הוא מספר שלא עברו חמש דקות, ומגיע בן אדם ואומר: "אני מחיל הים, אבא שלי רוצה ברכה..." והוא נראה גברתן... ואבא שלי מצביע על יעקב דהאן ואומר לו: "תעזור ליהודי הזה", הגברתן פונה ליעקב דהן, ויעקב דהאן אומר לו: "אני צריך ארבעה עם חבלים שירימו לי את הקורות", והבן אדם הזה אומר: "אין בעיה, יש לי באוטו, אני אביא לך", באו ארבעה גברתנים הביאו חבלים, ותוך 12 דקות בלי הגזמה, הגשר כבר היה עומד, הם שמו לו את הקורות! והיהודי הזה, יעקב דהן, מספר, שהוא יצא מיד אחריהם להגיד להם תודה. אבל לא מצא אותם, אין אנשים!... וכל מה שעשה לחפש אותם, לא מצא אותם! זה משהו פלאות היה איתו, היה לו הרבה נסים ונפלאות כאלה.

"אני לא מכיר אותך, ולא את הרב שרעבי!"

סח מרן ראש הישיבה שליט"א:

תמיד היה אומר לי, שאם לא שהרב איתנו, לא היה אפשר להמשיך להחזיק את הישיבה, "תדע לך, רק הרב מגן עלינו!" תמיד היה אומר את זה, כל הזמן!

היה פה אחראי על הכסף של הרבנית, אחד יהודי גבוה ממוסד הרב קוק, קראו לו שוורץ, יהודי מאוד בעל מידות טובות, הוא אמר לי שיום אחד הוא היה הולך עם אבא שלי בדרך והיו מדברים, והוא אמר לאבא שלי "איך אתה מחזיק את כל האברכים, את כל הישיבה? ואבא שלי אומר: "זכותו של הרב מגינה", והיהודי הזה אומר לו: "מה זכותו מגינה? אבל צריך כסף?"

ואז אבא שלי אמר לו: "בוא אני אספר לך, לפני כמה שבועות לא היה לי כסף לאברכים, זה היה ביום חמישי, הייתי יושב בישיבה ומתפלל להקב"ה, והנה ביום ראשון אני יושב פה למטה במקום שלי, בא יהודי אחד הביא לי חבילה גדולה של כסף, אני אומר לו מה זה? והוא אומר שהרב שרעבי בא אליו בחלום, ואומר לו: "תתן את זה לרבי שלום, הוא צריך כסף לישיבה, ואני אחזיר לך אחר כך". והיהודי הזה אומר לאבא שלי: "אני לא מכיר, לא אותך ולא את הרב שרעבי ולא אף אחד אבל הוא בא אלי פעמיים בחלום", ככה אבא שלי סיפר לשוורץ, והוא בא וסיפר את זה פה, אני לא ידעתי את המעשה הזה. פלא פלאות.

הטלפון הציבורי צלצל ב-2 לפנות בוקר

אחד מאברכי הישיבה מספר:

בימי המלחמות בלבנון היו הרבה טלפונים מגיעים לטלפון הציבורי בישיבה, גם בשעות של אישון ליל ולפנות בוקר, והיו מבקשים את הרב. בתחילה הייתי מבקש לדעת מי המדבר, ובעבר השני נמנעו להזדהות, רק בקשו את הרב. ולשאלתי איזה רב הם מבקשים ענו לי, את ראש הישיבה.

קראתי לרבי שלום שידבר איתם, והוא לא היה שואל אותי במי מדובר, כי כנראה כבר היה רגיל לפונים האלו, והייתי רואה שהוא שומע אותם מספר דקות, ואחר כך עונה להם בקצרה ביותר כדרכו בקודש ונפטר מהם לשלום. **לא** הבנתי במי מדובר והיה הדבר לפלא בעיני, מי אלו המתקשרים באישון ליל ומה הם צריכים מרבי שלום? לימים, התברר שהיו אלה מפקדים בכירים בצבא שבקשו את ברכת הרב לפני צאתם לפעולות בשטח האויב.

ה-500 דולר נעלמו כלא היו

הרב דן גבאי מספר:

היה פעם אחת חבר שלי בא מחו"ל לאיזה בית מלון פה ברחוב קינג ג'ורג', הלכנו לבקר אותו, ולכוא איתו לישיבה, כי הוא היה חבר טוב של הישיבה, והוא בא ואמר שהוא הביא איתו אלף דולר, חמש מאות דולר זה ההוצאות שלו, וחמש מאות דולר תרומה לישיבה שאנשים נתנו לו.

והנה הוא בא לקחת את הכסף להביא אותו לישיבה, והוא מחפש ולא מוצא את ה-500 דולר של התרומה, מחפשים, ואנחנו עוזרים לו לחפש בדרכון, כולנו בודקים בדרכון שלו - לא, במזוודה - לא, בכל מקום לא מוצאים. הוא אומר טוב בא נלך לרבי שלום, ניתן לו את ה-500 דולר של ההוצאות, ואני אבקש שילווח לי את הכסף, ואני אחזיר לו אחר כך.

באנו לישיבה והוא נותן לו את הכסף, ולפני שהוא הולך הוא אומר, "כבוד הרב, היה לי כסף שלי אני לא מוצא את זה, זה הלך לי לאיבוד", הרב אמר לו: **בדקת בדרכון?** והוא אומר כן, בדקתי, וגם אני אמרתי, "כבוד הרב גם אני בדקתי בדרכון". אבל הרב אמר "הכל בסדר, לך תבדוק".

אני אמרתי אני חייב לראות את זה, חזרתי איתו לבית מלון, לא נשארתי פה, הגענו לבית מלון, היינו עם אליה צבי, חקי ואני הולכים פותחים את המזוודה, לוקחים את הדרכון, ובתוך הדרכון חמש מאות דולר...

כתם הנפט באוקיינוס שינה כיוון

יש לי חבר מצפת, שהוא חבר של הישיבה, ופעם הוא היה גר בפלורידה, היה לו חנות שמה, ושם רק בתקופה של התיירות אפשר לעשות כסף, אבל שאר חודשי השנה זה סגור. והנה באותו זמן, בשיא תקופת התיירות, פתאום באמצע האוקיינוס התפוצץ איזה מיכלית נפט, וכמויות של נפט התפשטו בתוך האוקיינוס שמה וזה הגיע לכל החופים של ארה"ב, ובכל מקום שהנפט מגיע לשם, סגרו את כל העיר כי הכל זה תיירות ואין מה לעשות כי אי אפשר להיכנס למים.

והחבר הזה מתקשר אלי מבוהל, הוא מבקש ממני לדבר עם רבי שלום, צריך ברכה דחוף, כי לפי כל התחזיות הכתם נפט מתקרב לפלורידה, ולפי הזרם של המים, זה ענין של כמה ימים שזה מגיע לפלורידה, והוא יפסיד הרבה כסף.

נכנסתי לרבי שלום, סיפרתי לו על מה שקרה לחבר הזה, והרב בירך אותו. הרב בירך. החבר הזה מתקשר אלי למחרת בבוקר, אומר לי, אתה לא תאמין, אפילו בחדשות בארה"ב אמרו שהם לא מבינים מה קרה, וכל הזרם של המים השתנה, וזה זרם למקום אחר, ופלורידה ניצלה מהנפט.

יש סכנה בלום אנג'לס!

חבר שלי סיפר לי, שהוא היה בא הרבה לרבי שלום, ויום אחד, רבי שלום אומר לו, תביא את כל המשפחה שיבואו עכשיו לארץ, אמרתי לו, כבוד הרב איך? אני לא יכול להביא אותם, למה מה קרה? והוא אומר, יש עכשיו סכנה של רעידת אדמה מאד גדולה באיזור שלכם **בלום אנג'לס**, תביא את המשפחה לארץ, בהתחלה הוא לא רצה להגיד לו את הסיבה, לקח לו הרבה זמן עד שהוא אמר לו.

אז הוא אמר לו, כבוד הרב בסדר אני אביא את כל המשפחה, אבל מה עם כל היהודים שמה, יש מלא יהודים שמה, אז הוא מספר שרבי שלום עצם את העיניים כמה דקות, ואז הוא אמר לו בסדר, הכל בסדר, דחיתי את זה בכמה

מאות קילומטרים, ובאמת מייד אחר כך היתה רעידת אדמה מאוד ידועה באותו אזור, כמה מאות קילומטרים מלוס אנג'לס.

תגיד לו שיתן מייד צדקה!

יום אחד הרב אומר לפרדי ג'ייקובס, תתקשר לאחיך עכשיו שיתן צדקה. בכלל הוא לא ידע שיש לו אח, כמה אחים יש לו וזה, אמר לו יש לך אח אחד, תגיד לו שיתן צדקה, אומר הרב אבל הוא לא בעניינים האלו, הוא לא שומר שבת, לא מעניין אותו שום דבר, אני לא יכול לדבר איתו על זה.

אמר לו הרב: תגיד לו שיתן דחוף צדקה. הוא דחה את ציווי הרב, ולא דיבר עם האח. חזר לחו"ל, והנה הוא מגלה שאותו אח נכנס לבית חולים והיה בסכנת חיים, והוא הבין שנוכח המצב הקשה, כעת יהיה ניתן לומר את ציווי הרב ללא חשש... והוא אמר לאחיו: "תשמע, הייתי אצל צדיק, אני יודע שאתה לא מאמין בדברים האלו, אבל תתן צדקה זה יעזור לך", האח בצר לו, מייד נתן צדקה, ויומיים אחר כך הוא התרפא ויצא מחוץ לבית חולים.

תם ולא נשלם, הבאנו מעט מזער מדרכיו הנהגותיו וממעשי גדולתו של רבינו הסבא קדישא זצוק"ל, ואשרי הזוכה לקבל על עצמו איזה הנהגה מהנהגותיו, הקפדה או זהירות מתוך עבודת ה' העצומה שלו, או מפרישותו מתענוגי עולם הזה, או מי שלומד ממנו להתחזק בדאגה ובתפילה על כלל עם ישראל, ועל הקמת השכינה מעפר, ועל בנין בית המקדש, ועל הגאולה שתבוא ותגיע במהרה בימינו אמן.

ביאור הפטרה

הקשר בין הפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על שילוח המרגלים בימי יהושע, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על המרגלים ששלח משה.

תוכן הפטרה

הנביא יהושע שלח את פנחס וכלב לרגל את הארץ, ולראות אם האנשים מפחדים מישראל, הם התארחו בבית רחב שהיתה מוכרת מזון, נודע הדבר למלך יריחו ושלח שליחים לתופסם בבית רחב, היא לקחה את שני האנשים, והצפינה כל אחד במקום מיוחד שלא ירגישו בהם,

לחייילים היא אמרה שאכן באו אליה שני אנשים, אבל לא ידעה מאין המה, אך הם עזבו את העיר, ולכן יעצה להם לרדוף אחריהם, כי ישיגו אותם. הרודפים שמעו בקולה ויצאו לרדוף אחריהם, אחרי שסגרו את השער, כדי שלא יצאו מהעיר, במידה והם עדיין בתוכה.

לפני ששכבו המרגלים, עלתה אליהם לגג במקום מחבואם, וסיפרה להם שכל יושבי הארץ רועדים ומפחדים מישראל, כי שמעו מנפלאות ה' בקריעת ים סוף ומלחמת סיחון ועוג, וכולם יודעים שהארץ תינתן ביד ישראל, ולכן היא מבקשת שיעשו אתה חסד כפי שעשתה אתם בבואם לעיר, שיצילו אותה ואת משפחתה שלא ימותו.

המרגלים נשבעו לה על כך, ואח"כ היא הורידה אותם מחלון ביתה שהיה בקיר החומה, היא יעצה להם להתחבא בהר שלשה ימים, עד שהרודפים יתיאשו מלחפשם. לאחר שירדו המרגלים אמרו לה שהם נקיים מהשבועה שנשבעו לה להציל אותה ואנשי ביתה, כיון ששבועה זו היתה באונס, [אבל בכ"ז אמרו שמוכנים להשבע ולהציל אותה ואת אנשי ביתה בתנאים שיאמרו לה], והם הראו לה חבל אדום לקושרו בחלון ביתה להיכר, שישראל ידעו שזה ביתה ולא יכנסו להורגם, אך התנו אתה שני תנאים והם:

א. שכל משפחתה תשאר בתוך הבית בשעת הכיבוש, כי מי שיצא וימות ע"י ישראל דמו בראשו, כי לא ידעו שהוא מבית רחב.

ב. שתשמור את הסימן הזה של חוט השני בסוד, כי אם תגלה את הדבר, כולם יתלו חוט שני, וישראל לא ידעו היכן ביתה.

רחב הסכימה לשני התנאים, המרגלים עשו כדבריה והתחבאו בהר, אחרי כן באו ליהושע וסיפרו לו שהצליחו במשימתם, כי כל יושבי הארץ מפחדים מהם ומובטח להם שהארץ תינתן ביד ישראל.

יהושע פרק ב'

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ [א] - בֶּן-נֹון מִיד לְאַחַר פְּטִירַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ מִן-הַשְּׂטִיִּים [ב] מִמְּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ "שֵׁטִים" שֶׁהוּא

בגבול הארץ שְׁנַיִם-אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים [ג] חָרָשׁ בַּסֵּתֶר שֶׁלָּחָם, כִּי לֹא רָצָה שִׁדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִפְחָדוּ (רד"ק),

ומרגלים אלו ידעו לחפש מחשבות הבריות ולידע אם יש פחד בלבם (ט"ד) לְאָמֹר וְכֵה אִמְר לָהֶם לָכֵן רְאוּ אֶת-הָאָרֶץ

וְאֶת-יְרִיחוֹ [ד] וְכַךְ עָשׂוּ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית-אִשָּׁה זֹנָה מוֹכֶרֶת מִזֶּן (רש"י) וְשָׂמָה רָחַב [ה]

עיונים והארות

מזנה בשמה (תענית ה, ב) מכח קליפת שמ"ך, והם מכח שהיו טהורים לא נתפתו, ולא עוד אלא שגירוהו (זבחים קטז, ב).

ד. יריחו היתה בכלל ולמה יצאת, מלמד ששקולה כנגד כולם. כיוצא בדבר אתה אומר, וישלח אותם משה ואת פינחס, פינחס היה בכלל ולמה יצא, מלמד ששקול כנגד כולם (ספרי).

ה. מובא בספר מעם לועז: אמרו חז"ל: כי רחב היתה בת עשר כאשר יצאו ישראל ממצרים, וכל אותן הארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היתה זונה, וכל המלכים והשרים זנו עמה, כי היתה יפה ביותר, ונמנית בין ארבע נשים היפיות שהיו בעולם, והן שרה אמנו; רחב; אביגיל ואסתר. ואומר רבי יצחק (תענית ה): כל האומר "רחב" "רחב" - מיד נקרי, הכוונה, החושב על רחב הזונה מיד בא לידי קרי. אמר לו רב נחמן: אני אומר רחב ולא איכפת לי, אינו משפיע עלי כלל. אמר לו רבי יצחק: אמרתי דבר זה - באדם שידע אותה לפני זה, ומכירה ורואה אותה, אז המחשבה בה - מביאה אותו לידי קרי.

אולם עלינו לדעת, מדוע הכניסו המרגלים (כלב ופנחס) את עצמם בנסיון גדול כזה, כותב המלבי"ם וז"ל: והיה בזה תחבולה כפולה: א) כדי שלא יכירו כי מבני ישראל המה, לכן באו בית אשה זונה, ונודע לתושבי כנען, כי ישראל עם שונא זמה הוא ולא יעלה על לבם, כי שלוחי ישראל בית זונה יתגודדו (יתאספו). ב) היות ורחב היתה מפורסמת בשמה אצל גדולי הארץ, כמו שכתוב (מגילה טו): "רחב בשמה זנתה", אצלה היו תמיד סודות גדולי הארץ, לכן הלכו אצלה וישכבו שמה.

המרגלים (כלב ופנחס) לא חששו מפני יופיה של רחב, מאחר והיו שרויים בסכנה, לכן אין חשש קרי. רחב קבלה את פנחס וכלב (המרגלים) בסבר פנים יפות, כי כאשר שמעה על הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה עם ישראל ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף, גמרה בלבה להתגייר ולהידבק בישראל, כמו שעשה יתרו, וגם פנחס וכלב הסכימו לגייר אותה.

ופירש הרב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות (מגילה טו, א), במה שאמרו (שם) רחב בשמה, וזה רמז 'זונה ושמה רחב', כי בהזכרת שמה לבד זונה.

ואפשר לרמוז במה שכתוב בספר הגלגולים מהרמ"ע משם מהר"ח ויטאל, דרחב היתה גלגול אשת פוטיפר, ויהושע גלגול

א. וישלח יהושע - זה שאמר הכתוב אשתוללו אבירי לב, אלו משה ואהרן, ששלחו מרגלים ואמרו לשון הרע על הארץ, ולא היו יודעים מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו ידיהם, עמד כלב ושתק כל אותן האוכלוסין. אבל אלו ששלח יהושע, שנו רבותינו פנחס וכלב היו, והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן.

ב' בספר חידושי הרי"ם דהנה הלכה היא שאין כלי חרס מטמא אלא מתוכו ולא מבחוץ, שכן כל חומר אחר הוא בעל חשיבות מסויימת בפני עצמו, ועל כן יש לו חשיבות לקבל טומאה מכל הצדדים; אבל חרס כשלעצמו הרי אינו אלא עפר ואין לו כל חשיבות וערך, פרט לזה שהוא עשוי לשמש בית קבול לדבר מה, ועל כן כל חשיבותו מצמצמת רק בתוכו... אותם המרגלים שנשלחו על ידי יהושע ליריחו, ידעו היטב מה עלה בסופם של המרגלים אשר שלח משה לתור את הארץ, מאחר שלא בטלו עצמם מפני משה ובקשו ללכת אחרי שכלם ורצונם הם - לפיכך שמו עצמם ככלי חרס, שאין להם כל חשיבות מצד עצמם, וכל ערכם אינו אלא בזה שהם משמשים בית קבול למשה, כך ביטלו את רצונם ושכלם הם מפני רצונו ושכלו של משלחם, ומילאו רק אחרי פקודותיו של יהושע, ולכן הצליחו בשליחותם, (מענינה של תורה).

ג. מהו חרש לאמר, ר' יהודה אומר כלי נגרות היו בידם כנגרין, ר' נחמיה אומר עשו עצמם קדרין והיו צועקים ואומרים הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה, למה שלא ירגיש בהם אדם, רש"א חרש כמשמעו, אמר להם עשו עצמכם חרשים אתם עומדים על אופיה שלהם (תנחומא)

ג. פירש מהר"ש מאסטרפולי זלה"ה הובא בליקוטים שבסוף ספר קרנים, שיש קליפה אחת דמפתה בני אדם לזנות, ושם הקליפה לר"י, סוד לא"ה רחל יעקב, שביטל זו הקליפה פ"ד שנים שלא ראה קרי. וזהו שנאמר (יחזקאל טז, טו) 'ותזני על שמך', רצה לומר על אותיות שמך [היינו האותיות שלפני האותיות שמך], על שיי"ן רי"ש, ועל מ"ם למ"ד, ועל כ"ף יו"ד, הרי שם הקליפה לר"י. והגיד להם הנביא, שהקליפה החליקה אמריה בפתויה שיחטאו בזנות. עכ"ל. ואפשר לרמוז 'שטים' גימטריא שטן, והוא גימטריא שמ"ך עם הכולל, שהוא אותיות הסמוכות אחר לר"י כנזכר.

והנה המרגלים [אותם ששלח יהושע] היו פנחס וכלב (במדבר רבה פרשה ט"ז אות א'), ובמכוון הלכו לרחב שהיתה

וַיִּשְׁכְּבוּ-שָׁמָּה לילה אחת (רד"ק): **וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הֲנִיחֵם אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה**
 לעיר הזאת (מ"ד) **הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲפֹר** לרגל (רש"י) **אֶת-הָאָרֶץ: וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ**
אֶל-רָחֵב לֵאמֹר הֲוֹצִיֵאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיךָ אֲשֶׁר-בָּאוּ לְבֵיתְךָ כִּי
לַחֲפֹר לרגל **אֶת-כָּל-הָאָרֶץ בָּאוּ [ז]: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת-שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתַּצְפְּנוּ**
 [ז] החביאה כל אחד במקום מיוחד וי"ט שפנחס הוא מלאך ולא היה צריך להצפינו ורק החביאה את כלב (רש"י) **וַתֹּאמֶר אֲפֹנָן**
בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאִין הֵמָּה [ח]: הַיְהִי הַשְּׁעָר עוֹמֵד לְסַגֹּר

עיונים והארות

בלשון יחיד, שלא הצפינה אלא את כלב לבדו, כי פנחס אמר לה: שאין צורך להחביא אותו, כיוון שהוא כהן וכהן נמשל למלאך, כמו שנאמר (מלאכי פרק ב, ז): "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא". וי"א שפנחס לא אמר לרחב ישר שהוא מלאך, כדי שלא יבייש את כלב, וזאת כדי שלא תאמר רחב, כי פנחס גדול מכלב, ואף על פי שפנחס היה מלאך, צריך היה להחביא את עצמו, כי כך היא מדת הצדיקים, שאינם סומכים על נס, אלא אם כן אין עצה אחרת, אולם כאן, הרי היתה לו האפשרות להיחבא.

ויש אומרים שזה שנאמר ותצפנו אינו מתייחס על כלב ופנחס, אלא על איש אחר, כי רחב עשתה עורמה גדולה, שלפני שנכנסו השלוחים (השוטרים) לביתה, דברה עם המרגלים דברים נעימים, ואמרה להם: אל תחששו (תתייראו) מפני השוטרים, ואל תעשו שום שינוי בהתנהגותכם, כדי שלא יכירו בכם שאתם מרגלים. אתם תישארו במיטתכם ואני אציל אתכם. ואחר כך לקחה אחד מאנשי ביתה והצפינה אותו, ובעוד שהם יחפשו וימצאו אותו ויחקרו אותו, תגיד להם להתנהג בקור רוח, וכשנכנסו השוטרים אמרה: אומנם אמש באו שנים הדומים לאלה השוכבים שם, ובאמרה דברים הללו, לא חשדו השוטרים בשני המרגלים מאומה, אמרו, אם היא מצביעה עליהם - בודאי שאין בהם שום חשד.

ויש אומרים שלא החביאה אותם מיד, אלא לאחר שראתה שהם צדיקים גמורים, שהקדוש ברוך הוא עשה להם נס, שבשעה שבאו שלוחי המלך ואמרו לה: "באו אליך מרגלים", הצביעה על כלב ואמרה: "כן באו אלי האנשים", והקדוש ברוך הוא סימא (עוור) עיניהם וחשבו שהוא אחד מבני הבית. וכיון שראתה הנס, לאחר שיצאו השלוחים (השוטרים) הצפינה אותם, וזהו שנאמר אחר כך: "והיא העלתם הגגה", שלא הצפינה אותם אלא לאחר שנודע לה כוחו של הקדוש ברוך הוא (עיין באורך בספר "מעם לועז").

ח. ואפשר לומר דרך דרש ורמז, כי הנה כתבו גורי האר"י זצ"ל, דרחב היתה גלגול תמר, וכמו שתמר ילדה שנים פרץ וזרח, כן רחב הצילה לב' מרגלים, והוי כאילו ילדתם, והזכיר זה מורי זקני הרב בספר חסד לאברהם מעיין ה' נהר כ"ה, עי"ש. ועוד כתוב בלקוטי תורה הנדפס ביהושע, כי רחב מסוד קין, ולכן שאלה 'אות אמת', סוד אות וי"ו, כי הוא האות שנמסר לקין, כדכתיב (בראשית ד, ט) 'וישם ה' לקין אות', עי"ש בדבריו. ובזהוהר (ח"א רמא, ב) אמרו, סימנא דמשה בעאת מינייהו וכו' עי"ש בלקוטי תורה.

יוסף, ולקחה לאשה. עכ"ד. ובזה ניחא מה שאמרו ז"ל (בראשית רבה פרשה פ"ה אות ב) שאמרה לו ליוסף, שהיא רואה באיצטגנינות שהוא נזקק לה, ולא ידעה שהוא בגלגול רחב ויהושע. ובזה ניחא מה שאמרו יעקב ליוסף 'משם רועה אבן ישראל' (בראשית מט, כד), שיבוא ביהושע ויהיה 'רועה ישראל'.

ואתי שפיר מה שאמר משה רבנו ע"ה 'בכור שורו וגו' בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ' (דברים לג, ז), ואמרו רז"ל (ספרי דברים פ"א פ"א פ"א) "ל"א מלכים ועל יהושע שיצא ממנו. ואתי שפיר דהוא על עצמו שיבא ביהושע, ורז"ל היו מסתירים הגלגול.

ולפי מה שכתב הנשי"א דמשה היה לו בחינת יוסף, אתי שפיר דזו נתן לו ה' למשה מתנה טובה, שיהושע שהוא בחינתו יקום תחתיו. וזה שכתוב (במדבר כז, יח) 'קח את יהושע איש אשר רוח בו', כלומר יוסף שאתה מבחינתו. וזה שכתוב בקראין 'אשה זונה', אשת פוטיפר לשעבר, ועתה 'שמה רחב'. וכתב ספר הישר דאשת פוטיפר שמה זליכא, והוא בגימטריא זונה, ודו"ק. (חומת אנך)

ז. מלך יריחו בשומעו כי באו אנשים לחפור את הארץ, שלח שליחים אל רחב, וציוה את השליחים שלא יקחו את האנשים בכח כדרך שעושים שליחי הרשות, אלא ידברו עם רחב בכבוד, כיון שהיתה אשה חשובה בעיני כל המלכים. ועוד, שהחביאה את המרגלים - הרי עוון פלילי הוא וחייבים עליו מיתה, הרי יש חשש שתכחיש הדבר, ולכן ציוה המלך לשלוחים לדבר עמה בכבוד, ויאמרו לה, שלא תחששו מזה שקיבלה מרגלים אליה, כיון שאין למלך שום חשש בזה שקיבלה המרגלים, ולכן אין שום תלונה עליה, ויאמרו לה, שהמלך מבקש ממנה, שתוציא מרצונה הטוב את שני האנשים הללו, כי לא באו לכאן לשם זנות, אלא כדי לחפור מכאן את כל הארץ, ואם לא תסגיר אותם בטענה, שאין זה יאה לכבודך להסגיר אנשים שבאו בצל קורתך, דעי כי לחפור את כל הארץ באו, ויש בזה נזק המלכים, ואין את יכולה להתחמק מזה (מעם לועז).

ז. נאמר "ותצפנו" בלשון יחיד, שהחביאה אותם במקום צר שלא היה בו מקום אלא לאיש אחד. ויש אומרים, שהחביאה כל אחד מהם במקום נפרד, שאם יחפשו אחריהם וימצאו את האחד, ינצל חבירו, ואם ימצאו את האחד, לא יאשימו בזה את רחב שהחביאה אותה, כי היות והוא אחד, יכולה היא לטעון שלא הרגישה בו כשהתחבא.

וחכמינו ז"ל אמרו במדרש תנחומא שלכך נאמר "ותצפנו"

וְלֹא-קָמָה עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם [יג] לְהִלָּחֵם כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מַמְעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת וּמִי יִלָּחֵם וּיִנְצַח אֶת הָאֱלֹהִים הָאֲדִירִים הָאֵלֹהִים (מלבי"ם):

יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ-נָא לִי בִיהוָה כִּי-עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד אַף כִּי שָׁלַח עֲשִׂיתֶם לִי טוֹבָה מֵאוֹמָה, לִכֵּן וְעָשִׂיתֶם גַּם-אִתְּם עִם-בֵּית אָבִי חֶסֶד בְּלִי שָׂהֵם יַעֲשׂוּ עִמָּכֶם טוֹבָה (רד"ק) וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֲמַת סִימֹן אֲמִיתִי שִׁדְעוּ כָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִשְׁלַחוּ בְנוֹ יָד (מ"ד): יג וְהִחַיְתֶם אֶת-אָבִי וְאֶת-אֲמִי וְאֶת-אֲחִי וְאֶת-אֲחֵיוֹתַי וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת-נַפְשֹׁתֵינוּ מִמּוֹת וּרְמוּזָה בְזֶה גֹ"כ שִׁיבְעוּ אוֹתָם מִטוֹת רוּחַנִי שִׁיגִירוּ אוֹתָם (מלבי"ם) וְאִילוּ כָל רְכוּשֵׁינוּ יִהְיֶה שִׁיךְ לָכֶם: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תִחַיְיֶכֶם לְמוֹת נִמְסוֹר עֲצָמֵנוּ לְמִיתָה כְּדִי לְהִצִּיל אֶתְכֶם (ת"י) אִם לֹא תִגִּדוּ אֶת-דְּבָרֵנוּ זֶה אֶת הָאוֹת שֶׁנִּתְּנָה לָךְ, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּהוּ אַחֵרִים שִׁישׁ לָהֶם בֵּית בְּחוּמָה לְהִנְצֵל (רד"ק) וְהָיָה בְּתַת-יְהוָה לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד שְׁנִיתֶן לָכֶם מִתְּנוּת רַבּוֹת וּכְבוֹד וְאֲמַת בְּמָה שֶׁנִּחַיֶּה אֶתְכֶם (מלבי"ם): טו וְתוֹרְדֶם בְּחֶבֶל [יד] בְּעַד הַחֲלוֹן כִּי שַׁעֲרֵי הָעִיר סָגְרוּ (מ"ד) וַיֵּא אֲשֶׁר שֶׁלֹּא יִרְגִישׁוּ הַשְּׂכָנִים (רד"ק) כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוּמָה [טו] וּפְנֵי הַחֲלוֹן אֶל מַחוּץ לְחוּמָה (מ"ד) וּבְחוּמָה הִיא יוֹשְׁבֹת [כז] אֲפֶשֶׁר שֶׁהִיא עִיקָר יִשִּׁיבְתָהּ בְּתוֹךְ הָעִיר (רד"ק): טז וְתֹאמַר לָהֶם הֲהִרָה לָכֶם פֶּן-יִפְּנְעוּ יִפְגְּשׁוּ בָכֶם הָרֹדְפִים כִּשְׁתִּלְכוּ עִתָּה לְדַרְכֵיכֶם וְנִחַבְתֶּם שָׂמָּה תִסְתַּתְרוּ בְּמִקְוֶם מִחֲבוּא בְהַר (מִצְדוֹת) שְׁלֹשֶׁת יָמִים [טז] וּמִכָּאן שֶׁשֶׁרְתָה עֲלֶיהָ רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ

עֵינִים זֶה אֲדָרָת

טו. **הַכּוּנָה** חוֹץ מֵהַחוּמָה, וְקִיר הַחוּמָה הוּא קִיר בֵּיתָה, וְעַל זֶה אָמַר, כִּי בֵּיתָה בְּקִיר הַחוּמָה, וְגַם הִיא מְכֻוֶּסֶת בְּתוֹךְ הַחוּמָה, עַד שֶׁהִיְתָה הַחוּמָה מְקִיפָה מִשְׁלוֹשׁ רוּחוֹת, וּבִזְוָה הִיא לֹא חֲלוֹן פְּתוּחַ לְרוּחָהּ אֶל הַחוּץ. וְעַל זֶה אָמַר: "וּבְחוּמָה הִיא יוֹשְׁבֹת", וּבִזְוָה יוֹבֵן מְדוּעַ לֹא נִפְלַת בֵּיתָה עִם נְפִילַת הַחוּמָה (עֵינִי הוֹשֵׁעַ ו, כ), כִּי אִז גָּרוּ בְּבֵית אֲשֶׁר בְּקִיר הַחוּמָה - חוּץ לְחוּמָה (מלבי"ם).

טז. **מִבּוּא** ב"יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי" (יְהוֹשֻׁעַ סִימֹן יב): אִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנִיחַ אֶת הַצְּדִיקִים בְּצָרָה יוֹתֵר מִשְׁלוֹשָׁה יָמִים, כְּכַתוּב (הוֹשֵׁעַ ו, ב): "יַחֲיִינוּ מִיּוֹמִים, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְיָמֵנוּ וְנַחֲיָה לְפָנָיו". בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַשְּׁבִטִים שֶׁנִּאֲמַר (בְּרַאשִׁית מֵב, יח): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי". בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל יוֹנָה, כְּכַתוּב (יוֹנָה ב, א): "וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג שְׁלוֹשָׁה יָמִים וּשְׁלוֹשָׁה לַיְלוֹת". בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל עוֹלֵי גוֹלָה שֶׁנִּאֲמַר (עֲזָרָה ח, ט): "וְנַחֲנָה שֵׁם שְׁלוֹשָׁה יָמִים". בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל תַּחֲיִית הַמֵּתִים, שֶׁנִּאֲמַר (הוֹשֵׁעַ ו, ב): "יַחֲיִינוּ מִיּוֹמִים, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְיָמֵנוּ וְנַחֲיָה לְפָנָיו". בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל אֲסַתֵּר (מְגִילַת אֲסַתֵּר, ה, א): "וַיְהִי בְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְתִלְבַּשׁ אֲסַתֵּר מְלֻכּוֹת". וְכֵל זֶה אֲוִמְרִים חֲכָמִים - בְּזִכּוֹת יוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁל מֵתָן תּוֹרָה (שְׁמוֹת יט, טז): "וַיְהִי בְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיחֹדֶם הַבּוֹקֵר". רַבִּי לֹוֹי אָמַר: בְּזִכּוֹת יוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנִּאֲמַר (בְּרַאשִׁית כב, ד): "בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק".

יג. וְעֵינִי בְרַש"י שֶׁפִּירֵשׁ בְּעֵינֵי אַחֵר.

יד. **מִבּוּא** בִּילְקוּט שְׁמַעוֹנִי (יְהוֹשֻׁעַ ב, אֹת ט): בְּאוֹתָהּ שַׁעֲרָה הַתְּפִלָּה רַחֵם וְאֹמְרָה: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּשְׁלוֹשָׁה חֲטָאֵתִי לְפָנֶיךָ (בְּחֶבֶל, בְּחֲלוֹן וּבְחוּמָה) כִּי בְּאֵלֶּה הִיְתָה מְעַלָּה אֶת הָאֲנָשִׁים לְבֵיתָה כְּדִי לְזַנּוֹת אֶתָּה. בְּשְׁלוֹשָׁה מַחוּל לִי: (נְדָה, חֲלָה וְהַדְּלָקָה) כְּאִשֶּׁר הִתְגַּיְרָה שְׁמֵרָה עֲלֶיהֶם, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קִיבַל אֶת תְּפִילָתָהּ, כִּי כִךְ כְּתוּב (תְּהִלִּים קמ"ה, יח): "קְרוּב ה' לְכָל-קוֹרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בְּאֵמֶת". וְמָה שֶׁכֵּר נִטְלָה עַל כִּי? רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: זָכַתָּה שִׁיבְעוּ מִמְּנָה שְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְכֹהֲנִים, וְאֵלֹוֹ הֵם: נְרִיָה, בְּרוּךְ, שְׂרִיָה, מַחְסִיָה, יְרִמְיָה, חֲלֻקְיָה, חֲנַמְאֵל וְשִׁלֵּם. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: אַף חוֹלְדָה הַנְּבִיאָה מְבַנֵּי בְנֵיהֶם שֶׁל רַחֵב הַזּוֹנָה הִיְתָה (עֵינִי מִסְכַּת מְגִילָה יד: - כִּידוּעַ שְׂרַחֵב הַתְּגִיירָה וְנִשְׁאַת לְיְהוֹשֻׁעַ, וְיְהוֹשֻׁעַ לֹא הָיוּ לוֹ בְּנִים כִּי אִם בְּנוֹת, וּמִוָּהן יִצְאוּ כָל הַנְּבִיאִים הַלְלוּ). וּמִסִּיִּים הַמְּדַרְשׁ, וְהֵלֵךְ דְּבָרִים קָל וְחוֹמֵר, וְמָה רַחֵב שִׁיבְעָה מֵהַעֵם שֶׁנִּאֲמַר עֲלָיו (דְּבָרִים כ, טז) "לֹא תַחֲיָה כָל נִשְׁמָה", עַל שֶׁקְרָבָה אֶת עֲצָמָה לְיְהוּדוֹת, וְחִזְרָה מִלֵּב וּנְפֵשׁ, קְרָבָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְזָכַתָּה וַיִּצְאוּ מִמְּנָה נְבִיאִים גְּדוֹלִים, יִשְׂרָאֵל הַמְּקִימִים אֶת הַתּוֹרָה וְהַמְּצוּוֹת, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

וְאִיתָא ב"מְדַרְשׁ תְּדִשָּׂא" יֵשׁ נִשְׁיִם חֲסִידוֹת שֶׁנִּתְגַּיְרוּ וְהֵם: הַגֵּר, אֲסַתֵּר, צְפָרָה, שְׁפָרָה, פּוּעָה, בַּת פְּרַעָה, רַחֵב רוֹת וַיַּעַל אֶשֶׁת חֲבֵר הַקִּינִי.

שראתה שישבו לסוף שלושת ימים (רש"י) **עַד שׁוֹב הָרְדִפִּים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדֶרֶכְכֶם: וַיֹּאמְרוּ**
אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ [יז] אִין אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְקִיִּים הַשְּׁבֹעָה, וּפְטוּרִים אֲנַחְנוּ
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ כשהיינו בביתך, כי שבועה זו היתה בהכרח כשהיינו בידך ושבועה מאונס אינה שבועה, ובכ"ז אנו נשבעים
 לך עתה בתנאי זה שנאמר לך (מלבי"ם): **יַחַד הִנֵּה כֵּשׁ אֲנַחְנוּ בְּאֵיִם בְּאֶרֶץ** לכבוש אותה (רד"ק) [תולים אֲנַחְנוּ הַדְּבַר בְּךָ
 לעשות האות הזה (רש"י פס' יז)] **אֶת-תִּקְוֹת [יח] חַבֵּל שׁוֹזֵר (רד"ק) הַעֲשׂוּי מִחֹטֵט הַצְּבֹועַ בְּצַבֵּעַ הַשְּׁנַיִ אָדוּם (מ"ז) תִּהְיֶה**
[יט] שְׂרָאִינוּ כְּשֶׁהֲגַעְנוּ וְטָרַם שִׁירְדָנוּ (רד"ק) תִּקְשְׁרֵי בְּחִלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרְדָתָנוּ בּוֹ להיות לאות ולסימן
וְאֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ וְאֶת-אֶחֱיךָ וְאֶת-כָּל-בֵּית אָבִיךָ תֹאסֹפִי תכניסי (מ"ז)
אֵלֶיךָ תִּבְּרָתָהּ: יַחַד וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר-יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתְךָ הַחֹצֵצָה דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ עוון
 מיתתו יחול עליו כי פשע בנפשו **וְאֲנַחְנוּ נְקִיִּם** כי לא היה אפשר לשומרו מן המיתה **וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתְּךָ**
בְּבֵית וַיִּהְרַג דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ עוון מיתתו עלינו (רש"י) **אִם-יָד תִּהְיֶה-בּוֹ: כִּי אִם-תִּגְיֶדִי**
אֶת-דִּבְרֵנוּ זֶה באופן שימלטו יושבי העיר בזה הבית (רלב"ג) **וְהֵינּוּ נְקִיִּם מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר**
הִשְׁבַּעְתָּנוּ: כִּי וְהִיא אִמְרָתְךָ בְּדַבְרֵיכֶם בֶּן-הָיָה אני אקיים את התנאי שאמרתם **וְתִשְׁלַחֶם** שאמרה
 להם לכו לשלום [אלה הדר (מ"ד)] **וַיֵּלְכוּ וְהִקְשֶׁר** בעת שבאו ישראל לכבוש את הארץ (רד"ק) **אֶת-תִּקְוֹת חוֹט הַשְּׁנַיִ**
 האדום **בְּחִלּוֹן: כִּי וַיֵּלְכוּ** המרגלים **וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים** עשו כדברי רחב ועל
 ידי זה בקשו הרודפים אחריהם ולא מצאו אותם, וז"ש **עַד-שָׁבוּ הָרְדִפִּים וַיִּבְקְשׁוּ הָרְדִפִּים**
בְּכָל-תְּדַרְךָ וְלֹא מָצְאוּ: כִּי וַיֵּשְׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיִּרְדּוּ מִהָהָר וַיַּעֲבְרוּ את הירדן
וַיָּבֹאוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נּוּן וַיְסַפְּרוּ-לוֹ אֵת כָּל-הַמַּצָּאוֹת אֹתָם כל מה שקרה
 להם (מ"ד) ושלא הרגישו בהם שהם מרגלים אף שהיתה סיבה שיכירו בהם (מלבי"ם): **כִּי וַיֹּאמְרוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ** תכלית סיפורם
 היה (מלבי"ם) **כִּי-נָתַן יְהוָה בְּיַדְנוּ אֶת-כָּל-הָאֶרֶץ וְגַם-נָמְנוּ** נמס ליבם של **כָּל-יֹשְׁבֵי**
הָאֶרֶץ מִפְּנֵינוּ:

עיונים והארות

יז. והרלב"ג פירש אֲנַחְנוּ רוצים להיות נקיים מעוון ביטול שבועה ולכן צריכים לסדר הענין באופן שלא נכשל.
 יח. ותרנום שפה לפיו תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פ"י תקות חוט השני שפת בגד אדום (רד"ק).
 יט. יש שפירשו שחוט השני הזה הוא החבל שירדו בו, אבל לא מצאנו במפרשים מי שפירש כן.

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים?
 תשובה:
- ב. שלח לך - מה מפרש רש"י ומאין ידע זאת?
 תשובה:
- ג. הסבר: כולם אנשים.
 תשובה:
- ד. הסבר: ויקרא משה להושע בן-נון יהושע.
 תשובה:
- ה. עלו זה בנגב - למה במקום זה התחילו?
 תשובה:
- ו. החזק הוא הרפה - איך ידעו?
 תשובה:
- ז. הטובה היא - במה היא טובה?
 תשובה:
- ח. הסבר: היש בה עץ.
 תשובה:
- ט. למה כתוב: ויבא עד חברון במקום ויבואו?
 תשובה:
- י. וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים - מה הקושיא ומה התירוץ?
 תשובה:
- י"א. הסבר: וילכו ויבואו.
 תשובה:
- י"ב. מאין לומדים שכל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו?
 תשובה:
- י"ג. ויהס כלב את העם - איך הצליח להשתקם?
 תשובה:
- י"ד. הסבר: כי חזק הוא ממנו.
 תשובה:
- ט"ו. אוכלת יושביה - מה לא הבינו נכון המרגלים?
 תשובה:
- ט"ז. מי הם הנפילים?
 תשובה:
- י"ז. ונקח לא ינקח - למי נקה ולמי לא ינקח?
 תשובה:
- י"ח. מאין לומדים שעדה היא עשרה?
 תשובה:
- י"ט. וימותו האנשים במגפה - איך הייתה?
 תשובה:
- כ. וראיתם אותם וזכרתם את כל מצוות ה' - מה הקשר בין הציצית למצוות?
 תשובה:

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

- א. מה צריך לכוון במשך אכילתו את הלחם או לפחות בזמן אכילת אותה פרוסה של המוציא?
 תשובה:
- ב. איך צריך לנהוג בשיירי המאכל (עצמות וקליפין של פירות)? ומדוע?
 תשובה:

- תשובה
- ג. איך צריך לנהוג לגבי הפת בזמן ברכת המזון?
..... תשובה
- ד. איך צריך לנהוג לגבי הכלים בזמן ברכת המזון?
..... תשובה
- ה. איך צריך לנהוג בפירורים של הלחם?
..... תשובה
- ו. לאן נוטלים מים אחרונים ומדוע? ואיך תהיה הנטילה של מים אחרונים? ומדוע צריכים לומר: מים אחרונים חובה?
..... תשובה
- ז. ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?
..... תשובה
- ח. כמה מים צריך לנטילת מים אחרונים? ומדוע? ומה יעשה אם ידיו ופיו מוזהמים הרבה וצריכים מים הרבה לרוחצם?
..... תשובה